

**ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АНДРУХ ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.155

**ОСКАРЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ**

Спеціальність – 081 – Право
Галузь знань – 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ **В. В. Андрух**

Науковий керівник: **Лоскутов Тимур Олександрович**,
доктор юридичних наук, професор

Кропивницький – 2025

АНОТАЦІЯ

Андрух В.В. Оскарження у досудовому кримінальному провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). – Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, 2025.

На підставі проведеного дисертаційного дослідження отримано нові наукові результати щодо загальної характеристики та ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні, оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів досудового кримінального провадження.

Сформульовано поняття «оскарження у досудовому кримінальному провадженні» як обумовленого приписами норм кримінального процесуального законодавства та / або змістом принципів кримінального судочинства, ініційованого заінтересованими учасниками досудового кримінального процесу або іншими заінтересованими особами порядку судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Доведено, що функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні виявляється через виконання таких функцій як: 1) забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів; 2) захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів.

Обґрунтовано, що функція забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів реалізується за допомогою оскарження рішень, дій, бездіяльності сторони обвинувачення. Функція захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів здійснюється шляхом оскарження рішень слідчих суддів у досудовому кримінальному провадженні.

З'ясовано, що оскарження у досудовому кримінальному провадженні має нормативні та фактичні межі.

Підкреслено, що нормативні межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні є недосконалими. Норми кримінального процесуального закону потребують внесення змін та доповнень у частині розширення меж оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів для забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Запропоновано у кримінальному процесуальному законі передбачити підставу, умови і коло осіб щодо оскарження дій дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні.

Підсумовано, що відсутність у КПК України чітких часових меж щодо вчинення дій сторони обвинувачення обумовлює неефективність оскарження бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні.

Встановлено, що у КПК України відсутні матеріально-правові (повнота змісту підозри, правильність кримінально-правової кваліфікації) та кримінальні процесуальні (належний суб'єкт, дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення) підстави для оскарження повідомлення про підозру.

Зроблено висновок про необхідність розширення меж оскарження щодо окремих рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Доведено, що оскарженню до слідчого судді мають підлягати рішення сторони обвинувачення про: оголошення особи в розшук; визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна; призначення групи слідчих або зміну групи слідчих; визначення підслідності.

Визначено, що нормативна прогалина щодо неможливості судової перевірки законності та обґрунтованості рішення сторони обвинувачення про оголошення особи в розшук не сприяє забезпеченню права людини на

ефективне розслідування та право на розумний строк досудового кримінального провадження. Відсутність потенційного судового контролю уможливорює винесення представниками сторони обвинувачення формальних, неаргументованих постанов про оголошення особи в розшук та посилення на них з метою обґрунтування наявності підстави для зупинення досудового розслідування та збереження процесуальних строків.

Звернуто увагу на відсутність у КПК України норм щодо оскарження рішення сторони обвинувачення про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна, що не сприяє забезпеченню права особи на власність. Наголошено, що ця законодавча прогалина дозволяє суб'єктам сторони обвинувачення складати формальні, невмотивовані постанови про визначення тимчасово вилученого майна речовим доказом та використовувати їх для обґрунтування клопотання про накладення арешту на вказане майно. Слідчі судді, не перевіряючи під час судового засідання законність та обґрунтованість постанов про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна, посилаються на них з метою підтвердження підстави для арешту майна, внаслідок чого особа незаконно та неправомірно обмежуються у праві на власність у досудовому кримінальному провадженні.

Наголошено на законодавчій неврегульованості оскарження рішень сторони обвинувачення про визначення підслідності та про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих), що не сприяє забезпеченню права людини на законного суб'єкта досудового кримінального провадження. Цей дефект правового регулювання перешкоджає здійсненню судової перевірки належності (законності) суб'єкта розслідування, внаслідок чого отримані докази можуть визнаватися недопустимими.

Визначено, що недоліком правового регулювання оскарження у досудовому кримінальному провадженні є відсутність процесуальних норм щодо апеляційного оскарження рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна. Відмічено, що правові наслідки розгляду

клопотання про застосування запобіжного заходу, клопотання про накладення арешту на майно є тотожними юридичним наслідкам розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна, проте апеляційна судова перевірка законності та обґрунтованості останніх правових наслідків приписами кримінального процесуального закону не врегульовується.

Зазначено, що недостатнім є унормування судового контролю з боку судді суду першої інстанції (слідчого судді) для гарантування основоположних матеріальних прав людини на особисту недоторканість та на повагу до людської гідності шляхом запровадження процедури винесення рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотань сторони обвинувачення про здійснення примусового освідування та про примусове відібрання біологічних зразків у особи. З урахуванням матеріальної природи права на особисту недоторканість та права на повагу до людської гідності, їх значущості для людини, її правового становища, ухвали слідчого судді про здійснення примусового освідування та про примусове відібрання біологічних зразків у особи мають підлягати апеляційному оскарженню у досудовому кримінальному провадженні.

Наголошено, що необхідність в ефективному захисті матеріальних прав на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на невтручання у приватне життя та на недоторканність права власності обумовлює правове регулювання механізму апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи.

Вказано на дефект правової регламентації оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні. Обґрунтовано, що у змісті кримінальних процесуальних норм потрібно врегулювати процедуру оскарження в апеляційному порядку недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні.

Визначено поняття «ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні» як здатність оскарження на підставі якісних

процесуальних норм та / або змісту принципів кримінального судочинства, шляхом судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, що ініційована заінтересованими учасниками кримінального процесу або іншими заінтересованими особами, за мінімальний термін часу досягнути мети щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Констатовано, що напрямками підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні є: деформалізація нормативних вимог до оформлення та подання скарги до суду (слідчого судді); удосконалення підстав, умов та порядку судового оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; скасування оскарження до прокурора рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; розширення меж апеляційного оскарження щодо окремих рішень слідчих суддів; запровадження касаційного оскарження на досудовому кримінальному провадженні; врегулювання порядку досудового кримінального провадження у випадку подання та розгляду конституційної скарги.

Сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до ст.ст. 241, 280, 303, 308, 309 КПК України, доповнення кримінального процесуального закону новими ст.ст. 309-1, 310-1, з метою удосконалення правової регламентації оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Викладені у дисертації наукові результати, теоретичні положення та висновки можуть використовуватись під час: а) науково-дослідної роботи – як підґрунтя для подальшої розробки проблем удосконалення нормативної регламентації оскарження у досудовому кримінальному провадженні; б) законотворчої діяльності – у процесі удосконалення кримінальних процесуальних норм в частині правового регулювання оскарження у досудовому кримінальному провадженні; в) освітнього процесу – під час

підготовки навчально-методичних матеріалів, викладання навчальних дисциплін кримінальної процесуальної спрямованості; г) правозастосовної діяльності – при оптимізації практичної діяльності щодо оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне процесуальне законодавство, законність, кримінальне провадження, досудове розслідування, докази, Європейський суд з прав людини, процесуальні права, право на оскарження, слідчий, прокурор, слідчий суддя, судовий контроль, учасники кримінального провадження, дії чи бездіяльність, процесуальні рішення.

SUMMARY

Andrukh V. Appeal in pre-trial criminal proceedings. – Qualification scientific work as a manuscript.

Thesis for Doctor of Philosophy degree in specialty 081 «Law» (08 – Law). – Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, 2025.

Based on the dissertation research, new scientific results have been obtained regarding the general characteristics and effectiveness of appeal in pre-trial criminal proceedings, appealing against decisions, actions or omissions of subjects of pre-trial criminal proceedings.

The author formulates the concept of “appeal in pre-trial criminal proceedings” as a procedure for judicial review of the legality and validity of decisions, actions and omissions of the prosecution and decisions of investigating judges initiated by interested participants to pre-trial criminal proceedings or other interested persons with the aim of ensuring procedural rights, protection of substantive rights, freedoms and legitimate interests of human beings, and also with the aim of ensuring the protection of human rights and freedoms of the prosecution.

The author proves that the functional purpose of appeal in pre-trial criminal proceedings is manifested through the following functions 1) ensuring procedural

rights, freedoms and legitimate interests; 2) protection of substantive rights, freedoms and legitimate interests.

It is substantiated that the function of ensuring procedural rights, freedoms and legitimate interests is realized by means of appealing against decisions, actions and omissions of the prosecution. The function of protection of material rights, freedoms and legitimate interests is exercised by appealing against decisions of investigating judges in pre-trial criminal proceedings.

It is found that the appeal in pre-trial criminal proceedings has normative and actual limits.

The author emphasizes that the normative limits of appeal in pre-trial criminal proceedings are imperfect. The provisions of the criminal procedure law need to be amended and supplemented in terms of expanding the scope of appeal against decisions, actions and inactions of the prosecution and decisions of investigating judges to ensure procedural rights, protection of substantive rights, freedoms and legitimate interests of a person in pre-trial criminal proceedings.

It is proposed that the criminal procedure law should provide for the grounds, conditions and circle of persons for appealing against the actions of an investigator, investigator or prosecutor in pre-trial criminal proceedings.

It is summarized that the absence of clear time limits for the actions of the prosecution in the CPC of Ukraine causes ineffectiveness of appealing against the inaction of an investigator, investigator or prosecutor in pre-trial criminal proceedings.

The author establishes that the CPC of Ukraine lacks substantive (completeness of the content of the suspicion, correctness of criminal law qualification) and criminal procedural (proper subject, compliance with the deadlines, availability of sufficient evidence, explanation of the suspect's rights, and compliance with the service procedure) grounds for appealing against a notice of suspicion.

The author concludes that there is a need to expand the scope of appeal against certain decisions of the prosecution in pre-trial criminal proceedings. The

author proves that the following decisions of the prosecution should be subject to appeal to the investigating judge: putting a person on the wanted list; recognizing temporarily seized property as material evidence; appointing a group of investigators or changing the group of investigators; determining jurisdiction.

It is determined that the regulatory gap regarding the impossibility of judicial review of the legality and validity of the prosecution's decision to put a person on the wanted list does not contribute to ensuring the human right to an effective investigation and the right to a reasonable period of pre-trial criminal proceedings. The absence of potential judicial control allows representatives of the prosecution to issue formal, unreasoned decisions to put a person on the wanted list and refer to them to justify the existence of grounds for suspending the pre-trial investigation and preserving procedural deadlines.

Attention is drawn to the absence of provisions in the CPC of Ukraine on appealing against the prosecution's decision to recognize temporarily seized property as material evidence, which does not contribute to ensuring a person's right to property. The author emphasizes that this legislative gap allows the prosecution to draw up formal, unmotivated resolutions on the recognition of temporarily seized property as material evidence and use them to substantiate a motion to seize the said property. Investigating judges, without checking the legality and validity of decisions on recognizing temporarily seized property as material evidence during the court hearing, refer to them to confirm the grounds for seizing property, as a result of which a person is illegally and unlawfully restricted in the right to property in pre-trial criminal proceedings.

The author emphasizes the legislative unregulated nature of appealing against the prosecution's decisions on determining jurisdiction and on appointing a group of investigators (on changing the group of investigators), which does not contribute to ensuring the human right to a legitimate subject of pre-trial criminal proceedings. This defect in legal regulation impedes the judicial verification of the affiliation (legitimacy) of the subject of investigation, and as a result, the evidence obtained may be declared inadmissible.

It is determined that the lack of legal regulation of appeals in pre-trial criminal proceedings is the absence of procedural rules for appealing against the decision of an investigating judge based on the results of consideration of a motion to change a preventive measure or a motion to cancel the seizure of property. It is noted that the legal consequences of consideration of a motion to apply a preventive measure or a motion to seize property are identical to the legal consequences of consideration of a motion to change a preventive measure or a motion to cancel the seizure of property, but the appellate court review of the legality and validity of the latter legal consequences is not regulated by the provisions of the criminal procedure law.

The author notes that it is insufficient to regulate judicial control by a trial court judge (investigating judge) to guarantee the fundamental substantive human rights to personal integrity and respect for human dignity by introducing a procedure for an investigating judge to make a decision based on the results of consideration of the prosecution's motions for compulsory examination and compulsory collection of biological samples from a person. Given the material nature of the right to personal integrity and the right to respect for human dignity, their importance for a person, and his/her legal status, the investigating judge's decisions on compulsory examination and compulsory collection of biological samples from a person should be subject to appeal in pre-trial criminal proceedings.

The author emphasizes that the need for effective protection of the material rights to inviolability of a person's home or other possessions, to non-interference with private life and to inviolability of property rights necessitates legal regulation of the mechanism of appeal against the investigating judge's decision to conduct a search in a person's home or other possessions.

The author points out a defect in the legal regulation of appealing against the investigating judge's failure to comply with reasonable time limits in pre-trial criminal proceedings. It is substantiated that the content of criminal procedural rules should regulate the procedure for appealing against the failure of an

investigating judge to comply with reasonable time limits in pre-trial criminal proceedings.

The author defines the concept of “effectiveness of appeal in pre-trial criminal proceedings” as the ability of appeal on the basis of high-quality procedural rules and/or the content of the principles of criminal justice, through judicial review of the legality and validity of decisions, actions and inactions of the prosecution and decisions of investigating judges, initiated by interested parties to criminal proceedings or other interested persons, to achieve the goal of ensuring procedural rights, protection of substantive rights and freedoms within the minimum period of time.

It is stated that the ways to improve the effectiveness of appeal in pre-trial criminal proceedings are as follows: deformatization of regulatory requirements for filing and submitting a complaint to a court (investigating judge); improvement of the grounds, conditions and procedure for judicial appeal against decisions, actions and inactions of the prosecution; abolition of appeal to the prosecutor against decisions, actions and inactions of the prosecution; expansion of the scope of appeal against certain decisions of investigating judges; introduction of cassation appeal in pre-trial criminal proceedings; and

The author formulated proposals for amendments and additions to Articles 241, 280, 303, 308, 309 of the CPC of Ukraine, supplementing the Criminal Procedure Law with new Articles 309-1, 310-1, with the aim of improving the legal regulation of appeal in pre-trial criminal proceedings.

The scientific results, theoretical provisions and conclusions presented in the dissertation can be used in: a) research work - as a basis for further development of the problems of improving the regulatory framework for appeal in pre-trial criminal proceedings; b) lawmaking - in the process of improving criminal procedural rules in terms of legal regulation of appeal in pre-trial criminal proceedings; c) educational process - in the preparation of teaching materials, teaching disciplines

Key words: criminal procedure law, legality, criminal proceedings, pre-trial investigation, evidence, European Court of Human Rights, procedural rights, right to appeal, investigator, prosecutor, investigating judge, judicial control, participants in criminal proceedings, actions or omissions, procedural decisions.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Андрух В. В. Недоліки правової регламентації оскарження недотримання розумних строків у досудовому кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 432-438.

2. Andrukh V. V. The concept of appeal in pre-trial criminal proceedings. *Visegrad journal on Human Rights*. 2024. № 3. P. 6-12.

3. Андрух В. В. Проблеми правового регулювання оскарження повідомлення про підозру. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 84. Ч. 4. С. 11-17.

4. Андрух В. В. Проблеми апеляційного оскарження судових рішень, пов'язаних із забезпеченням права на свободу та на недоторканість права власності у досудовому кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 286-293.

5. Андрух В. В. Поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. № 4. Т. 35 (74). С. 94-99.

6. Андрух В. В. Напрями підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 85. Ч. 4. С. 11-17.

7. Андрух В. В. Щодо оскарження окремих процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні. *Право.ua*. № 3. 2024. С. 108-115.

8. Андрух В. В. Дефекти нормативного регулювання оскарження деяких процесуальних рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. *Наше право*. 2024. № 3. С. 75-82.

9. Андрух В. В. Проблемні питання нормативної регламентації оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому

кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 1. С. 691-696.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Андрух В. В. Деякі питання щодо меж оскарження процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні. *Актуальні питання досудового розслідування: збірник матеріалів круглого столу* (м. Кривий Ріг, 28 квітня 2023 року). Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2023. С. 21-23.

11. Андрух В. В. Загальні питання забезпечення права на оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: «Юридика», 2023. С. 455-457.

12. Андрух В. В. Окремі аспекти функціонального призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної наук.-практ. конференції* (м. Львів, 3 листопада 2023 року). Львів. 2023. С. 19-21.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСКАРЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	26
1.1. Поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні.....	26
1.2. Функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні.....	42
1.3. Межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні.....	59
Висновки до розділу 1.....	74
РОЗДІЛ 2. ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДОСУДОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	76
2.1. Оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні.....	76
2.2. Оскарження рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні.....	96
2.3. Оскарження рішень слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні.....	127
Висновки до розділу 2.....	146
РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ ОСКАРЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	152
3.1. Поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні.....	152
3.2. Напрями підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні.....	176
Висновки до розділу 3.....	200
ВИСНОВКИ.....	202

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 210

ДОДАТКИ..... 236

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄСПЛ –	Європейський суд з прав людини
КПЛ –	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄРДР –	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КПК України –	Кримінальний процесуальний кодекс України
п. –	Пункт
ст. –	Стаття
ч. –	Частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Важливим способом гарантування прав, свобод і законних інтересів у досудовому кримінальному провадженні є оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів. Залежно від виду оскарження у досудовому кримінальному провадженні судова перевірка спрямовується на забезпечення процесуальних прав, захист матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини.

Недосконалість правового регулювання та практики реалізації оскарження у досудовому кримінальному провадженні перешкоджає здійсненню судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, що унеможлиблює результативне забезпечення процесуальних прав, захист матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини. Тому наразі актуальним є проведення комплексного та системного наукового дослідження оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Деякі питання оскарження у досудовому кримінальному провадженні досліджували такі вчені, як Н. Р. Бобечко, Д. М. Валігура, І. В. Гловюк, М. С. Городецька, О. М. Дроздов, А. М. Євмін, П. В. Жовтан, І. І. Заболотний, В. С. Зеленецький, Т. Г. Ільєва, А. А. Капіца, О. В. Капліна, Д. І. Клепка, А. В. Коваленко, О. В. Ковальова, С. О. Ковальчук, Л. М. Лобойко, Т. О. Лоскутов, М. А. Макаров, І. М. Одинцова, М. М. Ольховська, Д. О. Пилипенко, М. А. Погорецький, С. О. Пшенічко, М. Є. Савенко, А. Р. Туманянц, Г. В. Федотова, О. Г. Яновська та інші. Разом з тим, дослідники у своїх працях розглядали загальні питання оскарження у кримінальному процесі, науковці не акцентували увагу на дослідженні проблемних аспектів оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

З огляду на недостатню доктринальну розробку проблем оскарження у досудовому кримінальному провадженні, необхідність удосконалення норм

кримінального процесуального закону та оптимізації практичної реалізації оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів є потреба у ґрунтовному та всебічному науковому опрацюванні питань щодо оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану наукових досліджень кафедри кримінального процесу та криміналістики, у відповідності до тематики науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ протягом 2020-2024 років «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та правоохоронної системи в контексті євроінтеграційного вибору України» (№0120U105582), згідно з Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942), Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 476), Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (затвердженого наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ 24 жовтня 2018 року (протокол № 2), змінено 24 лютого 2022 року (протокол № 9).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є отримання нових наукових результатів щодо загальної характеристики та ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні, оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів досудового кримінального провадження.

Досягнення мети дисертаційного дослідження обумовило необхідність вирішення таких **завдань**:

- сформулювати поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні;
- визначити функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні;
- з'ясувати межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні;
- охарактеризувати оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні;
- охарактеризувати оскарження рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні;
- охарактеризувати оскарження рішень слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні;
- сформулювати поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні;
- виокремити напрями підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні.
- визначити пропозиції щодо удосконалення змісту кримінальних процесуальних норм у частині правової регламентації оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають, змінюються і припиняються під час оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Методи дослідження. У дисертації використано сукупність методів, що сприяли досягненню мети дослідження та вирішенню поставлених завдань щодо наукового опрацювання питань оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Зокрема, *формально-логічний* та *системно-структурний* методи надали змогу сформулювати поняття «оскарження у

досудовому кримінальному провадженні» та поняття «ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні» (підрозділ 1.1, підрозділ 3.1). *Структурно-функціональний* метод застосовано для з'ясування меж оскарження у досудовому кримінальному провадженні, розкриття його функціонального призначення (підрозділи 1.2-1.3). *Порівняльно-правовий* метод використано під час аналізу положень міжнародно-правових актів та національного законодавства, практики ЄСПЛ, завдяки чому вдалося забезпечити комплексний підхід до вивчення проблем оскарження у досудовому кримінальному провадженні, визначити порядок, умови та підстави оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів (підрозділи 2.1-2.3). Виокремлення напрямів підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні здійснювалося шляхом реалізації *прогностичного* методу (підрозділ 3.2). *Соціологічний* та *статистичний* методи за результатами проведеного анкетування та їх узагальнення забезпечили обґрунтованість пропозицій нормативного характеру, спрямованих на усунення недоліків правового регулювання та практики реалізації оскарження у досудовому кримінальному провадженні (розділи 2, 3).

Нормативною базою наукового дослідження є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закони України, що регулюють оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження складають наукові праці вітчизняних науковців у царині кримінального процесуального права, які досліджували питання щодо оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Емпіричною базою дисертаційного дослідження є результати опитування практичних працівників у сфері кримінального процесу, зокрема, 135 слідчих Національної поліції України, 68 прокурорів органів прокуратури, 79 адвокатів, рішення місцевих та апеляційних судів,

Верховного Суду, ЄСПЛ, Конституційного Суду України, а також особистий досвід практичної реалізації норм кримінального процесуального закону, що набутий в органах прокуратури та під час адвокатської діяльності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є одним з перших у доктрині кримінального процесу комплексним науковим дослідженням оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Ознаки наукової новизни мають наступні теоретичні положення дисертації:

уперше:

- сформульовано визначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні як обумовленого приписами норм кримінального процесуального законодавства та / або змістом принципів кримінального судочинства, ініційований заінтересованими учасниками досудового кримінального процесу або іншими заінтересованими особами порядку судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні;

- доведено, що оскарження у досудовому кримінальному провадженні виконує наступні функції: 1) забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів; 2) захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів. Функція забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів реалізується за допомогою оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення, а функція захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів – шляхом оскарження в апеляційному порядку рішень слідчих суддів;

- визначено, що ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні – це здатність оскарження на підставі якісних процесуальних норм та / або змісту принципів кримінального судочинства, шляхом судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та

бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, що ініційована заінтересованими учасниками кримінального процесу або іншими заінтересованими особами, за мінімальний термін часу досягнути мети щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні;

– констатовано, що напрямами підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні є: деформалізація нормативних вимог до оформлення та подання скарги до суду (слідчого судді); удосконалення підстав, умов та порядку судового оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; скасування оскарження до прокурора рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; розширення меж апеляційного оскарження щодо окремих рішень слідчих суддів; запровадження касаційного оскарження на досудовому кримінальному провадженні; врегулювання порядку досудового кримінального провадження у випадку подання та розгляду конституційної скарги;

удосконалено:

– наукові погляди щодо неможливості оскарження дій сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Запропоновано у кримінальному процесуальному законі передбачити підставу, умови і коло осіб щодо оскарження дій дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні;

– доктринальні положення стосовно недосконалості правового регулювання оскарження повідомлення про підозру у досудовому кримінальному провадженні. Встановлено, що у КПК України відсутні матеріально-правові (повнота змісту підозри, правильність кримінально-правової кваліфікації) та кримінальні процесуальні (належний суб'єкт, дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення) підстави для оскарження повідомлення про підозру;

– теоретичні положення щодо неможливості оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні. Обґрунтовано, що в змісті КПК України необхідно врегулювати процедуру оскарження в апеляційному порядку недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні;

дістали подальшого розвитку:

– наукові уявлення щодо дефектності правової регламентації оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. З’ясовано, що відсутність у КПК України чітких часових меж щодо вчинення дій сторони обвинувачення обумовлює неефективність оскарження бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні;

– доктринальні положення щодо розширення меж оскарження щодо окремих рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Доведено, що оскарженню до слідчого судді мають підлягати рішення сторони обвинувачення про: оголошення особи в розшук; визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна; призначення групи слідчих або зміну групи слідчих; визначення підслідності.

В підставі отриманих наукових результатів сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до ст.ст. 241, 280, 303, 308, 309 КПК України, доповнення кримінального процесуального закону новими ст.ст. 309-1, 310-1, з метою удосконалення правової регламентації оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Практичне значення одержаних наукових результатів, теоретичних положень та висновків полягає в тому, що вони можуть використовуватись під час: а) науково-дослідної роботи – як підґрунтя для подальшої розробки проблем удосконалення нормативної регламентації оскарження у досудовому кримінальному провадженні; б) законотворчої діяльності – у процесі удосконалення кримінальних процесуальних норм в частині

правового регулювання оскарження у досудовому кримінальному провадженні; в) освітнього процесу – під час підготовки навчально-методичних матеріалів, викладання навчальних дисциплін кримінальної процесуальної спрямованості; г) правозастосовної діяльності – при оптимізації практичної діяльності щодо оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Апробація результатів дослідження. Отримані наукові результати, теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження апробовано в межах участі у круглому столі та двох науково-практичних конференціях, зокрема: Круглого столу в Криворізькому навчально-науковому інституті Донецького державного університету внутрішніх справ «Актуальні питання досудового розслідування» (м. Кривий Ріг, 28 квітня 2023 року); Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (м. Львів, 3 листопада 2023 року).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення у дванадцяти наукових публікаціях, серед них – вісім наукових статей, опублікованих у виданнях, що входять до Переліку наукових фахових видань України, одна стаття – у науковому періодичному виданні, зареєстрованому в міжнародній наукометричній базі Index Copernicus, а також три тези доповідей, висвітлених у межах круглого столу і науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які вміщують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг наукової роботи становить 250 сторінок, з яких обсяг основного змісту складає 192 сторінки, список використаних джерел викладено на 26 сторінках і нараховує 233 джерела, додатки розміщено на 15 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСКАРЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні

Право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності є одним з ключових принципів кримінального судочинства, покликаного сприяти захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 24 КПК України). Проте сучасний стан кримінального процесуального законодавства та практика його застосування свідчать, що внаслідок відсутності загальноприйнятих підходів до розуміння поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні залишаються невирішеними й інші проблемні питання, пов'язані зі встановленням предмету, меж і суб'єктів оскарження. Це впливає на виникнення ризиків порушення фундаментальних прав людини, що негативно відображається на результатах виконання завдань кримінального процесу в цілому, одним з яких, як слушно зазначає О. В. Ковальова, є сприяння захисту прав, свобод фізичних та юридичних осіб, суспільства та держави [99, с. 83].

Розробка обґрунтованої інтерпретації поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні є важливим науковим завданням в контексті приведення вітчизняної практики кримінального судочинства у відповідність до принципів демократичної правової держави, яка послідовно й ефективно впроваджує європейські стандарти захисту прав людини, зокрема в частині належної реалізації положень ст.ст. 6, 13 КПЛ.

З урахуванням окресленої проблематики, даний підрозділ присвячено саме визначенню поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні, що передбачає здійснення доктринального аналізу змісту та призначення процесуального інституту оскарження з урахуванням положень

вітчизняного кримінального процесуального законодавства та практики ЄСПЛ.

Варто зазначити, що інститут оскарження дій (бездіяльності) та рішень державних органів і посадових осіб фактично виступає однією з конституційних гарантій захисту прав людини (ст. 55 Конституції України). Тому цілком закономірно, що механізм реалізації права на оскарження становить чималий науковий інтерес у різних галузях правових знань, зокрема і в теорії кримінального процесу. Проте окремі питання нормативно-правового регулювання процедури оскарження на різних стадіях кримінального провадження залишаються предметом активних наукових дискусій [232; 210; 84; 201]. Але чисельні наукові напрацювання з дослідження особливостей оскарження рішень, дій і бездіяльності державних органів і посадових осіб не здатні повною мірою охопити вирішення концептуальних проблем визначення змісту та спрямованості цього інституту, в тому числі й на стадії досудового розслідування, викликаючи неоднозначне тлумачення норм кримінального процесуального закону через відсутність загальноприйнятої інтерпретації поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Кожній стадії кримінального провадження притаманні відмінні риси у нормативному регулюванні механізму оскарження дій (бездіяльності) та рішень державних органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство. Проте, розглядаючи інститут оскарження як кримінальну процесуальну форму реалізації конституційного права людини на судовий захист, необхідно констатувати його провідне значення саме на стадії досудового розслідування, в межах якої переважає застосування заходів процесуального примусу, що обмежують права, свободи і законні інтереси людини. Як наголошує О. В. Капліна, відправлення кримінального судочинства, насамперед нерозривно пов'язане з втручанням в основні права і свободи людини та прийняттям процесуальних рішень, які найчастіше є визначальними для подальшої долі людини [33, с. 154]. Крім того, досудове

розслідування є першою стадією кримінального судочинства, яка покликана сприяти збиранню доказів, необхідних для притягнення особи до кримінальної відповідальності шляхом підтримання державного обвинувачення на етапі судового розгляду [101, с. 92]. Тому, на наш погляд, абсолютно слушним є підхід, за яким інститут оскарження в межах досудового кримінального провадження необхідно розглядати як одну з ключових форм реалізації конституційного права людини на судовий захист [41, с. 235]. Саме на цій стадії кримінального судочинства зосереджено найбільше ризиків обмеження чи порушення основоположних прав і свобод людини, адже значна кількість рішень, дій або бездіяльності сторони обвинувачення приймаються без попереднього або належного судового контролю [39, с. 237; 200, с. 46]. Особа, яка лише підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, не має доступу до всіх механізмів захисту, які гарантовані під час судової стадії, хоча органи досудового розслідування наділені широким колом повноважень щодо ініціювання заходів процесуального примусу, таких як затримання, арешт майна, тимчасовий доступ до речей і документів, будь-які слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії тощо, проведення яких може впливати на безпосереднє втручання у сферу приватного і сімейного життя, порушувати недоторканність особи, недоторканність права власності, зачіпати повагу до честі та гідності, що відповідно до КПЛ та Конституції України потребує високих стандартів правового захисту. Саме тому в процесуальній літературі робиться наголос на дотриманні основоположних прав, зокрема на прикладі проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які чинять прямий вплив на втручання у права людини [32, с. 217].

Роль оскарження на досудовій стадії набуває особливого значення в умовах, коли фактичне кримінальне переслідування щодо особи вже розпочато, але процесуальні гарантії, які надаються у судовій інстанції, ще не діють у повному обсязі. Відсутність або неефективність механізму оскарження на цьому етапі означає безкарність дій слідчого або прокурора,

що можуть мати свавільний або репресивний характер. У цьому контексті інститут оскарження виступає доступним інструментом негайного реагування на порушення прав, свобод і законних інтересів ще до передачі справи до суду.

Разом з тим, важливо зауважити, що саме на досудовій стадії формується необхідний обсяг доказової інформації, який визначає межі обвинувачення та впливає на правову кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення. Внаслідок цього будь-які допущені порушення важко або неможливо виправити в суді, особливо якщо захист не мав змоги своєчасно оскаржити їх у незалежному суді. В такому контексті ефективне функціонування інституту оскарження у досудовому провадженні є вирішальним як для реалізації права на справедливий суд, так і для запобігання порушенням прав людини, зловживанням владою та неконтрольованому застосуванню примусу, що відповідно до ст. 8, ст. 55 та ст. 129 Конституції України є необхідною умовою дотримання принципу верховенства права та побудови судочинства, заснованого на пріоритеті прав людини [107].

На окрему увагу заслуговує необхідність забезпечити невідкладне та швидке реагування на порушення прав людини. На відміну від судового розгляду провадження по суті, який часто передбачає тривалу підготовку, процесуальні зволікання і складну процедуру доказування, оскарження під час досудового розслідування дозволяє негайно ініціювати перевірку порушень на предмет їхньої законності та обґрунтованості. Такий підхід забезпечує швидке усунення порушень, не чекаючи завершення досудового розслідування або початку судового провадження, коли процесуальні механізми реагування на вже вчинені порушення можуть бути невідворотними, оскільки від своєчасності реагування залежить не лише подальший хід кримінального провадження, а й фактична можливість відновлення порушених прав (наприклад, повернення незаконно арештованого майна, негайне звільнення з-під варти, зупинення

неправомірного втручання в особисте життя тощо). Крім того, накопичення порушень прав і свобод людини впродовж досудового провадження, з перспективою їх вирішення лише в судовій стадії, призводить до порушення принципу розумних строків. Своєчасне подання скарги та швидке вирішення вимог скаржника покликане стримати зловживання з боку сторони, щоб усі процесуальні дії та рішення відповідали засадам законності та верховенства права. Враховуючи зазначене, ефективне функціонування інституту оскарження у досудовому кримінальному провадженні не лише запобігає порушенням, а й забезпечує їх негайне усунення, адже виконує роль конституційно закріпленої гарантії, покликаної забезпечити належну перевірку законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності дізнавача, слідчого, прокурора з метою дотримання прав свобод і законних інтересів людини.

Водночас для забезпечення рівності процесуальних можливостей між стороною обвинувачення і стороною захисту, на думку деяких науковців, потрібно зважати на засаду змагальності під час досудового кримінального провадження [202, с. 168]. У загальноприйнятому розумінні змагальність передбачає, що обидві сторони процесу (обвинувачення і захист) мають рівний доступ до процесуальних інструментів і можливість впливати на перебіг провадження, шляхом самостійного обстоювання правових позицій (ст. 22 КПК України) [81, с. 59; 80, с. 152]. Однак дія засади змагальності на досудовому етапі кримінального провадження обмежується у зв'язку з епізодичною участю представників суду під час здійснення кримінальної процесуальної діяльності. В такому контексті можливість звернення заінтересованих учасників кримінального провадження з відповідною скаргою підкреслює особливу роль цієї процедури як однієї з дієвих гарантій захисту прав і законних інтересів людини, що відображено у низці міжнародних нормативно-правових актів, таких як Загальна декларація прав людини (ст. 8), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ч. 3 ст. 2), КПЛ (ст. 13) тощо.

Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, змагальність є одним із ключових структурних елементів права на справедливий суд, передбаченого ст. 6 КПЛ. Хоча сама змагальність прямо не названа в ч. 1 ст. 6, вона послідовно виводиться з п. 3 цієї статті, в межах якого обвинуваченому гарантовано мати щонайменше такі права, які б дозволяли йому реалізувати змагальність у кримінальному провадженні. Ці положення прямо пов'язані зі забезпеченням рівності сторін у доступі до подання доказів і можливості впливати на кримінальне провадження шляхом обстоювання власної позиції. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що змагальність включає в себе не тільки право сторін бути заслуханими, а й право бути поінформованим про всі докази, представлені іншою стороною, мати реальну можливість заперечити проти них або висловити свою позицію. Наприклад, у справі «Brandstetter v. Austria» наголошено, що справедливий судовий розгляд не може вважатися таким, якщо сторона не мала змоги ознайомитися та висловитися щодо матеріалів, які впливають на вирішення справи [7]. У цьому контексті досудове кримінальне провадження не може бути виключенням, оскільки саме на цій стадії відбувається формування обвинувачення, збирання доказів та прийняття процесуальних рішень, що мають безпосередній вплив на подальший судовий розгляд. Зокрема, у справі «Imbrioscia v. Switzerland» суд визнає, що гарантії, передбачені у ст. 6 КПЛ, поширюються і на досудову стадію провадження, якщо вже на цьому етапі особа перебуває під підозрою або піддається процесуальному примусу [12]. Ще одним прикладом є рішення у справі «Salov v. Ukraine», в якому ЄСПЛ підтвердив, що справедливість кримінального судочинства охоплює не лише кінцеве рішення суду, але й усю процедуру, яка повинна будуватись на принципах змагальності та рівності сторін. Цей підхід підтримано й у справі «Rowe and Davis v. the United Kingdom», що змагальний процес передбачає серед іншого доступ кожної сторони до інформації, представленої іншою стороною, а також реальну можливість її заперечити. У цьому ж рішенні констатовано, що принцип змагальності є таким, що гарантує кожній стороні можливість

знати і реагувати на всі доводи та докази, представлені іншою стороною [24]. Тобто вбачається, що хоча змагальність прямо не закріплена у положеннях ст. 6 КПЛ, але її значення неодноразово відображена у практиці ЄСПЛ. Особа повинна мати право брати активну участь у кримінальному провадженні, включаючи доступ до матеріалів провадження, можливість представлення своєї позиції, а також ознайомлення та реагування на докази, які подає інша сторона. Такий підхід підтверджує, що змагальність є не лише принципом судового розгляду, а й обов'язковою умовою виконання завдань кримінального провадження. Саме тому в межах досудового розслідування наявність доступу до інституту оскарження набуває вагомого значення як засобу реалізації принципу змагальності, адже дає можливість стороні захисту реагувати на рішення, дії та бездіяльність сторони обвинувачення, і, відповідно, забезпечує дотримання хоча б мінімальних процесуальних прав підозрюваного.

Положення, висвітлені у міжнародних документах, знайшли своє відображення й у вітчизняному кримінальному процесуальному законі, яким унормовано порядок ініціювання заінтересованими учасниками кримінального провадження перевірки процесуальних рішень, дій, бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора (ст. 303 КПК України), а також на визначеного переліку ухвал слідчого судді (ст. 309 КПК України) під час досудового розслідування. Безумовно, зазначені норми дозволили встановити певний рівень відповідності кримінального процесу України з міжнародними стандартами у сфері захисту конвенційних прав, однак питання щодо розуміння правової природи інституту оскарження у досудовому кримінальному провадженні залишаються невирішеними, що не сприяє швидкому та результативному відновленню порушених прав особи у досудовому кримінальному процесі.

Незважаючи на поширеність дослідження питань стосовно оскарження у кримінальному провадженні, в теорії та практиці кримінального процесу відсутні усталені уявлення щодо змістовного визначення поняття

кримінального процесуального оскарження. Здебільшого оскарження розглядають незалежно від стадії кримінального провадження, розкриваючи зміст крізь призму сутності принципів забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (ст. 24 КПК України) та змагальності сторін (ст. 22 КПК України), які слугують міцним підґрунтям відповідного кримінального процесуального інституту [82, с. 145; 118, с. 143]. Інші науковці намагаються визначити поняття оскарження або через ототожнення з основоположним правом людини, що відобразилося у процесуальному законодавстві України як право на захист у суді, або через кримінальну процесуальну гарантію та однойменний засіб забезпечення прав, свобод і законних інтересів кожного суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності [138, с. 602]. За такого підходу під оскарженням розуміють засновану на кримінальному процесуальному законі діяльність з подання (направлення), прийому, реєстрації, розгляду та вирішення скарги про порушення прав, свобод та законних інтересів осіб кримінальною процесуальною дією, рішенням (бездіяльністю) службових осіб, що ведуть процес [56, с. 217].

І. М. Одинцова, наголошуючи на двоєдиній природі інституту оскарження, відмічає, що з одного боку, оскарження передбачає подачу скарги на процесуальні рішення та дії (бездіяльність) слідчого, прокурора, слідчого судді, а з іншого – оскарження має бути діяльністю суду щодо прийняття, розгляду та вирішення скарг заінтересованих осіб. В цьому аспекті оскарження одночасно виступає як офіційно встановлений порядок дій при формуванні матеріалів, і як система контролю, що передбачає досягнення конкретного результату та порядок реалізації правовідносин, що знаходяться в динаміці [139, с. 309-310].

Наступним критерієм, що формує зміст дефініції оскарження у досудовому кримінальному провадженні є суб'єктна характеристика, яка

вказує, хто має право на оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Погоджуючись з наведеними думками вчених щодо визначення змісту оскарження у кримінальному провадженні, зокрема, на стадії досудового розслідування, необхідно підкреслити, що правом на оскарження у досудовому кримінальному провадженні мають не лише заінтересовані учасники кримінального провадження, а й інші заінтересовані особи. Це впливає як зі змісту ст. 303 КПК України, так із результатів практики досудового розслідування, під час якої можуть обмежуватися не тільки права, свободи і законні інтереси учасників кримінального провадження, а й інших осіб. Зокрема, Д. О. Пилипенко зауважує, що сприйняття оскарження виключно навколо особи «скаржника» певним чином впливає на звуження змісту та сутності такої процесуальної процедури [152]. У цьому контексті важливо підкреслити, що право на оскарження не є виключною виключним правом лише сторін кримінального провадження, визначених положеннями КПК України. Навпаки, ст. 303 КПК України прямо передбачає можливість подання скарг також іншими заінтересованими особами, що свідчить про фактичне розширення меж кола суб'єктів, які можуть бути ініціаторами судового контролю. Такий підхід обґрунтований не лише нормативно, а й логікою досудового розслідування, яка засвідчує, що заходи, ініційовані стороною обвинувачення, можуть зачіпати права, свободи та законні інтереси осіб, які формально не мають процесуального статусу підозрюваного, потерпілого, цивільного позивача тощо, однак зазнають фактичного обмеження власних прав (наприклад, власники або володільці майна, на яке накладено арешт, власники житла, у помешканні яких проведено обшук тощо). Тобто у кримінальному процесі право на оскарження обумовлюється не лише наявністю процесуального статусу, а насамперед фактом порушення або загрози порушення прав, свобод чи законних інтересів внаслідок дій або рішень сторони обвинувачення. Це відповідає як загальним засадам кримінального провадження, зокрема

принципу забезпечення права на захист і доступу до правосуддя, так і стандартам КПЛ щодо ефективного засобу юридичного захисту.

Отже, в результаті узагальнення проаналізованих теоретичних уявлень щодо поняття «оскарження у досудовому кримінальному провадженні», останнє попередньо можна визначити як передбачений кримінальними процесуальними нормами, ініційований заінтересованими учасниками досудового розслідування або іншими заінтересованими особами порядок судової перевірки законності рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів для забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи у досудовому кримінальному провадженні.

Будь-яке правове поняття має бути закорінене у нормах закону та/або принципах права.

Разом з тим, науковий підхід до змісту дефініції оскарження у досудовому кримінальному провадженні має враховувати те, що процедура оскарження може ґрунтуватися не лише на нормах кримінального процесуального закону, а й безпосередньо впливати зі змісту принципів кримінального судочинства.

Як приклад можна навести Постанову Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 237/1459/17 (провадження № 13-19кс18), у якій Верховний Суд, виходячи з приписів ст. 9 КПК України, яка розкриває принцип законності кримінального провадження, положень п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК України, ст. 24 КПК України, що врегульовують засаду забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, зробив висновок, що апеляційному оскарженню можуть підлягати ухвали слідчих суддів, яких прямо не передбачено у ст. 309 КПК України [169]. Таким чином, Верховним Судом за відсутності кримінальних процесуальних норм було виведено право на апеляційне оскарження відповідної ухвали слідчого судді безпосередньо на підставі принципів кримінального процесу.

Також, на наше переконання, поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні має містити окреслення більш конкретизованої мети (призначення) такої процедури, аніж забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи.

Іншим критерієм, який формує цілісне уявлення про досліджуване поняття, є цільове спрямування (мета) оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Беручи до уваги практику ЄСПЛ, варто зазначити, що основна спрямованість інституту оскарження на досудовому слідстві головним чином полягає у забезпеченні принципу законності, створюючи дієвий механізм захисту та поновлення порушених конвенційних прав та основоположних свобод. Адже запровадження цього інституту свідчить про визнану законодавцем необхідність посилення контролю за законністю, обґрунтованістю та справедливістю прийнятих процесуальних рішень, дій (бездіяльності) слідчого, дізнавача або прокурора у вигляді їх оскарження у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством [210, с. 775]. Наприклад, у рішенні ЄСПЛ «Klass and Others v. Germany», розглядаючи питання про застосування ст. 13 КПЛ щодо права на ефективний засіб правового захисту, суд підкреслив, що національні системи правового захисту мають надавати особам можливість оскаржувати дії, які порушують їхні права, з метою їхнього поновлення [16]. У справі «Silver and Others v. the United Kingdom» суд дійшов висновку, що будь-яке втручання у права, гарантовані Конвенцією, повинно бути предметом ефективного оскарження, яке може призвести до відновлення порушених прав [27]. Схожа позиція висловлена у справі «Case of Kudla v. Poland», де судом визнано порушення ст. 13 у поєднанні зі ст. 6 КПЛ через відсутність ефективного засобу правового захисту для оскарження надмірної тривалості судового процесу на стадії досудового розслідування. Суд відзначив важливість забезпечення доступу до ефективних правових засобів, які можуть компенсувати порушені права [17]. Рішенням у справі «M.S.S. v. Belgium and

Greese» ЄСПЛ, вирішуючи питання щодо правового засобу для оскарження неналежних умов утримання під вартою під час досудового розслідування, вкотре констатував, що ефективне оскарження має призводити до відновлення порушених прав і мати практичну дієвість [18]. Таким чином, ефективний засіб захисту у вигляді оскарження рішень, дій (бездіяльності) під час досудового розслідування передбачає забезпечення законності та поновлення порушених прав людини.

Розглянуті рішення ЄСПЛ свідчать, що потреба у невідкладному судовому захисті порушених прав обумовлює необхідність надання учасникам кримінального провадження можливості оскаржити рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора вже під час проведення досудового слідства [78, с. 507]. Тому під час визначення поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні необхідно зважати не лише на норми кримінального процесуального законодавства, суб'єктів, предмет і порядок судової перевірки законності рішення, дії (бездіяльності) суб'єктів розслідування та ухвали слідчого судді, але й на конкретну мету (призначення) оскарження щодо забезпечення (захисту) певних прав заінтересованих осіб. Тому не менш важливим аспектом при визначення поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні є його призначення, яке полягає у забезпеченні й захисті прав та законних інтересів заінтересованих осіб.

На відміну від формального уявлення про оскарження як виключно процесуальну діяльність, у змісті оскарження закладена більш вагома мета, що полягає у гарантуванні фундаментальних прав людини. Інститут оскарження надає особі, яка зазнала порушення або обмеження її прав, свобод чи законних інтересів ефективного механізму доступу до судового захисту, за допомогою ініціювання незалежної перевірки судом законності й обґрунтованості дій або рішень слідчого, дізнавача, прокурора, а також рішень слідчого судді, якщо вони впливають на основоположні права людини. Зміст гарантій, які реалізуються через інститут оскарження,

охоплює не лише процесуальні права учасників кримінального провадження, а й матеріальні права, що стосуються, наприклад, недоторканості права власності, або права на свободу тощо. Механізм судового оскарження в цьому контексті виконує функцію зовнішнього процесуального контролю, який забезпечує перевірку відповідності проведеної процесуальної дії або прийнятого процесуального рішення вимогам закону та оцінку допустимості втручання у права людини з позиції необхідності, пропорційності та обґрунтованості. Таким чином, призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні, на нашу думку, має полягати не лише у фіксації незгоди із процесуальною дією або рішенням, а в реалізації принципів законності та верховенства права шляхом здійснення судового контролю у досудовому кримінальному провадженні. Тоді інститут оскарження буде слугувати реальним інструментом для забезпечення прав людини під час досудового розслідування.

В цілому зміст нормативного регулювання права на оскарження під час досудового слідства забезпечується шляхом: 1) механізму оскарження процесуальних рішень, дій (бездіяльності) суб'єктів кримінального переслідування; 2) порядку оскарження ухвал слідчого судді. З огляду на предмет оскарження, передбаченого ст. 303, ст. 309 КПК України, О. Г. Шило небезпідставно зауважувала, що право на судовий захист включає в себе більш вузькі за своїм змістом права – право на звернення за судовим захистом (процесуальний аспект) та права на захист прав особи, відновлення порушеного стану тощо (матеріальний аспект) [230, с. 23]. Тобто йдеться про дії та бездіяльність, які стосуються або безпосередньо процесу розслідування (наприклад, невиправдане рішення про зупинення досудового розслідування), або порушення основоположних прав і законних інтересів учасників кримінального провадження (наприклад, право на особисту недоторканість). Перший вид оскарження передбачає забезпечення ефективності досудового провадження, дотримання права на розумний строк кримінального провадження. А другий вид – на гарантування

фундаментальних прав людини [44, с. 456]. Тому процесуальні права є правами, які особа набуває в межах кримінального провадження на підставі процесуального статусу (наприклад, підозрюваний, потерпілий, свідок тощо). Вони включають можливість користування правовою допомогою, подавати клопотання, ознайомлюватися з матеріалами провадження, брати участь у слідчих (розшукових) діях, тощо. Ці права регулюються кримінальним процесуальним законом і реалізуються у межах кримінального судочинства.

Натомість у межах досудового кримінального провадження інститут оскарження виконує важливу функцію не лише щодо захисту процесуальних прав, а й забезпечення охорони матеріальних прав. Функція захисту матеріальних прав здійснюється шляхом оскарження процесуальних рішень слідчих суддів у досудовому кримінальному провадженні. Завдяки оскарженню ухвал слідчих суддів відбувається захист матеріальних прав, таких як, право на свободу, право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, право на власність тощо [47, с. 20]. Важливо підкреслити, що реалізація права на оскарження у таких випадках не обмежується лише тими, хто має офіційний статус учасника кримінального провадження. Порушене матеріальне право саме по собі є підставою для звернення до суду зі скаргою, навіть якщо особа не визнана стороною у кримінальному процесі. Такий підхід впливає як із положень ст. 303 КПК України, так і з практики ЄСПЛ, яка вимагає забезпечення ефективного засобу юридичного захисту незалежно від формальних статусів. Матеріальною підставою реалізації права на оскарження є відповідні фактичні дані, що підтверджують наявність порушення (можливого порушення) відповідного суб'єктивного права, що наявне у особи незалежно від існування кримінальних процесуальних відносин. І, навпаки, при оскарженні процесуальної діяльності / бездіяльності сторони обвинувачення забезпечуються процесуальні права, зокрема, право на ефективне розслідування, право на розумний строк кримінального провадження тощо [47, с. 19]. Порушення процесуальних прав здатні призводити до знаного обмеження, а в деяких випадках й до повного

унеможливлення захисту матеріальних прав учасників кримінального провадження. У зв'язку із цим процесуальні права, які хоч і пов'язані виключно із можливістю застосування заходів кримінально-процесуального примусу, але виступають як самостійний об'єкт судового захисту [230, с. 130]. Підсумовуючи, варто зазначити, що процедура оскарження у досудовому кримінальному провадженні виконує роль дієвого й ефективного засобу захисту і поновлення прав учасників кримінального провадження (інших осіб), як процесуальних, так і матеріальних, порушення яких і слугує підставами для оскарження конкретного рішення, дії, бездіяльності сторони обвинувачення чи ухвали слідчого судді.

Крім того, рішення ЄСПЛ одностайні у тому, що при використанні ефективного засобу правового захисту перевірка законності та обґрунтованості рішень має здійснюватися судом. Обґрунтування цієї позиції пов'язане з тим, що в межах кримінального судочинства правовідносини особи з державою, як правило, супроводжуються інтенсивним примусовим впливом останньої, у чому вбачається прояв тенденції до перевищення стороною обвинувачення своїх повноважень, негативно впливаючи на процесуальне становище особи. Наприклад, у рішенні ЄСПЛ «McKay v. the United Kingdom» містяться вказівки, що судовий орган повинен забезпечити необхідні гарантії незалежності від виконавчої влади. Тільки суд може забезпечити незалежну і неупереджену оцінку дій сторони обвинувачення [20]. Разом з тим, практика ЄСПЛ побудована таким чином, що розуміння «суду» визначається не власне його назвою, а функціональним змістом відправлення правосуддя. Такий орган, що має ознаки «суду», повинен відповідати критеріям незалежності (зокрема щодо виконавчої влади) і неупередженості [53, с. 44]. Тому в контексті здійснення розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів розслідування у досудовому кримінальному провадженні, справедливою є позиція Т. О. Лоскутова, що невиконання (недотримання) органами кримінального судочинства обов'язків, спрямованих на забезпечення реалізації прав учасників

кримінального провадження, дозволяє останнім звернутися до суду (слідчого судді) з метою подання скарги на дії чи бездіяльність органів досудового слідства [123, с. 153]. При цьому варто враховувати, що деякі встановлені КПК України процедури, наприклад, оскарження недотримання розумних строків досудового провадження, не відповідають принципу рівності сторін. Це пов'язано з тим, що сторона захисту опиняється у невігідному становищі, коли сторона обвинувачення уповноважена подавати скаргу на недотримання розумних строків слідчим, прокурором до прокурора вищого рівня. У такому випадку виникає ризик, що сторона обвинувачення фактично прийматиме рішення «сама для себе» [122, с. 91-92].

На наш погляд, характеризуючи можливість здійснення перевірки прокурором законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності дізнавача, слідчого, доцільно використовувати термін «квазіоскарження», тому що прокурор з огляду на його обвинувальну функціональну спрямованість у кримінальному провадженні не може залишатися незалежним, безстороннім та неупередженим.

Прокурор як головний суб'єкт сторони обвинувачення, виконує обвинувальну функцію у кримінальному провадженні, здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, підпорядковується по ієрархії вищестоящому прокурору, внаслідок чого не може бути незалежним, безстороннім та неупередженим у вирішенні питання щодо перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності дізнавача, слідчого або нижчестоящого прокурора з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у кримінальному процесі.

Прокурор, який перевіряє законність та обґрунтованість рішень, дій та бездіяльності дізнавача, слідчого або нижчестоящого прокурора з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини, є «квазісудовим органом», що не сприяє досягненню справедливості кримінального судочинства.

Отже, перевірка прокурором законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності дізнавача, слідчого або нижчестоящего прокурора з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини, є «квазіоскарженням», оскільки такий прокурор є «квазісудовим органом» з огляду на його обвинувальну функціональну спрямованість у досудовому кримінальному провадженні, службову підпорядкованість, внаслідок чого невідповідність вимогам незалежності, безсторонності та неупередженості.

Таким чином, на підставі вищевикладеного можна підсумувати, що оскарження у досудовому кримінальному провадженні – це обумовлений приписами норм кримінального процесуального законодавства та / або змістом принципів кримінального судочинства, ініційований заінтересованими учасниками досудового кримінального провадження або іншими заінтересованими особами порядок судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у кримінальному провадженні.

1.2. Функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні

Дослідивши у попередньому підрозділі дисертації поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні, у цьому підрозділі зупинимось на розкритті функціонального призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Забезпечення права на оскарження у кримінальному провадженні проявляється та двох етапах: досудовому та судовому провадженні. На досудовому кримінальному провадженні можуть оскаржуватися процесуальні рішення, дії, бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора (ст.

303 КПК України), ухвали слідчих суддів (ст. 309 КПК України). У судовому кримінальному провадженні можуть оскаржуватися проміжні ухвали суду першої інстанції, кінцеві рішення суду першої інстанції (ухвали, вирoki) в апеляційному (ст. ст. 392, 394 КПК України) та касаційному порядку (ст. 424 КПК України). Проте саме на досудовій стадії право на подання скарги набуває особливої ваги, оскільки починається кримінальне переслідування особи, внаслідок чого процесуальні дії та процесуальні рішення можуть зачіпати права та свободи людини, зокрема право власності, приватного життя, честі й гідності тощо.

Особливістю забезпечення права на оскарження у кримінальному провадженні є те, що вказане право гарантується особі не лише під час судового провадження, а й на етапі досудового провадження. В інших видах юридичного процесу (адміністративному, цивільному, господарському) відсутня можливість оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності на досудовій стадії провадження. Така відмінність між кримінальним процесом та іншими видами юридичного процесу пов'язана з їхньою різною природою. Зокрема, у цивільному процесі особа може оскаржити процесуальне рішення лише після його ухвалення судом, а не до початку судового розгляду; у межах господарського судочинства не передбачено можливості перевірки обґрунтованості дій сторін до моменту відкриття провадження; в адміністративному процесі також відсутній ефективний механізм перегляду дій органів виконавчої влади на попередніх, досудових етапах, окрім власне подання адміністративного позову.

Якщо в адміністративному, цивільному, господарському юридичних процесів відсутня окрема досудова стадія підготовки матеріалів справи, на якій здійснюється доказування та забезпечення поведінки осіб шляхом істотного втручання в їхні права, свободи і законні інтереси, то у ході досудового кримінального провадження проводиться доказова діяльність, застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжні заходи, особа набуває статус підозрюваного, в результаті

чого суттєво погіршується правове положення людини. Тобто виокремлення досудової стадії, в межах якої органи державної влади, реалізуючи функцію публічного обвинувачення, можуть застосовувати заходи, що істотно обмежують права, свободи і законні інтереси людини є ще однією системною відмінністю кримінального процесу від адміністративного, цивільного чи господарського. Сам процес доказування відображає потребу в інформаційно-пізнавальній діяльності сторони обвинувачення з метою пошуку інформації, пов'язаної із обставинами вчиненого кримінального правопорушення за допомогою кримінально-процесуальних засобів [100, с. 295; 103, с. 172]. Крім того в кримінальному провадженні існує стандарт доказування, особливості якого змістовно досліджено у роботах С. О. Ковальчука [34; 31]. В інших галузях процесуального права відсутня окрема стадія, яка передує розгляду справи в суді з метою здійснення діяльності зі встановлення обставин справи шляхом проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень під приводом відповідних державних органів. Окрім того на досудовому розслідуванні у кримінальному процесі існує сторона обвинувачення, де провідна роль належить слідчому, що відрізняє його від адміністративно-правового статусу [66, с. 426]. Процесуальні рішення сторони обвинувачення безпосередньо впливають на перебіг кримінального провадження та змінюють права чи обов'язки його учасників [97, с. 86]. Підготовка матеріалів у цих видах судочинства, як правило, здійснюється сторонами самостійно, на засадах диспозитивності, рівності та ініціативності, без втручання державного органу, який би був наділений повноваженнями до відкриття судового провадження або винесення судового рішення обмежувати права, свободи та законні інтереси сторін. Натомість досудове кримінальне провадження передбачає, зокрема проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення та фіксацію відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, застосування заходів забезпечення кримінального провадження та інших процесуальних дій, що мають примусовий характер і

впливають на права, свободи і законні інтереси людини. Також на цій стадії неможливо оминати пізнавальну спрямованість діяльності сторони обвинувачення, представники якої використовують засоби інформаційного забезпечення при розслідуванні кримінальних правопорушень [104, с. 87; 102, с. 30]. Недарма на думку багатьох науковців, у кримінальному процесі існує об'єктивна необхідність у наданні особі ефективного засобу судового захисту вже на досудовій стадії, що й обумовлює наявність у КПК України спеціального механізму оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора, а також рішень слідчого судді [150; 88; 90; 147]. Цей механізм виконує функцію гарантії дотримання прав людини в умовах владної переваги сторони обвинувачення під час досудового розслідування, а його ефективність є ключовою умовою відповідності кримінального судочинства в цілому положенням КПЛ та практики ЄСПЛ.

Саме через це у кримінальному процесі передбачено інститут, який дозволяє заінтересованій особі звернутися до слідчого судді ще до того, як справу буде передано на розгляд по суті. Це є виразною особливістю функціонального наповнення інституту оскарження в кримінальному провадженні, що вказує на його превентивну правозахисну природу. Такий інструмент покликаний не тільки реагувати на вже допущені процесуальні порушення, але й запобігати їх подальшому накопиченню, що забезпечує належний баланс між публічним інтересом та дотриманням прав, свобод і законних інтересів людини. Внаслідок цього функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні виявляється в його здатності забезпечити ефективний судовий контроль ще до моменту початку судової стадії, що є відмінною рисою від інших галузей процесуального права. Така особливість зумовлює потребу в належному нормативному регулюванні, послідовній судовій практиці та доктринальному осмисленні цього інституту як однієї з ключових гарантій реалізації принципу верховенства права та доступу до правосуддя на етапі досудового розслідування.

Крім того, з урахуванням специфічного змісту та значного обсягу досудового провадження, що властиве саме кримінальному процесу (та не є характерним для іншого виду юридичного провадження) слідчий, дізнавач та прокурор можуть неефективно виконувати свої повноваження щодо досудової підготовки обвинувачення. Це призводить до негативного наслідку щодо невиконання завдання кримінального провадження у частині швидкого та повного досудового розслідування та порушення права особи на розумний строк кримінального провадження. Тому не менш істотною відмінністю кримінального провадження від інших видів юридичного процесу є те, що в кримінальному судочинстві повноваження щодо підготовки обсягу відомостей, що становлять предмет доказування, здійснюють органи сторони обвинувачення (слідчий, дізнавач, прокурор), які наділені дискреційними повноваженнями у сфері владного втручання в права, свободи і законні інтереси людини шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас ефективність виконання цими суб'єктами своїх обов'язків безпосередньо впливає на дотримання процесуальних гарантій, зокрема права особи на розумний строк провадження та досягнення завдань кримінального процесу. Недостатня активність, затягування, формальне ставлення або неправомірне зупинення провадження з боку сторони обвинувачення призводить до того, що завдання кримінального провадження, передбачені ст. 2 КПК України належним чином не реалізуються. Внаслідок цього на практиці нерідко виникають ситуації, за яких особа протягом тривалого часу перебуває у стані процесуальної невизначеності, зазнає обмежень у правах, зокрема у свободі пересування, у праві на недоторканість права власності, у можливості реалізувати інші права, не маючи при цьому реального доступу до ефективного судового розгляду справи по суті. Такі обставини призводять до порушення права особи на розумний строк розслідування, гарантованого як ст. 6 КПЛ, так і національним кримінальним процесуальним законодавством. При цьому, на відміну від кримінального судочинства, в адміністративному,

цивільному чи господарському процесам суб'єктами ініціювання провадження є приватні особи, юридичні особи або органи виконавчої влади, які діють у межах диспозитивності.

Для запобігання вищенаведеним негативним явищам на досудовому кримінальному провадженні приписами кримінального процесуального закону забезпечується право на оскарження процесуальних рішень, дій, бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора. Ефективність інституту оскарження на досудовій стадії кримінального провадження безпосередньо пов'язана з необхідністю нейтралізації наслідків неефективної процесуальної діяльності сторони обвинувачення. А право на оскарження у цьому випадку виступає інструментом контролю за якістю виконання обов'язків слідчим, дізнавачем та прокурором, з метою недопущення процесуальної бездіяльності, зловживань або штучного затягування провадження, чим забезпечується не лише реалізація конкретного права особи, але і засади розумних строків.

Окремі права, свободи і законні інтереси людини, що можуть обмежуватися (навіть порушуватися) під час досудового кримінального провадження, є настільки важливими для особи, що законодавцем для цього етапу кримінального процесу унормовано механізм апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів. Такий підхід є визнанням того, що навіть рішення слідчого судді може не відповідати вимогам обґрунтованості та законності, а тому має бути перевірене на вищому процесуальному рівні – в межах апеляційного оскарження, особливість якого полягає в тому, що оскаржується вже не рішення сторони обвинувачення, а ухвала представника судової гілки влади. Суд апеляційної інстанції за своєю правовою природою покликаний здійснювати перевірку рішень, ухвалених судом першої інстанції, зокрема з огляду на їх відповідність вимогам законності та верховенства права, що виступає універсальним елементом структури судової системи, заснованої на принципі багаторівневого перегляду рішень. Саме тому апеляційний перегляд у цій ситуації виконує функцію контролю

за законністю виконання слідчим суддею покладених на нього функцій, що набуває особливої ваги в умовах обмеження конституційних прав особи. Це положення повністю корелює з правом особи на подання апеляційної скарги на рішення слідчого судді, винесене під час досудового кримінального провадження. Завдяки такій можливості особа, яка вважає, що її права були порушені не лише рішенням, дією чи бездіяльністю органу досудового розслідування, а й ухвалою представника судової влади, повинна мати процесуальний інструмент для ініціювання незалежної судової перевірки цього рішення на вищому рівні. В такий спосіб інститут апеляційного оскарження під час досудового розслідування виконує подвійну функцію: по-перше, гарантує реалізацію права на ефективний засіб захисту у випадку, коли порушення прав і свобод походить безпосередньо від сторони обвинувачення; по-друге, забезпечує можливість реагування особи на можливі помилки в рішеннях слідчого судді. Передбачений законодавством механізм апеляційного перегляду рішень слідчих суддів у досудовому кримінальному провадженні не лише посилює судовий контроль за законністю процесуальних рішень, а й надає особі реальну можливість забезпечити свої права в ситуаціях, коли захист необхідний не тільки від органів слідства, а й від неправосудних рішень суду першої інстанції, що відповідає принципам верховенства права та змагальності сторін.

Процедура апеляційного оскарження судових рішень на досудовому кримінальному провадженні дозволяє на більш високому компетенційному рівні перевірити законність та правомірність обмеження (порушення) важливих прав і свобод людини. В цьому контексті апеляційне оскарження вбачається вищою формою судового контролю, яка дозволяє усунути помилки у застосуванні норм матеріального чи процесуального права та перевірити дотримання стандартів належного судочинства. Такий механізм створює дієвий засіб правового захисту особи на досудовому етапі не лише від дій чи бездіяльності сторони обвинувачення, але й забезпечує перевірку обґрунтованість рішень слідчого судді.

Таким чином, змістовна відмінність кримінального процесу в частині досудового провадження від інших видів юридичного процесу обумовлює потребу в особливому забезпеченні права на оскарження. Характерною рисою права на оскарження у кримінальному судочинстві є необхідність його забезпечення на стадії досудового провадження. Причому право на оскарження на досудовому провадженні забезпечується шляхом законодавчого закріплення: 1) механізму оскарження процесуальних рішень, дій, бездіяльності суб'єктів розслідування; 2) порядку оскарження процесуальних рішень слідчих суддів. Перший вид оскарження переважно спрямований на забезпечення ефективності досудового провадження, дотримання права на розумний строк кримінального провадження, другий вид оскарження - на гарантування основоположних прав людини (право на свободу, право на мирне володіння майном тощо).

У межах обґрунтування механізму захисту прав і свобод людини в досудовому кримінальному провадженні не можна оминати увагою роль і значення конституційного оскарження, що забезпечує найвищу форму правового реагування на порушення основоположних прав особи, гарантованих Конституцією України. Зокрема, принципи доступу до правосуддя та право на оскарження мають не лише галузеве процесуальне значення, а й впливають безпосередньо з норм основного закону, насамперед із положень ст. 8, ст. 55 і ст. 129 Конституції України. Вони визначають не лише обов'язок держави забезпечити кожному ефективний засіб юридичного захисту, а й право кожного оскаржувати до суду дії чи бездіяльність органів державної влади, їхніх посадових та службових осіб, якщо ці дії порушують права, свободи чи законні інтереси осіб.

Відповідно до ст. 151-1 Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України», кожна особа має право звернутися до Конституційного Суду України зі скаргою щодо відповідності Конституції України закону, який було застосовано в остаточному судовому рішенні у справі щодо неї [107; 176]. Це положення надає додатковий рівень

процесуального захисту, дозволяючи оскаржити нормативне положення, яке стало підставою для втручання в права особи у досудовому кримінальному провадженні, у разі якщо таке втручання визнано допустимим у межах загальних судових інстанцій, але, на переконання скаржника, суперечить конституційним нормам. За таких умов право на подання конституційної скарги є важливою ланкою в ланцюгу юридичних механізмів забезпечення права на оскарження у кримінальному процесі. Воно доповнює форми апеляційного й касаційного перегляду, дозволяючи перевірити законодавчі положення, що не відповідають нормам Конституції України та внаслідок цього могли стати джерелом незаконного обмеження прав особи. Враховуючи зазначене, реалізацію права на конституційне оскарження потрібно розглядати як логічне продовження інституту оскарження в досудовому кримінальному провадженні, яке забезпечує гарантований Конституцією доступ до правосуддя на всіх рівнях, включаючи перевірку відповідності норм закону основоположним принципам основного закону держави.

Хоча звернення до Конституційного Суду України зі скаргою дозволяє перевірити відповідність застосованого в остаточному судовому рішенні закону нормам Конституції України, однак навіть у разі позитивного рішення, Конституційний Суд не скасовує саме судове рішення, не переглядає обставини справи по суті та не вирішує питання про надання компенсації або поновлення в правах конкретної особи. Результатом розгляду конституційної скарги є визнання неконституційним відповідного положення закону, що стало правовою підставою для остаточного судового рішення. Це рішення має нормативно-правовий і прецедентний ефект, спрямований на усунення системного джерела порушення та забезпечення неможливості подібного втручання в майбутньому, проте не означає автоматичного відновлення прав саме того заявника, який подав скаргу. Тобто інститут конституційного оскарження не замінює інститут оскарження

у кримінальному процесуальному праві, а функціонує як засіб усунення невідповідності окремих положень КПК України нормам Конституції.

Таким чином, під час здійснення досудового кримінального провадження особою може бути подано конституційну скаргу до Конституційного Суду України або може тривати провадження за конституційною скаргою іншої особи щодо конституційності окремих норм КПК України. Для таких випадків процесуальні норми не регламентують особливості здійснення досудового розслідування, підстав та порядку забезпечення права на оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Вказана прогалина може не сприяти гарантуванню прав і свобод особи у досудовому кримінальному провадженні та перешкоджати проведенню ефективного розслідування у разі встановлення неконституційності конкретних приписів КПК України.

Аналогічна проблема щодо неврегульованості порядку досудового кримінального провадження наявна у випадку вичерпання усіх засобів захисту на національному рівні та подання скарги до ЄСПЛ. КПК України не містить норм стосовно можливого оскарження у досудовому кримінальному провадженні процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів кримінального процесу після винесення рішення ЄСПЛ проти України. Згідно з чинним законодавством, особа має гарантоване право звернутися до ЄСПЛ за захистом порушених прав, якщо на національному рівні були вичерпані всі ефективні засоби юридичного захисту. Водночас після винесення рішення ЄСПЛ, у якому констатовано порушення прав людини на стадії досудового провадження, виникає ситуація, коли національне законодавство не забезпечує реального механізму оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, які стали предметом розгляду в межах ЄСПЛ.

Фактично особа опиняється у становищі, коли порушення її прав визнано міжнародною інстанцією, але відсутні передбачені у кримінальному процесуальному законі можливості для перегляду або скасування рішень сторони обвинувачення чи слідчого судді, які були ухвалені на досудовій

стадії. КПК України не передбачає спеціальної процедури реалізації рішення ЄСПЛ саме на етапі досудового розслідування. Це призводить до суттєвого неможливості застосувати принцип *restitutio in integrum*, відповідно до якого права особи мають бути відновлені у попереднє положення, яке існувало до вчиненого порушення, або максимально наближено до нього [64, с. 195; 207, с. 87]. У результаті рішення ЄСПЛ залишається декларативним щодо конкретного порушення, не породжуючи обов'язку для національних органів вжити заходів для скасування, перегляду або перевірки попереднього процесуального рішення. Наявна ситуація потребує законодавчого вирішення щодо механізмів реалізації рішень ЄСПЛ, які стосуються порушень прав, свобод і законних інтересів людини на стадії досудового кримінального провадження, зокрема шляхом надання права на подання скарги з підстав встановленого порушення ЄСПЛ. Забезпечення здатності реалізувати рішення ЄСПЛ у досудовому кримінальному провадженні є необхідною умовою для забезпечення ефективності кримінального судочинства в цілому. Відсутність необхідних процесуальних норм щодо забезпечення права на оскарження у досудовому кримінальному провадженні у зв'язку з порушенням КПК може негативно відобразитися на результатах виконання завдань кримінального процесу.

Враховуючи розглянуті загальні питання забезпечення права на оскарження у досудовому кримінальному провадженні, цілком обґрунтованим вбачається, що функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні виявляється через виконання таких функцій як: 1) забезпечення процесуальних прав; 2) захист матеріальних прав.

Функція забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів.

Функція забезпечення процесуальних прав реалізується за допомогою оскарження процесуальних рішень, дій, бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора. Шляхом оскарження процесуальної діяльності / бездіяльності суб'єктів досудового розслідування забезпечуються процесуальні права,

зокрема, право на ефективне розслідування, право на розумний строк кримінального провадження тощо.

Порушення процесуальних прав на відміну від втручання у матеріальні права (право на свободу, на недоторканність права власності тощо) не так чутливо сприймається особою під час досудового кримінального провадження, проте, результатом порушення процесуальних прав може бути винесення несправедливого рішення суду та як наслідок – призначення незаконного та необґрунтованого покарання, що суттєво обмежує матеріальні права.

Крім того, порушені під час досудового провадження процесуальні права не завжди вдається відновити (компенсувати) у ході судового розгляду, у зв'язку з цим, докази мають визнаватися недопустимими з огляду на критерій «істотного порушення прав і свобод людини», а весь подальший кримінальний процес позбавляється сенсу з урахуванням доктрини «плодів отруєного дерева». Тому, забезпечення процесуальних прав є важливим аспектом функціонального призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Зокрема, відповідно до ст. 87 КПК України, доказ визнається недопустимим, якщо він отриманий внаслідок істотного порушення прав і свобод особи, і, відповідно, не може використовуватися судом під час ухвалення процесуального рішення. Наприклад, ЄСПЛ у рішенні «Ibrahim and Others v. the United Kingdom» роз'яснив, що недопущення адвоката або порушення права зберігати мовчання (не свідчити проти себе) є істотним порушенням, навіть якщо згодом особі було надано право на захист у суді. Внаслідок цього зібрані докази призводять до значної ненадійності [11].

Іншим прикладом застосування доктрини «плодів отруєного дерева», відповідно до якої будь-які докази, здобуті внаслідок порушення основоположних прав, вважаються недопустимими і не можуть бути використані, є рішення ЄСПЛ у справі «Gäfgen v. Germany», відповідно до якої поліція під час досудового розслідування застосувала погрозу

катуванням, щоб змусити підозрюваного зізнатися у вчиненому кримінальному правопорушенні та повідомити про місцезнаходження тіла потерпілого. Хоча згодом були зібрані й інші докази, в тому числі речові, усі вони були прямо або опосередковано пов'язані з допущеним первинним порушенням, а саме отриманням інформації в умовах, що суперечили ст. 3 КПЛ. Суд наголосив, що використання будь-яких доказів, отриманих у результаті жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поводження, є абсолютно несумісним із стандартами прав людини, закріпленими в межах КПЛ. Це порушення має безумовний характер і не підлягає виправданню чи компенсуванню в подальшому розгляді, навіть якщо здобуті докази мають важливу доказову цінність або суттєве значення для обґрунтування обвинувачення [10].

Доречним прикладом застосування вітчизняної практики щодо наслідків використання недопустимих доказів, а також закріплення положень доктрини «плодів отруєного дерева» є Постанова Верховного Суду від 03 серпня 2022 року (справа № 51-1535) [158]. У своєму рішенні Суд наголошує, що визнання одного доказу недопустимим в межах єдиного ланцюга доказів не може розглядатися ізольовано, без урахування його взаємозв'язку з іншими доказами. Суд підкреслює, що в кожному конкретному випадку необхідно оцінювати не лише окремий доказ, а й справедливість усього судового розгляду, з огляду на вимоги ст. 6 КПЛ, яка гарантує право на справедливий суд. Особливої уваги у цій справі набуває питання застосування правила «плодів отруєного дерева», що потребує доказування похідного характеру всіх доказів, отриманих у результаті первинного порушення прав людини. Верховний Суд наголошує, що лише встановлення причинно-наслідкового зв'язку між первинним порушенням та подальшими доказами дозволяє визнати їх недопустимими. Для цього необхідно встановити факт первинного порушення процесуального порядку провадження або прав людини; проаналізувати, яким чином саме цей доказ, отриманий шляхом порушення прав людини, вплинув на подальший хід

розслідування; довести, що подальші слідчі (розшукові) дії та здобуті докази стали можливими саме завдяки та в результаті допущеного порушення. Верховний Суд підкреслює, що комплексний підхід до оцінки допустимості доказів є запорукою справедливого судового розгляду, адже у протилежному випадку використання доказів, здобутих із порушенням прав, може спричинити системну несправедливість усього провадження.

Таким чином, наведені приклади вказують на формування національного підходу до тлумачення та реалізації стандартів допустимості доказів через створення функціонального взаємозв'язку з європейськими стандартами, викладеними у практиці ЄСПЛ. При цьому суд має не лише формально фіксувати недопустимість окремих доказів, а й аналізувати їх вплив на цілісність і справедливість усього провадження, адже будь-яке порушення вимог щодо допустимості доказів створює реальний ризик визнання всіх зібраних доказів непридатними для використання в суді. У таких умовах доктрина «плодів отруєного дерева» набуває ключового значення, оскільки вона відіграє роль процесуального запобіжника, що не дозволяє стороні обвинувачення використовувати докази, отримані шляхом істотного порушення прав людини. Застосування цього правила гарантує, що навіть на етапі досудового провадження буде забезпечено дієвий контроль за дотриманням конвенційних і конституційних прав людини, а особа не стане об'єктом свавільного або незаконного втручання з боку сторони обвинувачення. Саме тому інститут оскарження у досудовому кримінальному провадженні необхідний для забезпечення реальної дії принципу верховенства права, виступаючи не лише інструментом формального контролю, а механізмом, що забезпечує ефективний захист прав і свобод людини на всіх етапах кримінального судочинства, починаючи з моменту початку кримінального переслідування.

Функція захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів.

Функція захисту матеріальних прав здійснюється шляхом оскарження процесуальних рішень слідчих суддів у досудовому кримінальному

провадженні. Через оскарження ухвал слідчих суддів під час досудового розслідування захищаються матеріальні права, зокрема, право на свободу, право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, право на недоторканність права власності тощо.

Обмеження матеріальних прав є більш чутливим для особи, ніж порушення процесуальних прав. Втручання органів розслідування у матеріальні права особи відразу погіршує її фізичне та соціальне становище. Так, наприклад, внаслідок застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, особа на певний період часу позбавляється свободи (затримання, тримання під вартою), обмежується її право власності (арешт майна). Або в результаті проведення деяких слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій може обмежуватися право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, право на невтручання у приватне життя (обшук, огляд), право на повагу до людської гідності (примусове відібрання біологічних зразків).

До того ж наведені обмеження матеріальних прав особи відбуваються на етапі досудового кримінального провадження, у межах якого діє фундаментальна загальна засада презумпції невинуватості. Суть принципу полягає в тому, що кожна особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення, доки її вину не буде доведено у передбаченому законом порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Водночас усі сумніви щодо доведеності вини тлумачаться на користь цієї особи, і саме сторона обвинувачення несе тягар доказування [107; 113].

У цьому контексті будь-яке обмеження матеріальних прав на етапі досудового розслідування має розглядатися крізь призму презумпції невинуватості, адже держава фактично втручається у права особи, яка ще не визнана винною за результатами судового провадження. Таке обмеження може виявлятися неспівмірним і юридично необґрунтованим, особливо у випадках, коли в подальшому щодо цієї особи виноситься виправдувальний

вирок або провадження закривається з підстав недоведеності вини чи відсутності події злочину. Проте, навіть за таких обставин, вплив процесуального обмеження на майнові права вже відбувся: майно було арештовано, вилучено або обмежено в користуванні, а особа фактично зазнала втручання в її приватну сферу без юридично остаточного визнання вини шляхом винесення вироку. Це не лише ставить під сумнів законність кримінального провадження, а й створює ризик порушення ст. 6 КПЛ та інших міжнародних нормативно-правових актів. Тому, наприклад, при вирішенні питань про тимчасове чи тривале обмеження матеріальних прав особи на досудовому етапі, сторона обвинувачення та суд зобов'язані враховувати не тільки формальні підстави, а й презумпцію невинуватості як обмежувальний орієнтир, що унеможливорює свавільне або непропорційне втручання в право особи на власність. У цьому контексті оскарження таких обмежень набуває важливого значення як дієвий інструмент стримування і контролю за допустимістю втручання в матеріальні права людини до встановлення її винуватості, з урахуванням міжнародних стандартів звхисту прав людини.

У подальшому щодо підозрюваної особи може бути винесено виправдувальний вирок або рішення про закриття кримінального провадження за реабілітуючими обставинами. У зв'язку з тим, судові органи мають дуже обережно та виважено підходити до прийняття рішень, що уможливорюють втручання у матеріальні права особи.

Разом з тим, слідчі судді під час досудового кримінального провадження можуть безпідставно, всупереч процесуальним нормам виносити ухвали про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (запобіжних заходів) та проведення слідчих (розшукових) дій (процесуальних дій), тим самим незаконно та необґрунтовано обмежуючи матеріальні права особи.

Для «виправлення» наведеної негативної ситуації існує процедура захисту матеріальних прав за допомогою оскарження процесуальних рішень

слідчих суддів у ході досудового розслідування. У такому захисті матеріальних прав виявляється окремий аспект функціонального призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Звернення зі скаргою до суду апеляційної інстанції у таких випадках є цілком обґрунтованим та виправданим, адже саме апеляційна інстанція за своєю природою покликана здійснювати перегляд рішень суду першої інстанції, у тому числі й ухвал, винесених під час досудового провадження. Такий процесуальний механізм забезпечує можливість перевірки законності та обґрунтованості обмеження матеріальних прав особи, навіть тоді, коли це обмеження було санкціоновано судом. Крім того, апеляційний перегляд рішень слідчого судді в питаннях арешту майна або іншого втручання у недоторканість права власності має на меті забезпечити положення КПЛ. У такий спосіб, процедура оскарження рішень слідчого судді в апеляційному порядку виконує функцію додаткового рівня судового контролю, який у сукупності із засадою презумпції невинуватості слугує реальним інструментом забезпечення захисту матеріальних прав особи до моменту ухвалення остаточного судового рішення у справі. Окрім принципу презумпції невинуватості, процедура апеляційного оскарження процесуальних рішень слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні тісно пов'язана із ефективною реалізацією принципу доступу до правосуддя. Саме завдяки можливості звернення до апеляційного суду особа, чії матеріальні права були обмежені, отримує реальний процесуальний інструмент для захисту від надмірного або свавільного втручання з боку держави, ще до ухвалення вироку. Більше того, така процедура є формою реалізації права на оскарження не тільки дій і рішень сторони обвинувачення, а й ухвал слідчого судді, оскільки навіть судові рішення на стадії досудового розслідування може містити помилки, або ж ухвалюватися без належної оцінки доводів сторони захисту. Таким чином, апеляційне оскарження рішень слідчого судді в умовах досудового провадження виконує важливу роль у забезпеченні правового захисту особи, гарантує багаторівневий

перегляд рішень, що можуть вплинути на дотримання прав, свобод і законних інтересів людини.

Окрім забезпечення процесуальних прав та захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів, функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні може проявлятися в реалізації інших функцій. Проте, розглянуті функції забезпечення процесуальних прав та захисту матеріальних прав є основними для розкриття сутності функціонального призначення оскарження під час досудового кримінального провадження.

1.3. Межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні

Після дослідження функціонального призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні важливо зупинитись на з'ясуванні його меж, що дозволить окреслити обсяг і характер процесуальних гарантій, якими фактично та юридично наділяється особа на цій стадії кримінального процесу. Зокрема норми КПК України регламентують межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Приписи КПК України унормовують систему процесуальних рішень, дій, бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора (ст. 303 КПК України), а також перелік процесуальних рішень слідчих суддів (ст. 309 КПК України), які можуть оскаржуватися під час досудового розслідування.

У контексті розуміння мети та призначення інституту оскарження у досудовому кримінальному провадженні поняття меж цього інституту охоплює не лише формалізовані рамки предмета та суб'єктів оскарження, а й характер та глибину перегляду оскаржуваного процесуальної дії або рішення. Разом з тим С. О. Пшенічко справедливо зауважує, що поняття меж оскарження здебільшого виводиться із ревізійного порядку процесу власне розгляду поданої скарги у досудовому кримінальному провадженні [180, с. 54]. Ревізійний характер інституту оскарження вказує, що суб'єкт розгляду

скарги не лише оцінює скаргу на предмет формальних підстав для її задоволення чи відмови, але й зобов'язаний здійснити повний і ретельний аналіз усіх обставин, що стали підставою для прийняття відповідного рішення, або вчинення чи невчинення певної процесуальної дії. В цьому випадку межі перегляду охоплюють законність, обґрунтованість та відповідність дій або рішень вимогам процесуального законодавства, що передбачає не формальний, а змістовний контроль над ними [221, с. 67, 77]. Цей підхід обумовлює розширене розуміння меж, вони включають не лише перелік процесуальних актів, що підлягають оскарженню, а й спосіб та характер перевірки таких актів, а також визначення рівня втручання у права, свободи чи законні інтереси особи. Це важливо в умовах, коли оскарження слугує єдиним засобом правового захисту на досудовому етапі провадження. Таким чином, межі оскарження у досудовому провадженні охоплюють юридично визначені рамки предмета, суб'єктів, умов, підстав, процесуального порядку та наслідків реалізації права на оскарження, які закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві. Такий підхід узгоджується із сучасним баченням ефективного засобу правового захисту в розумінні ст. 13 КПЛ.

Проте, на наш погляд, ревізійна спрямованість розгляду скарги слідчим суддею ґрунтується на спірних положеннях, оскільки кримінальний процесуальний закон не містить прямої вказівки на можливість виходу суду за межі предмета поданої скарги. Відсутність таких положень унеможливорює розуміння процесу оскарження як ревізійного в повному розумінні цього поняття. Крім того процесуальна конструкція розгляду скарги визначена тим, що предмет перевірки визначається змістом поданої скарги, а слідчий суддя має діяти в межах, визначених цією скаргою, з урахуванням наведених у ній фактів порушення процесуальних та матеріальних прав особи. Таким чином, вихід за межі заявлених вимог у скарзі може суперечити принципу правової визначеності, що є складовими принципу верховенства права. Характер перевірки в межах розгляду скарги радше потрібно розглядати як суто

теоретичний, із допустимими елементами розширеного контролю, який, однак, не можна повною мірою ототожнювати з ревізійним порядком.

Безумовно, ст. 303 та ст. 309 КПК України фіксують вичерпний перелік рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчого судді, що підлягають оскарженню. Таке нормативне закріплення формує основу процесуальної регламентації інституту оскарження, надаючи учасникам кримінального провадження формальні рамки реалізації відповідного права. Водночас реалізація права на оскарження не завжди обмежується лише встановленими нормами кримінального процесуального закону. У низці випадків можливе існування ситуацій, коли законодавче регулювання не передбачає належного захисту порушених прав і свобод людини у досудовому кримінальному провадженні. В такому випадку важливо наголосити, що оскарження у досудовому кримінальному провадженні має нормативні та фактичні межі, які пропонується розглянути далі. Разом з тим, виокремлення як нормативних, так і фактичних меж оскарження у досудовому кримінальному провадженні є важливим з огляду на необхідність комплексного та повного забезпечення прав і свобод людини в кримінального судочинстві. Такий поділ дозволяє об'єктивно оцінити не лише законодавчу регламентацію інституту оскарження, а й реальні механізми доступу до ефективного механізму правового захисту, що можуть виникати або трансформуватися внаслідок судової практики, застосування принципів кримінального процесу та практики ЄСПЛ. Виокремлення нормативних і фактичних меж дозволяє уникнути формального підходу до реалізації права на оскарження, виявити наявні прогалини в правовому регулюванні та надати особі реальні процесуальні засоби для захисту її прав, свобод і законних інтересів.

Фактичні межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

У науковій площині існує поширена думка, згідно з якою під час розгляду скарги слідчим суддею останній не пов'язаний виключно доводами, наведеними у скарзі, і має обов'язок здійснити повну, неупереджену та

всебічну перевірку законності й обґрунтованості оскарженого рішення, дії або бездіяльності. Такий підхід знаходить своє нормативне підґрунтя у засадах кримінального провадження, а також у необхідності забезпечення ефективного судового контролю у досудовому провадженні. Вбачається, що у разі виявлення під час розгляду скарги інших, не зазначених у ній порушень, які мають істотне значення для забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи, слідчий суддя не лише має право, а й повинен відреагувати на такі порушення, шляхом винесення окремої ухвали. Це свідчить про особливий характер судового розгляду скарги у досудовому провадженні, який за своєю природою є ревізійним, а не суто диспозитивним [180, с. 56]. Разом з тим, на нашу думку, зазначене може призвести до висновку, що шляхом ревізійного порядку перевірки скарги, яке передбачає можливість органу або посадової особи, що здійснює розгляд скарги вийти за межі предмета поданої скарги. Інакше кажучи, перевірці підлягає не лише обґрунтованість заявлених доводів особи, а й загальний контекст правомірності процесуальних дій чи рішень, незалежно від того, чи були вони прямо оскаржені. Таке положення ґрунтується на засадах верховенства права (ст. 8 КПК України), доступу до правосуддя (ст. 21 КПК України), забезпечення права на оскарження (ст. 24 КПК України). Саме ці принципи дозволяють особі звертатися до суду навіть у тих випадках, коли має місце обмеження її конституційних або процесуальних прав, але КПК України прямо не передбачає механізмів їх захисту. За таких умов фактичні межі оскарження формуються через можливість реалізації права на захист і справедливий судовий розгляд, навіть поза межами формального нормативно-правового регулювання, за умови, що скарга стосується порушення фундаментальних прав особи.

Потреба у виокремленні фактичних меж оскарження виникає насамперед у тих випадках, коли має місце порушення істотних прав людини. Саме цей критерій є визначальним для можливості виходу за межі нормативного регулювання, фактично розширюючи формальні межі,

встановлені кримінальним процесуальним законом. У ситуаціях, коли закон прямо не передбачає процедури оскарження певного процесуального рішення, дії чи бездіяльності сторони обвинувачення або рішення слідчого судді, виникає ризик залишення особи без засобів правового захисту, навіть якщо порушення має істотний вплив на її конституційні або процесуальні права. У таких випадках принципи кримінального провадження набувають самостійного значення, необхідного для реалізації особою права на захист шляхом подання скарги.

Виведення права на оскарження у досудовому кримінальному провадженні із принципів кримінального процесу дозволяє забезпечити системну реалізацію прав людини навіть у випадках, якщо кримінальний процесуальний закон містить прогалини. Найперше, таке право може бути обґрунтовано на підставі принципу верховенства права (ст. 8 КПК України та ст. 8 Конституції України). Верховенство права вказує на домінування прав і свобод людини як вищої цінності демократичного суспільства, а також передбачає обов'язок держави гарантувати ефективні механізми їх реалізації. Зі змісту цього принципу закономірно випливає, що особа повинна бути наділена правом звернутися зі скаргою на дії, рішення чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, які порушують її права, навіть якщо таке право прямо не передбачене законом. Це пов'язано з основним постулатом верховенства права, що право не може існувати без гарантій його захисту.

Не менш важливим є виведення права на оскарження із права на доступ до правосуддя і забезпечення права на оскарження дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 21, ст. 24 КПК України, ст. 55 Конституції України) [107; 113]. Доступ до правосуддя у контексті досудового провадження означає можливість особи звернутися до суду не лише з позовом чи клопотанням, а й зі скаргою на дії, рішення або бездіяльність органів державної влади, які впливають на її становище. Неможливість звернення до суду зі скаргою у

випадку порушення прав особи означає фактичне заперечення доступу до правосуддя, що йде врозріз основному закону держави. Враховуючи зазначене, право особи на подання скарги в досудовому кримінальному провадженні є закономірним проявом змісту принципів кримінального судочинства. Відповідно, суд повинен забезпечити розгляд таких скарг, якщо їх подання обґрунтоване порушенням фундаментальних прав людини.

Висновок про існування фактичних меж також підтверджується практикою ЄСПЛ, який визнає, що ефективний засіб захисту не обов'язково має бути прямо передбачений законом, якщо він забезпечує реальний механізм відновлення порушених прав (наприклад, рішення у справі «Kudła v. Poland») [17]. Тобто фактичні межі, на відміну від нормативних, ґрунтуються на принципах кримінального провадження. Їх виокремлення дозволяє забезпечити судовий контроль у тих випадках, коли закон не передбачає прямої процедури подання скарги, але об'єктивно існує потреба у здійсненні судового контролю.

У вітчизняній практиці також є випадки, що засвідчують виведення права особи на оскарження через призму принципів кримінального провадження. Зокрема, суд, керуючись положеннями ст. 9 КПК України, яка регламентує принцип законності, а також п. 17 ч. 1 ст. 7 та ст. 24 КПК України, що встановлюють гарантії забезпечення права на оскарження, може вийти за межі виключно нормативного регулювання, базуючись на застосуванні принципів кримінального судочинства. Принцип забезпечення права на оскарження має самостійне юридичне значення і слугує необхідною основою для розширення процесуальних гарантій, навіть у випадках відсутності прямої норми в КПК України [169]. Така позиція втілює концепцію фактичних меж оскарження, коли заради реального, а не декларативного захисту прав особи допускається судовий контроль за процесуальними рішеннями, діями або бездіяльністю, попри відсутність їх прямої згадки у відповідних процесуальних положеннях. Подібний підхід узгоджується з практикою ЄСПЛ, яка визнає, що ефективність засобу

правового захисту оцінюється не формально, а за здатністю такого засобу виправити ситуацію та забезпечити порушені права, свободи і законні інтереси.

Таким чином, межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні не повинні штучно обмежуватись кримінальним процесуальним законодавством, адже мають охоплювати більш широкий вимір випадків за умови порушення основоположних прав і свобод людини. Фактичні межі оскарження дозволяють компенсувати недосконалість нормативного регулювання, забезпечуючи механізм захисту порушеного права навіть за відсутності прямої законодавчої норми. У розрізі такого підходу судова перевірка стає не формальною процедурою, а тим інструментом, що сприяє відновленню порушених прав, що відповідає вимогам ЄСПЛ щодо наявності ефективного національного засобу правового захисту. Тому істотність порушення прав людини є головним важелем, який обумовлює необхідність виходу за межі формального законодавчого регулювання оскарження, з метою забезпечення реального захисту особи в досудовому кримінальному провадженні. Це підтверджує, що фактичні межі оскарження, засновані на принципах кримінального провадження, є реальним механізмом правового захисту, який необхідно враховувати при вдосконаленні законодавства і практики застосування інституту оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Нормативні межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Нормативні межі є формою правового регулювання і забезпечують правову визначеність щодо реалізації права на оскарження. Водночас вони є обмеженими та не завжди охоплюють усі можливі випадки порушення прав, свобод і законних інтересів у досудовому кримінальному провадженні.

Аналіз положень ст. 303, ст. 309 КПК України свідчить, що оскарження процесуальних рішень, дій, бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора спрямоване переважно на забезпечення процесуальних прав особи (права на

ефективне розслідування, права на розумний строк кримінального провадження), а оскарження процесуальних рішень слідчих суддів – на гарантування матеріальних прав людини (право на свободу, на недоторканність права власності тощо). Враховуючи положення кримінального процесуального законодавства, межі оскарження залежать від природи об'єкта оскарження, тобто того, чи йдеться про дії, бездіяльність або рішення сторони обвинувачення, чи про рішення слідчого судді.

Зокрема оскарження процесуальних рішень, дій та бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора, як правило, спрямоване на забезпечення саме процесуальних прав особи (право на ефективне розслідування, право ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, право на доступ до матеріалів кримінального провадження, право на дотримання розумних строків, а також інші права, що забезпечують можливість належного захисту у кримінальному судочинстві). Сукупність процесуальних прав особи свідчить про те, що нормативні межі оскарження пов'язані переважно з процесуальним статусом особи та обсягом її процесуальних повноважень, а також із наявністю передбачених законом підстав для оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора.

Водночас, оскарження процесуальних рішень слідчого судді, як передбачено у ст. 309 КПК України, має інше змістовне наповнення, оскільки воно переважно пов'язане з гарантуванням матеріальних прав людини, які прямо впливають із положень Конституції України та КПЛ. Наприклад, право на свободу та особисту недоторканність, що актуалізується при застосуванні запобіжних заходів; право на недоторканність житла, що нерідко зазнає обмежень під час проведення обшуку; право на мирне володіння майном, яке порушується внаслідок арешту майна або тимчасового вилучення речей і документів; інші матеріальні права, обмеження яких вимагає здійснення судового контролю.

Для якісного забезпечення вищенаведених процесуальних та матеріальних прав людини на досудовому кримінальному провадженні мають бути належним чином врегульовано межі оскарження під час досудового розслідування. Тобто, захист відповідного процесуального або матеріального права на етапі досудового кримінального провадження має кореспондуватися з конкретною процедурою оскарження процесуальних рішень, дій, бездіяльності суб'єктів досудового розслідування.

Водночас нормативні межі оскарження процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні є недосконалими. Положення КПК України не регламентують процедури оскарження деяких процесуальних рішень, що знижує ефективність забезпечення процесуальних прав особи у досудовому кримінальному провадженні.

У змісті кримінального процесуального закону відсутні процесуальні норми, що уможливають гарантування права людини на ефективне розслідування шляхом оскарження рішення щодо визначення суб'єкта розслідування. Приписи КПК України не містять процедури оскарження підслідності органів розслідування, що перешкоджає здійсненню судової перевірки належності (законності) суб'єкта розслідування. В результаті цього під час судового розгляду ускладнюється вирішення питання щодо допустимості / недопустимості доказів отриманих неналежним (незаконним) суб'єктом розслідування. Це унеможливорює судову перевірку належності суб'єкта, який здійснює розслідування, і, відповідно, законності його дій, що є особливо важливим у контексті гарантування прав і свобод особи. Адже відповідно до вимог КПК України, тільки уповноважені законом органи мають право проводити слідчі (розшукові) дії, складати процесуальні документи та приймати рішення, які мають правові наслідки для учасників кримінального провадження. У випадках, якщо такі дії здійснюються неналежним суб'єктом, докази здобуті внаслідок цих дій, можуть бути визнані недопустимими, а саме провадження таким, що відбулося з істотним порушенням процесуальних норм. Це прямо пов'язано з принципом

законності (ст. 9 КПК України) та із правом особи на справедливий судовий розгляд (ст. 6 КПЛ). Нemoжливiсть оскарження пiдслiдностi фактично позбавляє учасникiв кримiнального провадження одного з ключових процесуальних механiзмiв захисту, не дозволяє вчасно реагувати на порушення принципу законностi, а також створює ризики визнання отриманих доказiв такими, що не вiдповiдають критерiю допустимостi.

Встановлена ч. 6 ст. 217 КПК України заборона оскарження рiшення щодо об'єднання або видiлення матерiалiв розслiдування не сприяє захисту процесуального права на розумний строк кримiнального провадження. Oскiльки суб'єкт розслiдування може за надуманими пiдставами об'єднати декiлька матерiалiв досудового розслiдування та зупинити досудове розслiдування на пiдставi (пiдставах), що стосуються не всiх матерiалiв розслiдування (наприклад, потреба у здiйсненнi кримiнальних процесуальних дiй пiд час мiжнародного співробітництва). У такий спiсiб суб'єкт розслiдування штучно гальмує перебiг строку досудового кримiнального провадження щодо «необхiдного факту» вчинення кримiнального правопорушення. Така категорична норма виключає можливiсть судового контролю за правомiрнiстю дiй сторони обвинувачення, нави́ть якщо наслiдки цих дiй iстотно обмежують права i законнi iнтереси пiдозрюваного, потерпiлого чи iнших учасникiв кримiнального провадження.

На практицi зазначена процесуальна прогалина вiдкриває шлях до зловживань, зокрема, коли сторона обвинувачення свiдомо i без належної пiдстави об'єднує кiлька кримiнальних проваджень або матерiалiв досудового розслiдування. Надалi, використовуючи зручну для себе пiдставу у межах одного з проваджень, що були об'єднанi, орган досудового розслiдування зупиняє все об'єднане розслiдування, нави́ть якщо у частинi матерiалiв така пiдстава вiдсутня. Таким шляхом суб'єкти сторони обвинувачення штучно гальмують строки досудового розслiдування, створюючи видимiсть законностi зупинення i отримуючи додатковий час для проведення процесуальних дiй для отримання вiдомостей, що мають

значення для кримінального провадження, незважаючи на свідоме затягування розслідування.

Використання надуманих або формальних підстав для об'єднання матеріалів досудового розслідування не зовсім суперечить кримінальному процесуальному закону. Зокрема згідно зі змістом ст. 217 та ст. 334 КПК України, об'єднання проваджень допускається за умови, якщо існують єдність обвинуваченого (підозрюваного), предмету доказування чи іншого процесуального зв'язку, однак формулювання норм не виключає застосування об'єднання й у випадках, коли ці зв'язки мають лише умовний або частковий характер. Цю проблему підкреслює С. Р. Рафальонт, що для ухвалення судового рішення про об'єднання матеріалів кримінального провадження важливим є з'ясування матеріально-правового зв'язку між особою обвинуваченого чи обвинуваченими та вчиненим кримінальним правопорушенням або правопорушеннями. Взаємозв'язок, що вдалося встановити, має полягати у частковому збігу елементів предмета доказування як щодо особи обвинуваченого або кількох обвинувачених, так і щодо вчиненого кримінального правопорушення чи кількох правопорушень [182, с. 34]. Однак на практиці зазначений критерій часто не враховується, і органи досудового розслідування керуються формальною зручністю або процесуальною вигодою, а не наявністю реального зв'язку між провадженнями. Таку недосконалість норм кримінального процесуального закону використовують для досягнення ефекту процесуальної затримки, з метою додаткового часу для отримання доказів або уникнення контролю за дотриманням розумного строку досудового слідства. Однак зазначене порушує не лише право особи на розумний строк, але й підриває гарантії ефективного правового захисту, оскільки особа позбавлена будь-якого процесуального засобу оскаржити законність прийнятого рішення про об'єднання матеріалів досудового розслідування. Непрозорість і неконтрольованість процесу об'єднання матеріалів порушує принцип

правової визначеності та спричиняє порушення балансу між сторонами у кримінальному процесі, що прямо суперечить вимогам КПЛ.

Право на ефективне розслідування та право на розумний строк кримінального провадження можуть порушуватися через законодавчу прогалину щодо оскарження рішення про оголошення в розшук підозрюваного. Неможливість перевірки слідчим суддею законності та обґрунтованості рішення щодо оголошення особи в розшук обумовлює ризик імітації процесуальної діяльності (виклик, повідомлення, вжиття заходів по встановленню місцезнаходження) та неправдивий висновок про негативну поведінку підозрюваного (не з'явлення без поважних причин). Внаслідок вказаної процесуальної фальсифікації стосовно підстав оголошення підозрюваного в розшук суб'єкт розслідування може свавільно зупиняти досудове розслідування, тим самим значно збільшувати фактичний строк розслідування, який не буде відповідати критеріям розумності.

Неможливість перевірки слідчим суддею законності та обґрунтованості прийнятого рішення про оголошення особи у розшук фактично створює простір для потенційного зловживання повноваженнями з боку сторони обвинувачення, а також умови для створення вигляду процесуальної діяльності. Ідеться про випадки, коли слідчий або прокурор формально складають постанову про оголошення особи в розшук без достатніх на те підстав, а відтак на цій підставі в подальшому зупиняють досудове розслідування (п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України). Крім того, як слушно зауважує Є. В. Расчотнов, стороні обвинувачення непотрібно навіть доводити мету, яку переслідує підозрюваний для ухилення від органів досудового слідства та суду [181, с. 138]. У результаті слідство може бути фактично зупинене на тривалий час, що порушує право особи на розумний строк кримінального провадження, а також створює перешкоди для реалізації права на ефективний захист. Разом з тим у подібних випадках має місце суттєве обмеження доступу особи до правосуддя, оскільки жоден суд не здійснює попередній судовий контроль чи перевірку наявності реальних підстав вважати, що

місцезнаходження підозрюваного невідоме, або інших фактичних обставин, які могли б вплинути на правомірність рішення про розшук. Це ставить під сумнів обґрунтованість зупинення провадження, а також законність усіх процесуальних наслідків, що з нього слідують.

Проблемність регулювання меж оскарження процесуальних рішень під час досудового кримінального провадження також негативно впливає на захист матеріальних прав особи.

Положення КПК України не містять норми, що регулює оскарження рішення про проведення обшуку в житлі або іншому володінні особи. Хоча специфіка проведення обшуку, як зазначає А. В. Коваленко, полягає у його примусовому характері проведення, що неминуче призводить до обмеження прав людини під час його проведення [96, с. 27]. Ця нормативна прогалина не сприяє забезпеченню права на недоторканність житла чи іншого володіння особи, права на невтручання у приватне життя та на недоторканність права власності. У випадку помилкового рішення слідчого судді та здійснення незаконного обшуку в житлі або іншому володінні особи, остання відповідно до приписів процесуального закону позбавлена можливості судової перевірки законності та обґрунтованості обмеження наведених прав.

Зазначена нормативна прогалина прямо впливає на реалізацію низки основоположних прав, зокрема права на недоторканність житла чи іншого володіння особи (ст. 30 Конституції України), права на невтручання у приватне і сімейне життя (ст. 8 КПЛ), права недоторканості права власності (ст. 41 Конституції України, ст. 1 Першого протоколу до КПЛ) [107; 177]. Водночас недоторканність житла чи іншого володіння особи розглядається як окрема засада кримінального судочинства (ст. 13 КПК України). Це свідчить про особливу вагу цього права у структурі кримінального процесу та про обов'язок держави забезпечувати його дотримання на кожному етапі провадження, включно й під час досудового розслідування. Зміст засади недоторканності житла чи іншого володіння особи полягає у тому, що житло чи інше володіння є недоторканим, і ніхто не має права проникати до нього

без наявної на те законної підстави. Таке проникнення можливе виключно за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, винесеної відповідно до вимог кримінального процесуального закону. Окрім того, у виняткових випадках, чітко передбачених законом, допускається невідкладне проникнення до житла без ухвали суду, але і в таких випадках втручання повинно бути об'єктивно виправданим, законним і пропорційним меті, яка переслідується [195, с. 127]. Держава гарантує кожному недоторканність житла від будь-яких форм втручання з боку її органів чи посадових осіб, включно з таємним або відкритим проникненням у будь-якій формі, як у процесі обшуку, так і внаслідок інших слідчих (розшукових) і процесуальних дій. Саме тому відсутність належного процесуального механізму для оскарження вже проведеного обшуку не лише нівелює зміст цієї засади як конституційного принципу кримінального провадження, а й створює потенційно небезпечну ситуацію, у якій особа позбавлена реального способу захистити себе та свою власність від свавільного вторгнення з боку сторони обвинувачення.

Фактично у разі проведення обшуку з порушенням встановленого порядку, з перевищенням повноважень, без дотримання принципу пропорційності або з безпідставним втручанням у приватну власність особи, єдиною формою реагування залишається сподівання на визнання доказів недопустимими у суді під час розгляду справи по суті. Однак, така відкладена форма захисту не відповідає вимогам ефективності та дієвості засобу правового захисту. Внаслідок цього відсутність можливості оскарження проведеного обшуку суперечить міжнародним стандартам захисту прав людини, згідно з якими особа повинна мати реальну можливість захистити свої права від свавільного або непропорційного втручання у її житло та приватну власність. Зокрема, ЄСПЛ у справах «Smirnov v. Russia» [28], «Panteleyenko v. Ukraine» [23] визнав порушення ст. 1 Першого протоколу до КПЛ та ст. 13 КПЛ через надмірне або непропорційне втручання у житло та приватне життя особи, яке не супроводжувалося

ефективними національними засобами правового захисту. Суд нагадує, що ст. 13 Конвенції гарантує наявність на національному рівні засобу правового захисту для забезпечення дотримання суті конвенційних прав і свобод, у якій би формі вони не були забезпечені у національному правовому порядку. Засіб правового захисту має бути «ефективним» як на практиці, так і в законі. Існування такого засобу правового захисту має бути достатньо дієвим не лише в теорії, але й на практиці, інакше він не матиме необхідної доступності та ефективності.

Недосконалість приписів КПК України також виявляється у відсутності процедури оскарження рішення слідчого судді щодо примусового відібрання біологічних зразків у особи. Такий законодавчий недолік ставить під загрозу належне гарантування права на особисту недоторканість та права на повагу до людської гідності у ході досудового кримінального провадження. Примусове відібрання біологічних зразків (крові, слини, волосся тощо) є втручанням не лише у фізіологічну цілісність особи, а й у сферу її приватного життя. Така процесуальна дія має супроводжуватися дієвими механізмами захисту від свавільного чи необґрунтованого застосування. Натомість чинний КПК України не передбачає дієвої можливості оскарження ухвали слідчого судді про надання дозволу на подібне втручання, що фактично унеможливорює судовий контроль за законністю обмеження матеріальних прав особи. Внаслідок цього право на особисту недоторканість та право на повагу до людської гідності залишаються незахищеними.

Відсутність можливості реалізувати право на оскарження рішення про примусове відібрання біологічних зразків ставить під загрозу ефективність судового контролю на досудовій стадії провадження, знижує рівень гарантій дотримання принципу верховенства права, а також суперечить практиці ЄСПЛ, який неодноразово наголошував, що будь-яке втручання у тілесну недоторканість має бути не лише правомірним, а й підданим належному судовому контролю. Наприклад, ЄСПЛ у справі «Jalloh v. Germany» вказав, що необґрунтовані заходи втручання до тіла людини проти її волі порушують

конституційні положення щодо права на фізичну недоторканність, що не відповідає змісту ст. 3 КПЛ [13]. При цьому недоліки нормативних меж оскарження в частині примусового відібрання біологічних зразків, створюють реальний ризик для порушення недоторканості особи, її честі та гідності, що не може вважатися сумісним із засадою верховенства права.

Отже, проведене дослідження свідчить про недосконалість нормативних меж оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Приписи кримінальних процесуальних норм потребують удосконалення щодо розширення меж оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів з метою гарантування процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Висновки до розділу 1

1. Оскарження у досудовому кримінальному провадженні – обумовлений приписами норм кримінального процесуального законодавства та / або змістом принципів кримінального судочинства, ініційований заінтересованими учасниками досудового кримінального процесу або іншими заінтересованими особами порядок судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

2. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності дізнавача, слідчого або нижчестоящего прокурора з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини, є «квазіоскарженням», оскільки такий прокурор є «квазісудовим органом» з огляду на його обвинувальну функціональну спрямованість у досудовому кримінальному провадженні, службову

підпорядкованість, внаслідок чого невідповідність вимогам незалежності, безсторонності та неупередженості.

3. Функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні виявляється через виконання таких функцій як: 1) забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів; 2) захист матеріальних прав, свобод і законних інтересів.

Функція забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів реалізується за допомогою оскарження рішень, дій, бездіяльності сторони обвинувачення. Шляхом оскарження діяльності / бездіяльності суб'єктів досудового розслідування забезпечуються такі процесуальні права як право на ефективне розслідування, право на розумний строк кримінального провадження тощо.

Функція захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів здійснюється шляхом оскарження рішень слідчих суддів у досудовому кримінальному провадженні. Через оскарження ухвал слідчих суддів під час досудового розслідування захищаються такі матеріальні права як право на свободу, право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, право на недоторканність права власності тощо.

4. Оскарження у досудовому кримінальному провадженні має нормативні та фактичні межі.

Нормативні межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні є недосконалими. Норми кримінального процесуального закону потребують внесення змін та доповнень у частині розширення меж оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів для забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Основні результати розділу опубліковано у наукових дослідженнях [1; 43; 44; 47].

РОЗДІЛ 2

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДОСУДОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні

Розглянувши у першому розділі дисертації загальну характеристику оскарження у досудовому кримінальному провадженні, у цьому розділі дисертації розкриємо питання щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів досудового кримінального провадження. Зокрема, у даному підрозділі наукової роботи зупинимось на дослідженні оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні.

Оскарження дій та бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні є одним з головних аспектів захисту фундаментальних прав людини. Разом з тим, механізм оскарження процесуальних дій чи бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора залишається майже не врегульованим, оскільки зміст кримінального процесуального закону не передбачає загальних положень забезпечення обов'язкової судової перевірки законності та обґрунтованості процесуальних дій сторони обвинувачення і не надає перелік тих процесуальних дій, що підлягають оскарженню. Така нормативна невизначеність не сприяє захисту матеріальних і забезпеченню процесуальних прав людини у досудовому кримінальному провадженні. Відсутність судового контролю за проведеними процесуальними діями фактично залишає особу без ефективного засобу правового захисту, що суперечить вимогам ст. 13 КПЛ. В цьому плані вбачається необхідним завданням присвятити підрозділ дослідженню проблемних питань, що виникають у зв'язку з недоліками нормативно-

правового регулювання інституту оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що сучасний стан та перспективи розвитку інституту оскарження у досудовому кримінальному провадженні є предметом дослідження багатьох вітчизняних процесуалістів [94; 58; 60]. Однак в межах більшості наукових напрацювань належним чином не висвітлюються проблеми нормативно-правового регулювання реалізації оскарження процесуальних дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора, що зумовлює необхідність у здійсненні наукових досліджень, що сприятимуть підвищенню ефективності судового контролю за діяльністю сторони обвинувачення на стадії досудового розслідування.

Оскарження дій сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні.

Інститут оскарження у досудовому кримінальному провадженні, попри свою спрямованість на забезпечення законності та справедливості кримінального судочинства, залишається недосконалим, про що свідчить відсутність у кримінальному процесуальному законі нормативних положень щодо можливості подання скарги на процесуальні дії сторони обвинувачення. Зокрема ст. 303 КПК України, яка відповідно до своєї назви гарантує право на оскарження рішень, дій або бездіяльності слідчого, дізнавача чи прокурора, фактично у своєму змісті не передбачає переліку процесуальних дій, що можуть бути предметом судового розгляду. Подібна неврегульованість значно звужує можливості захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні, та перешкоджає реалізації принципу доступу до правосуддя на досудовій стадії, визначеному в ст. 55 Конституції України.

Поруч з тим, деякі науковці справедливо зауважують, що кримінальне процесуальне законодавство, оперуючи поняттям процесуальні дії, не надає його тлумачення [128, с. 218]. Внаслідок цього виникає плуралізм думок щодо визначення теоретичної концепції розуміння процесуальних дій. Однак

найбільш поширеною є думка, що процесуальні дії поєднують усі передбачені кримінальним процесуальним законом заходи, необхідні для виконання завдань кримінального провадження [227, с. 8]. Прихильники широкого підходу до процесуальних дій відносять слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші заходи, що є процесуальним засобом збирання, дослідження, використання й оцінки доказів у кримінальному провадженні.

З іншого боку, деякі науковці розмежовують процесуальні дії від слідчих (розшукових) дій, оскільки застосування останніх має на меті одержання доказів, їх збирання та перевірку, коли процесуальні дії здійснюються з метою доказування [205, с. 170; 95, с. 580]. Зокрема в контексті оскарження К. Олексюк стверджує, що зміст ст. 303 КПК України серед процесуальних дій також не повинен охоплювати проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки, на його думку, достатнім є виділення в окремий предмет оскарження перевірку законності прийнятого процесуального рішення про їх проведення [142, с. 152]. Проте варто зауважити, що прийняте процесуальне рішення щодо проведення відповідної слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії може бути прийнято відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, за дійсним існуванням підстав для їх проведення. Подальші порушення, що виникають безпосередньо в процесі та за результатами проведення процесуальних дій, не обов'язково пов'язані з попереднім прийнятим процесуальним рішенням. Крім того, судова практика свідчить, що прийняття законного й обґрунтованого процесуального рішення не гарантує їх належного проведення й саме собою не захищає від порушень стороною обвинувачення відповідних вимог до їх проведення. Наприклад, в ухвалі Шевченківського районного суду м. Запоріжжя (справа № 336/4055/18), констатовано факт порушення порядку проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. Судом встановлено, що співробітниками поліції не роз'яснено підозрюваному його права й обов'язки, не надано

можливості скористатися допомогою адвоката, а також не внесено до протоколу обшуку зроблені заяви, що у сукупності мало своїм наслідком істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. Попри прийняте процесуальне рішення щодо здійснення обшуку, сторона обвинувачення не дотрималась порядку його проведення, зокрема передбаченого абз. 3 ч. 3 ст. 236 КПК України, оскільки слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката, та ч. 8 ст. 236 КПК України щодо обмеження права робити відповідні заяви, що підлягають обов'язковому занесенню до протоколу обшуку [218].

З огляду на дотримання основоположних прав і свобод людини, на особливу увагу заслуговує нормативне регулювання оскарження тих процесуальних дій, проведення яких за своєю спрямованістю пов'язане з процесуальним примусом. Наприклад, проведення примусового огляду тіла людини відбувається на межі дотримання права на особисту недоторканість та права на повагу до людської честі та гідності. Примус під час освідкування особи може передбачати втручання у фізичну цілісність особи з метою одержання доказів [194, с. 288]. Але в процесі його проведення, необхідно дотримуватися вимог, що прямо передбачені положеннями ст. 241 КПК України, а саме здійснювати огляд тіла особами тієї ж статі, не допускати дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я тощо.

Схожі проблеми дотримання основоположних прав людини виникають й у разі примусового відібрання біологічних зразків, адже відбувається фактичне втручання, як зазначає О. О. Варченко, у «соматичний простір людини», її приватні права, охоронювані міжнародними нормативно-правовими актами [62, с. 187]. Разом з тим більшість науковців підтримують думку, що тілесна (фізіологічна) недоторканість особи має тісний взаємозв'язок з людською честю та гідністю, а також іншими морально-етичними категоріями [74, с. 137]. Наприклад, практика ЄСПЛ свідчить, що

методи, які використовуються при виконанні примусового відібрання зразків, нерідко розцінюються як нелюдські й такі, що принижують гідність особи, в тому числі й суперечать її праву не свідчити проти себе [13]. Як зауважує О. В. Капліна, на досудовому розслідуванні, зокрема при проведенні слідчих (розшукових) дій, існує можливість недотримання прав та законних інтересів людини, в тому числі й конституційного права відмовитись надавати показання і свідчити проти себе [92, с. 109]. Саме тому в межах вітчизняної судової практики Касаційний кримінальний суд наголошує, що отримання зразків проводиться з дотриманням вимог щодо забезпечення прав і свобод людини, одержання зразків лише належною особою, забезпечення безсумнівності походження зразків і їх достовірності, правильне документування ходу і результатів слідчої дії [137, с. 16]. В такому контексті, проводячи примусове відібрання зразків, сторона обвинувачення повинна правильно визначати межі допустимого впливу на людину, застосовувати лише законні та пропорційні у конкретному випадку дії, піклуючись про збереження її життя і здоров'я, поваги до честі та гідності. Зокрема 92,4% опитаних адвокатів підтримують думку про нормативне врегулювання оскарження відібрання біологічних зразків, що свідчить про актуальність захисту тілесної недоторканності особи (Додаток В).

Також не позбавлені примусу проведення таких процесуальних дій як обшук, затримання та привід особи. Зокрема при проведенні обшуку слідчий, прокурор отримує доступ до особистих речей і простору особи, обмежуючи право на недоторканість права власності та право на приватність особистого життя. Затримання особи істотно впливає на забезпечення права на свободу, гарантованого ст. 5 Конвенції. Окрім того проведення затримання нерідко супроводжується порушенням вимог ст. 208 КПК України щодо повідомлення підстав затримання, роз'яснення права мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення тощо [68, с. 201]. Розглядаючи крізь призму прав і свобод людини таку процесуальну дію як привід, необхідно наголосити, що застосування приводу за природою

відбувається примусово, інакше забезпечити явку особи до органу досудового розслідування або суду вбачалося б неможливим завданням. Водночас виконання приводу не завжди закінчується правомірним і пропорційним обмеженням свободи пересування особи, оскільки на практиці непоодинокі ситуації застосування фізичної сили та психологічного тиску, створюючи обґрунтований ризик, що особа може зазнавати жорсткого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження. Таким чином, існування можливості порушення прав, свобод і законних інтересів людини під час проведення стороною обвинувачення процесуальних дій, пов'язаних із застосування примусу (примусове освідчування, примусове відібрання зразків для експертизи, обшук, затримання, привід) є цілком обґрунтованим, що зумовлює необхідність деталізованого регулювання підстав, умов і кола осіб оскарження вищевказаних процесуальних дій. Проведення подібних дій має супроводжуватися наявністю дієвих гарантій захисту від зловживання владними повноваженнями, що спричиняють надмірне обмеження прав людини, за допомогою законодавчого унормування можливості оскарження дій сторони обвинувачення, що забезпечить належний рівень правового захисту порушених прав і свобод особи у досудовому кримінальному провадженні. Для виконання цього завдання у змісті ст. 303 КПК України потрібно передбачити підстави, умови і коло осіб щодо оскарження процесуальних дій суб'єктів сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Зазначену норму можна викласти як в загальному вигляді (за прикладом унормування оскарження бездіяльності – п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), так і в конкретному вигляді (аналогічно правовому регулюванню оскарження процесуальних рішень – п.п. 2-9-1 КПК України).

Отже, незважаючи на назву ст. 303 КПК України, у змісті останньої відсутні нормативні положення щодо можливості оскарження процесуальних дій сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Наведений законодавчий дефект унеможливорює судову перевірку законності

та обґрунтованості процесуальних дій дізнавача, слідчого або прокурора, що не сприяє забезпеченню прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

На цій підставі пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України п. 1-1 та викласти його таким чином: «1-1) дії слідчого, дізнавача або прокурора, якщо внаслідок таких дій обмежуються права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження або інших заінтересованих осіб - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, стороною захисту, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права, свободи чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування». Варто зазначити, що за результатами проведеного опитування оскарження дій дізнавача, слідчого, прокурора у разі обмеження прав, свобод чи законних інтересів учасників кримінального провадження або інших заінтересованих осіб підтримали лише 11,8% слідчих (Додаток А) та 25% (Додаток Б) прокурорів, натомість 93,7% адвокатів висловилися позитивно (Додаток В).

Оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні.

Іншим питанням нормативного регулювання інституту оскарження є неможливість подати скаргу на бездіяльність сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні, якщо для виконання відповідної процесуальної дії у кримінальному процесуальному законі не встановлено конкретного процесуального строку (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України) [113]. Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ також наголошено на необхідності існування зв'язку між обов'язком слідчого чи прокурора вчинити певні дії та строком, у межах якого сторона обвинувачення зобов'язана їх вчинити відповідно до КПК України для виникнення права на оскарження бездіяльності слідчого, прокурора в порядку ст. 303 КПК України [175]. Водночас нормативне положення, що

пов'язує можливість оскарження бездіяльності сторони обвинувачення з наявністю конкретного процесуального строку для виконання дії, значно звужує права учасників кримінального провадження, створюючи оскарження вибіркової бездіяльності слідчого чи прокурора, оскільки у кримінальному процесуальному законі існує низка обов'язкових дій сторони обвинувачення, але для виконання яких не передбачено жодних часових обмежень.

Деякі науковці також визнають проблему ускладнення реалізації права на оскарження бездіяльності сторони обвинувачення наявністю вказівки на визначені в КПК України строки виконання процесуальних дій. Наприклад, як зауважує М. М. Ольховська, на практиці нерідко виникають ситуації бездіяльності, що полягають у неврученні підозрюваному копії винесеної постанови (п. 15 ч. 3 ст. 42 КПК України). Відсутність чітких термінів щодо видачі таких копій унеможливлює реалізацію права підозрюваного на звернення до слідчого судді зі скаргою про порушення його прав. Відтак фактично забезпечення права на захист залежить від дискреційних рішень слідчого чи прокурора, що суперечить принципам змагальності та рівності сторін у кримінальному провадженні [144, с. 94]. Для виходу з окресленої ситуації потрібно звернутись до слідчого, прокурора з клопотанням про видачу копії процесуального документу в порядку ст. 220 КПК України, яка зобов'язує розглянути клопотання в строк не більше трьох днів. Хоча про задоволення, повну або часткову відмову в задоволенні клопотання також виноситься постанова, копія якої має бути вручена особі, яка заявила клопотання, однак термін вручення також не встановлено. Тому, як справедливо стверджує В. О. Попелюшко, предмет оскарження бездіяльності сторони обвинувачення повинен включати необмежене коло випадків, охоплюючи усі без винятку випадки, коли процесуальний закон зобов'язує слідчого, прокурора здійснити певну процесуальну дію чи прийняти процесуальне рішення, або конкретна ситуація вимагає від сторони обвинувачення здійснення процесуальної дії чи прийняття процесуального рішення, але такі дії не виконуються чи такі рішення не приймаються. При

цьому бездіяльність слідчого чи прокурора може бути предметом оскарження за наявного істотного впливу на права, свободи та законні інтереси особи, в тому числі коли бездіяльність суттєво обмежує можливості захисника ефективно здійснювати захист підозрюваного. Водночас забезпечення реалізації підозрюваним правом на захист є необхідним для забезпечення балансу повноважень сторін [35, с. 15-16]. Такі ситуації ставлять під загрозу забезпечення всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження [156, с. 13].

Разом з тим, вказівка на конкретний строк виглядає сумнівною й у контексті нормативного регулювання таких процесуальних дій як виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного, пом'якшують його майбутнє покарання (ч. 2 ст. 9 КПК України); фіксування, документування та використання доказів, що можуть свідчити про невинуватість особи (ч. 5 ст. 223 КПК України); роз'яснення права та підстави для звільнення від кримінальної відповідальності (ч.ч. 2, 3 ст. 285 КПК України) тощо. На наш погляд, це пов'язано з тим, що виконання зазначених процесуальних дій здебільшого залежить від фактичних обставин справи, слідчої ситуації та наявності відповідних доказів. На практиці ці норми часто залишаються декларативними, оскільки сторона обвинувачення нехтує своїм обов'язком збирати фактичні дані, що можуть свідчити про непричетність особи до вчинення кримінального правопорушення, або виявляти обставини, які можуть пом'якшувати провину. Норми кримінального процесуального закону зобов'язують сторону обвинувачення діяти неупереджено, збираючи як обвинувальні, так і виправдувальні докази [73, с. 8]. Проте виконання таких дій не супроводжується визначенням чітких строків. Це створює ситуацію, коли сторона обвинувачення фокусується виключно на обвинувальних доказах, порушуючи принцип законності в частині всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, що вимагає виявлення усіх обставин, незалежно від їх спрямованості. А оскільки кримінальний процесуальний закон не встановлює

жодних строків для виконання зазначених обов'язків, то особа, чиї права, свободи і законні інтереси в такий спосіб можуть бути порушені, позбавлена можливості ефективно впливати на дотримання цих норм або оскаржувати бездіяльність сторони обвинувачення в частині їх реалізації. Тож у випадку бездіяльності дізнавача, слідчого чи прокурора щодо виконання цих дій, учасники кримінального провадження позбавлені ефективного механізму впливу на хід розслідування, що суперечить принципу змагальності сторін та забезпечення права на захист.

Відповідно, що відсутність у КПК України чітких часових меж щодо вчинення процесуальних дій на користь сторони захисту обумовлює неефективність оскарження бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні. Для усунення зазначених проблем необхідно внести зміни до п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, вилучивши вимогу про наявність конкретного процесуального строку для оскарження бездіяльності сторони обвинувачення. Натомість потрібно закріпити положення, відповідно до якого буде дозволено оскарження будь-якої бездіяльності слідчого, прокурора, що порушує права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження й інших зацікавлених осіб. Зокрема, у п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України слова «які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк» виключити. Після слів «після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення» доповнити словами «якщо внаслідок такої бездіяльності обмежуються права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження або інших заінтересованих осіб» (Додаток Г).

Існування ризику порушення прав, свобод і законних інтересів людини під час проведення стороною обвинувачення процесуальних дій, пов'язаних із застосування примусу (примусове освідування, примусове відібрання зразків для експертизи, обшук, затримання, привід), зумовлює необхідність деталізованого регулювання підстав, умов і кола осіб оскарження вказаних процесуальних дій.

Проблемним питанням оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні є нормативне положення п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, що уможливорює оскарження нездійснення стороною обвинувачення лише тих процесуальних дій, для виконання яких у кримінальному процесуальному законі встановлений конкретний процесуальний строк. Відсутність у КПК України чітких часових меж щодо вчинення багатьох процесуальних дій на користь сторони захисту обумовлює неефективність оскарження бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні.

Ускладнена вказівкою на процесуальний строк норма п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України щодо оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні перешкоджає реалізації судового контролю за виконанням процесуального обов'язку дізнавачем, слідчим та прокурором стосовно здійснення таких процесуальних дій: виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного, пом'якшують його майбутнє покарання (ч. 2 ст. 9 КПК України); фіксування, документування та використання доказів, що можуть свідчити про невинуватість особи (ч. 5 ст. 223 КПК України); роз'яснення права та підстави для звільнення від кримінальної відповідальності (ч.ч. 2, 3 ст. 285 КПК України) тощо. Для вчинення стороною обвинувачення вказаних процесуальних дій КПК України не встановлює жодних часових параметрів.

Оскарження повідомлення про підозру.

Окремо варто приділити увагу проблемі правового регулювання оскарження повідомлення про підозру. Зокрема з метою забезпечення належного виконання вимог ст. 6 і ст. 13 КПЛ при здійсненні кримінального судочинства, Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII [174] запроваджено механізм оскарження повідомлення про підозру. Його права

природа значно розширює можливості особи у здійсненні захисту своїх процесуальних і матеріальних прав шляхом подання скарги на повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України). Однак додаткові гарантії захисту права від необґрунтованого звинувачення не призвели до створення ефективного засобу захисту прав особи, про що зазначено у змісті ст. 13 КПЛ. Це пов'язано з тим, що механізм реалізації оскарження повідомлення про підозру залишається недосконалим, викликаючи неоднозначну оцінку при розгляді окремих проблем, пов'язаних з визначенням підстав, предмету та суб'єктів оскарження, дотриманням строків тощо. Неефективність оскарження повідомлення про підозру перетворює цей вид оскарження у процедурну формальність, шляхом реалізації якої неможливо захистити права, свободи і законні інтереси людини на етапі досудового провадження. Зазначене свідчить про важливе значення здійснення подальшого розгляду проблем правового регулювання оскарження повідомлення про підозру у досудовому кримінальному провадженні.

Безумовно, що в теорії кримінального процесу особливостям реалізації інституту повідомлення про підозру присвячено чимало наукових напрацювань. Разом з тим, значний науковий інтерес становлять правові аспекти механізму реалізації права на оскарження повідомлення про підозру відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України. Проте більшість сучасних досліджень повною мірою не охоплюють низку тих проблемних питань, що виникають у зв'язку з відсутністю чіткої правової регламентації у кримінальному процесуальному законі матеріально-правових та кримінальних процесуальних підстав для оскарження повідомлення про підозру, а також інших проблем правового регулювання оскарження повідомлення про підозру у досудовому кримінальному провадженні.

Момент повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення визнається початковим етапом її притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ст. 3 КПК України) [113]. Разом з тим,

набуття особою процесуального статусу підозрюваного небезпідставно загрожує обмеженням гарантованих Конституцією прав і свобод. Це пов'язано з тим, що представники сторони обвинувачення нерідко зловживають службовим становищем, повідомляючи особі про підозру за відсутності підстав (ст. 276 КПК України), з порушенням вимог щодо змісту (ст. 277 КПК України) та процедури вручення письмового повідомлення про підозру (ст. 278 КПК України), чим здійснюють відчутний тиск на неї [132, с. 14]. Водночас з метою недопущення погіршення процесуального становища особи кримінальним процесуальним законом передбачено право на оскарження повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру, а також на здійснення досудового розслідування у розумний строк та застосування до особи належної правової процедури. Норми, що належать до наріжних принципів розумності строків та належної правової процедури, висвітлено й у низці нормативних актів міжнародного права, передусім у ст. 6 і ст. 13 КПЛ [134, с. 114]. Однак зміст п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України встановлює лише строки подання скарги (після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом), коли підстави оскарження повідомлення про підозру залишаються неврегульованими.

Варто зазначити, що визначені часові межі оскарження повідомлення про підозру вбачаються цілком обґрунтованими з урахуванням того, що при появі в особи процесуального статусу підозрюваного, вона набуває відповідних прав та обов'язків, зокрема й право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк (ч. 5 ст. 28 КПК України, ст. 283 КПК України) та право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням про наявність підстав, що вказують на необхідність здійснення кримінального провадження у коротший, ніж передбачений кримінальним процесуальним законодавством, строк (ч. 6 ст. 28 КПК України). Зокрема

практика ЄСПЛ свідчить, що особа протягом тривалого періоду не може знаходитись у стані невизначеності через надмірну тривалість розгляду кримінальної справи, що є порушенням ч. 1 ст. 6 КПЛ, де передбачено право особи на розгляд будь-якого висунутого кримінального обвинувачення проти неї упродовж розумного строку (справа «Merit v. Ukraine») [21].

Відсутність належного унормування підстав для скасування повідомлення про підозру відображено й у вітчизняній судовій практиці. Наприклад, в ухвалі Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу (справа № 216/4025/23), слідчий суддя констатує, що кримінальний процесуальний закон не передбачає положень, якими було б визначено перелік підстав для скасування повідомлення про підозру у разі її оскарження та не встановлює обмежень щодо предмету перевірки слідчим суддею такого повідомлення. Для прийняття рішення у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, слідчий суддя повинен враховувати загальні положення повідомлення про підозру, вирішуючи питання щодо наявності підстав для повідомлення про підозру у кримінальному провадженні (ст. 276 КПК України), дотримання вимог КПК України щодо змісту підозри (ст. 277 КПК України), дотримання строків та порядку вручення повідомлення про підозру (ст. 278 КПК України) [217]. В цьому контексті доречно згадати й концепт застосування до особи належної правової процедури, що охоплює принцип верховенства права та передбачає використання в правозастосовній діяльності тих норм, що регулюють ті чи інші правовідносини та фактично забезпечують захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Наприклад, у рішенні «Brozicek v. Italy» ЄСПЛ дійшов висновку, що держава при повідомленні про висунуте обвинувачення проти особи повинна забезпечити дотримання належної правової процедури, включаючи обов'язок перекладу такого повідомлення рідною мовою обвинуваченого, щоб останній володів інформацією у повному обсязі щодо вчинення якого кримінального правопорушення його підозрюють, з метою

недопущення порушення права на захист та справедливий судовий розгляд [8].

Поруч з тим, питання перевірки повідомлення про підозру щодо обґрунтованості підозри або невинуватості особи не належить до предмету судового розгляду, який здійснюється слідчим суддею згідно з п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України. На цьому також наголошує Конституційний Суд України, що на стадії досудового слідства неможливо розглядати питання, пов'язані з порядком отримання доказів та їх оцінкою з позиції допустимості та достатності [184]. В іншому випадку, слідчий суддя замість здійснення судового контролю виконуватиме функцію розгляду кримінальної справи в суді, що суперечить принципу презумпції невинуватості (ст. 17 КПК України) [118, с. 145-146]. Тому слідчий суддя повинен здійснювати розгляд оскарження повідомлення про підозру з огляду на дотримання процесуального стандарту наявності «достатніх доказів (підстав)» для підозри (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України), які встановлюють причинно-наслідковий зв'язок між особою, якій повідомлено про підозру, та вчиненим кримінальним правопорушенням.

Беручи до уваги розглянуту судову практику, необхідно підсумувати, що оскарження повідомлення про підозру головним чином передбачає забезпечення процесуального права на розумний строк досудового кримінального провадження щодо особи та процесуального права стосовно застосування до неї належної правової процедури. У випадку повідомлення особі про підозру сторона обвинувачення повинна звернутися до суду або припинити розпочате кримінальне переслідування в найкоротший строк.

Наявна правова невизначеність нормативного регулювання підстав оскарження повідомлення про підозру призводить до неспроможності забезпечити учасників кримінального провадження ефективним засобом захисту конвенційних прав. Хоча, зважаючи на положення Глави 22 КПК України, до повідомлення про підозру висувається низка вимог матеріально-правового та кримінального процесуального спрямування. До першої

категорії можна віднести положення щодо повноти змісту підозри, правильності кримінально-правової кваліфікації, а до другої – належний суб'єкт, дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення повідомлення про підозру тощо. Проте оскарження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України не містить жодної згадки про матеріально-правові та кримінальні процесуальні підстави для такого оскарження, що ускладнює реалізацію відповідного права сторони захисту на етапі досудового кримінального провадження. Водночас судова практика нерідко звертається до з'ясування в конкретному провадженні окремих матеріально-правових та кримінальних процесуальних підстав для оскарження повідомлення про підозру, розглядаючи їх у відповідності до істотності чи неістотності порушень прав і свобод людини. Наприклад, у постанові Верховного Суду від 15.02.2022 року (справа № 219/12703/16-к) вирішено питання щодо неістотності порушення ст. 278 КПК України, коли повідомлення про підозру було вручено на наступний день після його складення, оскільки це не перешкодило і не могло перешкодити ухвалити законні й обґрунтовані судові рішення у цьому кримінальному провадженні [163]. Зазначимо, що в контексті визначення рівня порушення (можливого порушення) відповідних прав і свобод людини тільки критерій істотності / неістотності може впливати на встановлення підстав для оскарження повідомлення про підозру для забезпечення вимоги загальної справедливості кримінального процесу.

Серед інших проблем нормативного регулювання оскарження повідомлення про підозру необхідно виокремити неврегульованість у досудовому кримінальному провадженні початку перебігу процесуальних строків, визначених у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України. Це питання набуває вагомого значення у випадках виникнення обставин для здійснення повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри (ст. 279 КПК України).

З моменту первинного повідомлення про підозру особа отримує право оскарження повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця (з дня повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку) або двох місяців (з дня повідомлення про підозру у вчиненні злочину). На цьому також наголошує Т. О. Лоскутов, що первинним актом обвинувачення можна вважати порушення кримінальної справи щодо особи [121, с. 116]. Проте деякі науковці вважають встановлений п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України проміжок часу необґрунтованим і таким, що суперечить загальним засадам кримінального провадження. Зокрема Х. Р. Слюсарчук називає «абсурдною» позицію законодавця про необхідність вичікувати сплив двох (одного) місяців із моменту первинного повідомлення про підозру у вчиненні злочину (проступку) для подання оскарження [199, с. 320]. Хоча, на наш погляд, обґрунтування зазначених строків полягає у тому, що шляхом повідомлення про підозру констатується початок реалізації обвинувачення, впроваджуючи у кримінальний процес особу, наділену процесуальним статусом підозрюваного [120, с. 25]. Така особа отримує можливість користуватися всім переліком прав, передбаченим ст. 42 КПК України, маючи дієві механізми захисту від кримінального переслідування. Вже після спливу окреслених строків, з метою реалізації права на розгляд обвинувачення проти особи в суді в найкоротший строк, вона цілком закономірно може оскаржити повідомлення їй про підозру, якщо протягом встановленого часу не було направлено до суду обвинувальний акт, або провадження не було закрито. Тому, вирішуючи питання щодо обчислення процесуального строку при повідомленні про нову підозру або зміні повідомлення про підозру, необхідно врахувати, що відлік часу починається з моменту первинного повідомлення про підозру. У випадку, коли сторона обвинувачення змінює повідомлення про підозру, відбувається доповнення, уточнення або виключення певних фактичних даних, що стосуються попередньої підозри [203, с. 167]. За таких умов особа може оскаржити змінене повідомлення про підозру внаслідок спливу строків,

передбачених п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, що обраховуються з моменту первинного повідомлення про підозру. В іншому випадку, коли має місце повідомлення особі про нову підозру, то оскарження такої підозри стає можливим тільки у разі впливу відповідних процесуальних строків, що починаються з моменту повідомлення про нову підозру. Таким чином, виникає необхідність законодавчого унормування початку перебігу строків оскарження повідомлення про підозру. На наш погляд, доцільно у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України після слів «про підозру» доповнити словами «або зміну підозри», після слів «з дня» доповнити словом «первинного» (Додаток Г).

Варто зазначити, що задовго до унормування оскарження повідомлення про підозру в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, судова практика містила непоодинокі випадки задоволення скарг щодо скасування повідомлення особі про підозру на підставі п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України внаслідок нездійснення слідчим, дізнавачем, прокурором відповідних процесуальних дій, які вони зобов'язані вчинити у встановлений процесуальним законодавством строк. Зокрема деякі науковці зауважують, що оскарження повідомлення про підозру має передбачати й можливу бездіяльність суб'єктів сторони обвинувачення у вигляді нездійснення повідомлення про підозру [222, с. 273; 69, с. 67]. Це пов'язано з подвійним розумінням інституту повідомлення про підозру. Одні науковці розглядають повідомлення про підозру виключно як процесуальне рішення [91, с. 239]. Інші висловлюють думку, що повідомлення про підозру є процесуальною діяльністю, зміст якої полягає у вчиненні певних дій відповідно до ст. 276-279 КПК України [40, с. 7]. Хоча, на наш погляд, прийняття рішення про проведення будь-якої процесуальної дії завжди передуює її фактичному виконанню. Крім того така діяльність передбачає і попереднє складання слідчим, дізнавачем, прокурором тексту письмового повідомлення про підозру, і його подальше вручення особі. З цього вбачається, що здійснення повідомлення про підозру охоплює не один, а декілька етапів, у тому числі й складання письмового повідомлення про підозру, яке за своїм змістом є

процесуальним рішенням, що виноситься без жодних часових обмежень. Наприклад, в ухвалі Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 09.10.2023 року (справа № 308/6380/23) слідчий суддя дійшов висновку, що процедура здійснення повідомлення про підозру умовно розділяється на такі етапи: 1) прийняття обґрунтованого рішення щодо необхідності здійснення особі повідомлення про підозру; 2) формування тексту повідомлення про підозру з урахуванням вимог, передбачених ст. 277 КПК України, та його підписання, що характеризує об'єктивацію внутрішнього волевиявлення уповноваженої посадової особи щодо прийнятого рішення; 3) доведення інформації до відома особи шляхом вчинення дій з вручення тексту підозри з дотриманням часових меж, встановлених ст. 278 КПК України [216]. Тож безпосереднє вручення особі складеного процесуального документа є завершальним етапом механізму здійснення повідомлення про підозру. Якщо при цьому не будуть дотримані конкретні часові межі, передбачені ст. 278 КПК України, особа має право оскаржити бездіяльність суб'єктів сторони обвинувачення за п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України у частині невручення письмового повідомлення про підозру.

Оскарження повідомлення про підозру спрямовано на забезпечення процесуального права на розумний строк досудового кримінального провадження щодо особи, процесуального права стосовно застосування до особи належної правової процедури.

Після повідомлення про підозру особа не може тривалий час залишатися у стані невизначеності щодо результатів досудового кримінального провадження щодо себе. З моменту повідомлення про підозру суб'єкти сторони обвинувачення мають в найкоротший строк звернутися до суду або припинити кримінальне переслідування особи.

Проблемність правового регулювання оскарження повідомлення про підозру обумовлюється відсутністю правової регламентації у КПК України матеріально-правових (повнота змісту підозри, правильність кримінально-правової кваліфікації) та кримінальних процесуальних (належний суб'єкт,

дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення) підстав для такого оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Матеріально-правові та кримінальні процесуальні підстави для оскарження повідомлення про підозру мають розглядатися через призму істотності / неістотності порушень вимог кримінального процесуального закону, що пов'язано з забезпеченням прав і свобод людини у кримінальному провадженні та з дотриманням вимоги загальної справедливості кримінального процесу.

Проблемою нормативного регулювання оскарження повідомлення про підозру є неврегульованість ситуації у досудовому кримінальному провадженні, коли суб'єкти сторони обвинувачення повідомляють про нову підозру або змінюють повідомлення про підозру. У такому випадку законодавчо невизначеним є питання щодо початкового моменту перебігу процесуальних строків, визначених у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України.

Якщо суб'єкти сторони обвинувачення повідомляють про нову підозру, то оскарження такої підозри є можливим лише після впливу відповідних процесуальних строків з моменту повідомлення про нову підозру. Проте у разі зміни повідомлення про підозру, остання може оскаржуватися в результаті впливу процесуальних строків, передбачених п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, що мають рахуватися з моменту первинного повідомлення про підозру.

Проблемним питанням оскарження бездіяльності суб'єктів сторони обвинувачення у вигляді нездійснення повідомлення про підозру є зміст нормативних приписів п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, що не регламентують оскарження такого комплексного виду бездіяльності. Здійснення повідомлення про підозру включає декілька етапів, у тому числі складання письмового повідомлення про підозру, яке за своєю суттю є процесуальним рішенням, що виноситься без жодних часових обмежень.

Разом з тим, оскарження бездіяльності суб'єктів сторони обвинувачення у вигляді нездійснення повідомлення про підозру може оскаржуватися за п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України у частині невручення письмового повідомлення про підозру. Оскільки для вручення останнього змістом ст. 278 КПК України регламентовано конкретні часові межі.

Таким чином, у досудовому кримінальному провадженні процесуальне рішення у формі письмового повідомлення про підозру може оскаржуватися за п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, а бездіяльність суб'єктів сторони обвинувачення у вигляді невручення письмового повідомлення про підозру – за п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України.

2.2. Оскарження рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні

Правове регулювання оскарження рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні є недосконалим. Зміст кримінального процесуального закону містить нормативні дефекти щодо оскарження окремих рішень дізнавача, слідчого та прокурора у досудовому кримінальному провадженні. Подолання зазначених проблем передбачає здійснення подальших наукових пошуків та змістовне обґрунтування теоретичних положень щодо вдосконалення порядку оскарження окремих процесуальних рішень на стадії досудового розслідування. Тому цілком виправданим є здійснення подальшого розгляду проблемних питань, що виникають у зв'язку з відсутністю належного унормування оскарження окремих процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні в межах даного підрозділу дисертаційного дослідження.

Попри змістовне обґрунтування загальних положень механізму реалізації інституту оскарження під час досудового розслідування, в теорії кримінального процесу здебільшого висвітлюються загальні питання щодо форми та змісту скарги, належного предмету, меж і суб'єктів оскарження

тощо. Проте наявні наукові напрацювання у повному обсязі не вичерпують усіх проблем, що виникають внаслідок недосконалості норм кримінального процесуального закону в частині оскарження окремих процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні. Зокрема значний науковий інтерес становить оскарження процесуальних рішень сторони обвинувачення про визначення підслідності, про призначення групи слідчих, про продовження строку досудового розслідування щодо особи, обумовлюючи необхідність здійснення наукового обґрунтування визначеного кола питань.

Право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора є одним із головних принципів кримінального судочинства, спрямованого на охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 24 КПК України). Водночас сучасна практика правозастосування свідчить про неоднозначність тлумачення кримінальних процесуальних норм, що визначають підстави та порядок оскарження, перешкоджаючи ефективному судовому контролю за процесуальними рішеннями сторони обвинувачення з боку зацікавлених осіб для швидкого подолання кримінальних процесуальних конфліктів на стадії досудового розслідування [178, с. 745]. При цьому зміст ч. 1 ст. 303 КПК України, яким передбачено вичерпний перелік рішень, дій (бездіяльності) сторони обвинувачення, що підлягають оскарженню у досудовому провадженні, не враховує низку інших процесуальних рішень, які впливають на забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів. Розглянемо їх далі.

Оскарження рішення про визначення підслідності.

Питання щодо оскарження рішення про визначення підслідності набуває актуальності з огляду на необхідність забезпечення процесуального права людини на законного суб'єкта досудового кримінального провадження. В іншому випадку, докази, отримані внаслідок реалізації органами досудового розслідування своїх повноважень, не передбачених кримінальним процесуальним законом, для забезпечення досудового розслідування

кримінальних правопорушень, визнаються недопустимими (п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України) [113]. У загальному значенні підслідністю визначають сукупність ознак кримінального провадження, що створюють умови для вирішення питання щодо належного суб'єкта, який повинен здійснювати досудове розслідування [61, с. 107]. У цьому контексті прийнято виокремлювати два основні види підслідності: предметну та територіальну [225, с. 161]. Зміст предметної підслідності полягає у визначенні приналежності кримінального провадження до певного органу досудового слідства за категорією вчиненого кримінального правопорушення (ст. 216 КПК України) [197, с. 102]. На відміну від впливу на підслідність кваліфікації кримінального правопорушення, підслідність за територіальною ознакою залежить від місця його вчинення, яке знаходиться під юрисдикцією відповідного органу досудового розслідування (ст. 218 КПК України). Водночас, якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме, територіальна підслідність визначається прокурором з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця настання наслідків тощо (ч. 2 ст. 218 КПК України) [198, с. 34]. Разом з тим на практиці, як справедливо зазначає М. С. Городецька, не є виключанням ситуації, коли на початку досудового розслідування при визначенні підслідності сторона обвинувачення не дотримуються вимог кримінального процесуального законодавства. Неправильне визначення підслідності є суттєвим порушенням встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку, внаслідок чого всі зібрані відомості втрачають доказове значення шляхом визнання доказів недопустимими [76, с. 138]. При цьому особа, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, позбавлена можливості під час досудового розслідування подати скаргу на рішення сторони обвинувачення про визначення підслідності конкретного кримінального провадження, що не сприяє захисту її процесуальних прав.

Беручи до уваги відсутність нормативного закріплення права на оскарження рішення про визначення підслідності, деякі науковці вважають за доцільне дещо розширити сферу здійснення судового контролю у досудовому провадженні [154, с. 76]. Зокрема вбачається обґрунтованою позиція про необхідність врегулювання у межах ст. 303 КПК України можливості оскарження до слідчого судді постанови про визначення підслідності, що сприятиме дотриманню встановленого порядку визначення підслідності [130, с. 109]. Про таку необхідність свідчить й судова практика щодо розгляду скарг, поданих з метою визнання доказів недопустимими у зв'язку з порушенням вимог щодо підслідності. Наприклад, у Постанові Верховного Суду від 28.10.2021 року (справа № 725/5014/18) з огляду на положення ст. 86, ст. 87 КПК України наголошено, що докази мають бути отримані уповноваженими на це особами (органами) та за допомогою способів і засобів, визначених кримінальним процесуальним законом і призначені для одержання доказів. Крім того, досудове розслідування, що здійснюється неуповноваженими на те особами (органами), трактується як істотне порушення прав людини і основоположних свобод. Тому недодержання вимог щодо визначення підслідності фактично означає здійснення розслідування неналежним правоохоронним органом, внаслідок чого отримані докази не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень, а також на них не може посилатися суд при ухваленні судового рішення, адже вони є недопустимими [172]. У Постанові Верховного Суду від 23.02.2022 року (справа № 225/3731/18) суд з'ясував, що під час здійснення досудового розслідування попри вимоги до визначення підслідності прокурором не вирішено питання про спрямування кримінального провадження щодо особи для розслідування до належного правоохоронного органу, у результаті чого проведені слідчі (розшукові) дії не вважаються законними. Відповідно до цього, орган досудового розслідування діяв поза межами наданих йому процесуальним законодавством повноважень, а зібрані докази на підставі положень ст. 87

КПК України визнано недопустимими через істотне порушення права людини на належного суб'єкта розслідування [168]. Тотожні висновки містяться й у Постанові Верховного Суду від 23.02.2022 року (справа № 225/3731/18), що підслідність кримінальних проваджень має визначатися виключно кримінальним процесуальним законом, з урахуванням правил, передбачених ст. 216 КПК України. Прийняття рішення про зміну підслідності прокурором може відбуватися не на власний розсуд, а лише за умови здійснення неефективного досудового розслідування тим органом, підслідність кримінального провадження якому визначена ст. 216 КПК України (ч. 5 ст. 36 КПК України). Якщо не буде дотримана визначена законом правова процедура, яка фактично складає зміст принципу верховенства права, то одержані під час досудового розслідування докази визнаються як зібрані неуповноваженими особами (органом досудового розслідування) у конкретному кримінальному провадженні, порушивши установлений законом порядок [159].

Водночас нерідко зустрічаються й протилежні висновки суду. Зокрема у Постанові Верховного Суду від 28.02.2023 року (справа № 761/34746/17) зазначено, що при неправильному визначенні підслідності, коли орган розслідування здійснює слідчі (розшукові) дії, прямо передбачені КПК України, ці дії не свідчать про порушення положень п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України, а тому не вважаються реалізацією повноважень, не передбачених КПК України. В такому контексті одержані докази не можуть бути автоматично визнані недопустимими. Це пов'язано з тим, що визначення органу досудового розслідування за змістом є управлінською діяльністю прокурора, покликаною на забезпечення ефективного розслідування. Тож прийняття рішення про підслідність враховує низку факторів, щоб гарантувати проведення процесуальних дій особами (органом) з відповідною кваліфікацією, які сумлінно виконують професійні обов'язки в умовах встановленого законом контролю і у визначений правовий спосіб [170].

Варто зазначити, що розглянуті позиції Верховного суду в частині визнання доказів недопустимими через їх одержання неналежним суб'єктом розслідування мають суперечливий характер. В одному випадку суд може визнати, що порушення правил підслідності тягне за собою визнання доказів не допустимими, а в іншому – надати зовсім протилежну оцінку. Проте, враховуючи, що правозастосовна практика насичена випадками подання клопотання на стадії підготовчого провадження або під час судового розгляду щодо необґрунтованого визначення прокурором підслідності кримінального провадження, доречно забезпечити можливість вирішити питання про підслідність та визнання доказів недопустимими внаслідок порушення стороною обвинувачення передбачених правил підслідності вже на стадії досудового розслідування шляхом оскарження відповідного рішення до слідчого судді на підставі ст. 303 КПК України. Це сприятиме ефективному здійсненню судової перевірки належності суб'єкта розслідування, що забезпечить процесуальне право людини на законного суб'єкта досудового кримінального провадження заздалегідь, не переходячи до стадії судового розгляду. Зокрема, результати проведеного анкетування практичних працівників свідчить, що оскарження визначення підслідності стороною обвинувачення не підтримується, оскільки 82,9% слідчих (Додаток А) і 76,4% (Додаток Б) прокурорів відповіли проти. Це свідчить про домінування відомчого інтересу у позиції представників сторони обвинувачення. Тому пропонується доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України п. 10-2 такого змісту: «10-2) рішення керівника органу прокуратури про визначення підслідності - стороною захисту» (Додаток Г).

Оскарження рішення про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих).

Іншим проблемним питанням, що створює перепони на шляху до забезпечення права на належного суб'єкта розслідування, а також дієвого та швидкого судового контролю за процесуальними рішеннями сторони обвинувачення є відсутність можливості оскаржити рішення про

призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих). Під слідчою групою розуміють об'єднання певної кількості слідчих з одного чи різних відомств, що створюється на визначений проміжок часу [219, с. 513]. Тобто в групі слідчих особи, що здійснюють досудове розслідування можуть належати до різних відомств. За загальним правилом подання скарг на рішення, дії (бездіяльність) сторони обвинувачення розглядаються слідчим суддею суду першої інстанції відповідно до правил судового розгляду, передбаченого ст. 318-380 КПК України, враховуючи положення глави 26 КПК України. Але, як слушно зауважує А. Р. Туманянц, постає логічне запитання яким чином визначити підсудність розгляду поданих скарг. Або треба виходити із загальних правил підсудності, проводячи розгляд скарг за місцем розташування органу досудового розслідування, або взагалі винести ухвалу про повернення поданої скарги як такої, що не підлягає розгляду в певному суді (п. 2 ч. 2 ст. 304 КПК України) [208, с. 144]. З урахуванням зазначеного, вбачається, що в межах кримінального процесуального закону не встановлено критеріїв щодо визначення правил підсудності розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність сторони обвинувачення під час досудового розслідування.

Беручи до уваги, що при здійсненні досудового розслідування групою слідчих, існують ризики штучного визначення підсудності клопотань сторони обвинувачення шляхом звернення до «потрібних» слідчих суддів, з метою попередження негативних наслідків деякі науковці наголошують на необхідності подання скарг за місцем розташування органу або місця роботи посадової особи, рішення, дії (бездіяльність) якої оскаржуються. В іншому випадку треба звертатися до суду апеляційної інстанції з відповідним поданням для вирішення зазначеного питання шляхом передачі судового провадження з одного суду до іншого [233, с. 5]. На наш погляд, відсутність належного унормування правил визначення підсудності породжує можливість їх неоднозначного тлумачення, «процесуальних маніпуляцій» зі змістом відповідних постанов, в результаті чого суб'єктивно (штучно)

визначається підсудність клопотань сторони обвинувачення, скарг та клопотань сторони захисту та інших заінтересованих осіб, фактично вказуючи на довільне застосування положень ч. 1 ст. 306 КПК України.

Зазначимо, що випадки звернення до іншого суду з клопотаннями у разі прийняття рішення про призначення групи слідчих є непоодинокими. Наприклад, у справі № 210/6931/23 для здійснення досудового розслідування до групи слідчих включено СУ ГУНП в Дніпропетровській області, а процесуальне керівництво досудовим розслідуванням здійснюється Дніпропетровською обласною прокуратурою. Однак провадження розглядається у Дзержинському районному суді міста Кривого Рогу [214; 213]. Тож доречно погодитись з думкою С. В. Оверчука, що в умовах реформування правоохоронних органів, коли відбувається оптимізація їх структури, створення нових підрозділів та ліквідація старих, що призводить до зміни місця їх розташування та меж територіальної юрисдикції, жорстка прив'язка підсудності подання скарг до місця розташування цих органів може створити додаткові проблеми. Це може обмежити можливість ефективного судового захисту, адже такі зміни впливатимуть на здатність забезпечити належний судових контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів людини [136, с. 16]. Таким чином, на наш погляд, недоцільно визначати підсудність за місцем розташування органу досудового розслідування у випадках, коли призначено групу слідчих, члени якої можуть бути представниками різних відомств, що територіально знаходяться у різних містах. Така ситуація ускладнює визначення конкретної територіальної підсудності і може призвести до затягування здійснення судового контролю. Безумовно, що існуюча правова невизначеність у питанні про те, який суд першої інстанції уповноважений на розгляд скарг на рішення та дії (бездіяльність) сторони обвинувачення у досудовому провадженні призводить до порушення права на оскарження та ставить під сумнів належну реалізацію засади законного суду, що не сприяє ефективності

судового захисту. Водночас у скаржника виникають сумніви та занепокоєння щодо подачі скарги до «потрібного» суду з урахуванням правил підсудності.

У зв'язку з цим доцільно доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України п. 10-1 такого змісту: «10-1) рішення керівника органу досудового розслідування про призначення групи слідчих або зміну групи слідчих - стороною захисту» (Додаток Г).

Варто зазначити, що за підсумками проведеного опитування оскарження призначення групи слідчих викликало найменшу підтримку серед слідчих – лише 5,2% (Додаток А), що може пояснюватися небажанням допустити зовнішній контроль над внутрішньою організацією розслідування. Водночас адвокати підтримали цю ініціативу в більшості випадків – 91,1% (Додаток В).

Отже, доступ до судового контролю має бути ближче до людини, яка оскаржує відповідне рішення, дію (бездіяльність) органу досудового розслідування. Така позиція відповідає положенням ст. 55 Конституції України та спрямована на розширення судового захисту прав, свобод і законних інтересів людини, зокрема шляхом здійснення судового контролю на предмет правомірності й обґрунтованості прийнятих рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення. Попри це, надання можливості подавати скаргу до найближчого суду до особи, яка здійснює оскарження, кореспондується з положеннями низки міжнародних нормативно-правових актів, зокрема ст. 6, ст. 13 КПЛ щодо ефективного засобу юридичного захисту, а також ст. 8 Загальної декларації прав людини та ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права щодо вирішення питання доступності правосуддя.

Оскарження рішення про об'єднання або виділення матеріалів досудового кримінального провадження.

Не менш важливими є проблеми нормативного регулювання судової перевірки законності та обґрунтованості обчислення строку досудового розслідування щодо особи, якій повідомлено про підозру після винесення

рішення (постанова / ухвала) про продовження вказаного строку з моменту повідомленням про підозру іншій особі. Відповідно до ч. 7 ст. 217 КПК України днем початку досудового розслідування у провадженні, виділеному в окреме провадження, є день, коли було розпочато розслідування, з якого виділено окремі матеріали, а у провадженні, в якому об'єднані матеріали кількох досудових розслідувань, – день початку розслідування того провадження, яке розпочалося раніше [113]. Проте положення цієї статті унеможлиблюють забезпечення процесуального права особи на розумний строк досудового кримінального провадження після повідомлення про підозру, оскільки в провадженнях, де особі повідомлено про підозру, а строк досудового розслідування закінчується, прокурор може виділити частину матеріалів з підозрюваним, перетворивши основне провадження на «фактове», в якому строки досудового розслідування не обчислювались [63, с. 139].

Судова практика свідчить, що факт виділення в окреме кримінальне провадження матеріалів щодо частини кримінальних правопорушень, де особі було повідомлено про підозру, не впливає на обчислення процесуального строку досудового розслідування за фактом вчинення того кримінального правопорушення, в якому повідомлення про підозру ще не здійснювалося [162]. При цьому Верховний Суд у Постанові від 13.12.2023 року (справа № 169/867/21) слушно зауважив, що у чинному кримінальному процесуальному законі відсутні імперативні норми, які б вказували, що строки, які почали рахуватись після повідомлення про підозру першій особі, повинні братися до уваги під час прийняття процесуальних рішень щодо іншої особи, якій повідомлено про підозру внаслідок виділення матеріалів кримінального провадження щодо першої особи [161]. Водночас такі висновки суду також не є одностайними, оскільки в Ухвалі Дніпровського апеляційного суду від 12.06.2024 року (справа № 210/6030/23), обґрунтовано позицію, що факт виділення матеріалів кримінального провадження в окреме провадження, коли відбулося повідомлення особі про підозру, не впливає на

обчислення строків досудового розслідування та починають рахуватись з моменту повідомлення про підозру першій особі [215]. Проте з огляду на дотримання засади розумності строків, подібна практика впливає на затягування строків здійснення кримінального судочинства, оскільки дозволяє навмисно маніпулювати кримінальним провадженням, здійснюючи його зупинення, приймаючи рішення про продовження строків, а після їх спливу здійснити виділення чи об'єднання матеріалів кримінального провадження, в якому обчислення строків відбувається за співвідношенням моменту повідомлення особі про підозру та моменту об'єднання або виділення матеріалів досудового кримінального провадження. Водночас для вирішення питання про законність та обґрунтованість обчислення строку досудового розслідування щодо особи визначальним має бути саме часове співвідношення моменту повідомлення такій особі про підозру та моменту продовження строку досудового розслідування.

Враховуючи зазначене, необхідно звернути увагу, що під час розгляду кримінальних проваджень суди не здійснюють оцінку законності рішень, постановлених стороною обвинувачення. Яскравим прикладом може слугувати Постанова Верховного Суду від 21.02.2023 року (справа № 683/1507/16-к), в якій суд дійшов висновку, що положеннями кримінального процесуального закону суди не наділені повноваженнями оцінювати на предмет законності постановлені суддями (правоохоронними органами) рішення під час розгляду кримінальних проваджень. Суди вправі тільки надавати оцінку допустимості / недопустимості доказів у кримінальному провадженні [166]. У зв'язку з цим питання щодо забезпечення можливості оскарження на етапі досудового розслідування рішення про визначення підслідності, про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих) та об'єднання або виділення матеріалів досудового кримінального провадження в порядку ст. 303 КПК України набуває актуальності, оскільки сприяє створенню дієвого механізму правового захисту процесуальних прав людини.

Крім вищенаведених рішень сторони обвинувачення проблемні питання оскарження стосуються також інших рішень дізнавача, слідчого та прокурора у досудовому кримінальному провадженні.

Продовжуючи дослідження інституту оскарження процесуальних рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні, варто зробити наголос саме на необхідності дотримання прав, свобод і законних інтересів людини, які можуть зазнавати необґрунтованого обмеження та не мати дієвих механізмів їх захисту та поновлення у разі порушення. Констатуємо, що міжнародні стандарти захисту прав людини вимагають створення дієвих важелів правового захисту, здатних забезпечити реалізацію права особи на оскарження процесуальних рішень, що порушують її конвенційні права, свободи і законні інтереси протягом усіх стадій кримінального провадження. Це пов'язано з тим, що вже з початком досудового розслідування особа може зазнавати відповідних обмежень внаслідок проведення щодо неї слідчих (розшукових) дій. При цьому моментом визначення початку досудового розслідування займалось багато науковців [148; 61; 153, с. 163]. Безумовно, що пріоритетними на цій стадії є процесуальні рішення, прийняті стороною обвинувачення, які хоча і покликані забезпечити пошук і фіксацію фактичних даних про обставини вчиненого кримінального правопорушення, але нерідко призводять до надмірного й необґрунтованого втручання у права людини (зокрема, права на свободу та особисту недоторканість, права на недоторканість права власності, права на повагу до честі та гідності тощо). Водночас попри змістовне обґрунтування оскарження процесуальних рішень сторони обвинувачення про визначення підслідності, про призначення групи слідчих, про продовження строку досудового розслідування щодо особи, на наш погляд, повною мірою не вичерпано питання ефективності та повноти захисту прав особи на стадії досудового розслідування щодо можливості оскарження й інших процесуальних рішень сторони обвинувачення у зв'язку з їх спрямованістю на обмеження конституційних прав людини. Відсутність

належного унормування в кримінальному процесуальному законі судової перевірки деяких процесуальних рішень сторони обвинувачення, таких як визначення вилученого майна речовим доказом, оголошення особи в розшук і примусового освідкування призводить до істотного порушення прав людини, що не відповідає принципам, встановленим низкою міжнародних нормативно-правових актів. Водночас кримінальне процесуальне законодавство не надає достатніх можливостей щодо оскарження всіх процесуальних рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні, тому що не враховує наявності ризиків істотного порушення прав людини. Зазначене обумовлює потребу у здійсненні подальших наукових пошуків, що впливатимуть на реалізацію інституту оскарження та сприятимуть своєчасному захисту та відновленню порушених прав, свобод і законних інтересів особи.

Керуючись положеннями ст. 13 КПЛ, будь-яка особа, права, свободи та законні інтереси якої зазнають обмежень у кримінальному провадженні, має право на ефективний засіб правового захисту [106]. Водночас вітчизняний кримінальний процесуальний закон містить вичерпний перелік підстав оскарження процесуальних рішень сторони обвинувачення під час досудового кримінального провадження, не враховуючи можливість порушення таких основоположних прав людини як недоторканість права власності, свободу та особисту недоторканість, повагу до честі та гідності тощо. Разом з тим у разі виникнення інших порушень, ніж передбачених у ч. 1 ст. 303 КПК України, скарга в межах досудового розслідування не розглядається, оскільки є предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді [113]. Зазначене свідчить, що особа на стадії досудового кримінального провадження позбавлена права на здійснення судового контролю з контролю з боку судді суду першої інстанції (слідчого судді) за дотриманням її основоположних матеріальних прав. Це суперечить й сутності інституту оскарження, головна мета якого, як вже зазначалось раніше, полягає у перевірці законності та обґрунтованості рішень, дій та

бездіяльності сторони обвинувачення на предмет обмеження прав людини [48, с. 96]. В іншому випадку необґрунтоване прийняття рішень стороною обвинувачення призводить до свавільного втручання у фундаментальні права особи. Відсутність належного судового контролю дозволяє стороні обвинувачення виносити формальні постанови без достатньої аргументації, що слугує для обґрунтування прийняття подальших процесуальних рішень і проведення слідчих (розшукових) дій, незважаючи на можливі порушення істотних прав людини. Обмеженість підстав оскарження процесуальних рішень на стадії досудового розслідування спричиняє неналежне дотримання прав людини, оскільки особа, щодо якої приймається відповідне процесуальне рішення, на національному рівні позбавлена ефективного способу захисту своїх прав попри зловживання з боку сторони обвинувачення.

При цьому необхідно зауважити, що поряд з передбаченим в межах ст. 303 КПК України переліком підстав застосування інституту оскарження, має існувати більш широке коло обставин, що забезпечують право на подання скарги щодо дотримання саме основоположних матеріальних прав людини. В цьому контексті доречно звернути увагу на прогалини кримінальних процесуальних норм в частині врегулювання процедури оскарження процесуальних рішень сторони обвинувачення про визнання речовим доказом вилученого майна особи, оголошення особи в розшук, а також здійснення примусового освідування. Відсутність відповідних приписів кримінального процесуального законодавства унеможлиблює належний захист фундаментальних прав людини, закріплених у низці міжнародних нормативно-правових актів.

Оскарження рішення про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна.

Зокрема відсутність норм щодо оскарження процесуального рішення сторони обвинувачення про визнання речовим доказом вилученого майна особи призводить до порушення конституційного права на недоторканість

приватної власності. На практиці нерідко виникають ситуації, коли сторона обвинувачення зловживає своїми повноваженнями, складаючи формальні, недостатньо обґрунтовані постанови про визнання вилученого у особи майна речовим доказом. Неправомірно й необґрунтовано складені постанови слугують підставами для подальшого звернення до суду з клопотанням про накладення арешту на майно для збереження речових доказів в порядку ст. 170 КПК України. Унаслідок цього майно особи може тривалий час залишатися під арештом без реальної аргументації його доказового значення у кримінальному провадженні. Законодавча прогалина, яка фактично виключає судовий контроль за такими рішеннями, призводить до ситуації, коли особа позбавлена можливості оскаржити дії, що безпосередньо порушують її майнові права. Це суперечить вимогам принципів кримінального судочинства, які покликані в тому числі й забезпечити захист прав власника майна. Відсутність механізму оскарження порушує засаду верховенства права, оскільки фактично створює юридичні підстави для безконтрольного втручання в конституційне право на приватну власність. Зазначене суперечить практиці ЄСПЛ, який у справі «James and Others v. the United Kingdom» дійшов висновку, що будь-яке втручання в право на мирне володіння майном обґрунтовується лише забезпеченням відповідного балансу між публічним інтересом (загальним інтересом суспільства) та вимогами захисту фундаментальних прав конкретної особи. Проте у разі покладення на особу надмірного тягара, що є невинуватим у конкретних обставинах, призводить до порушення справедливого балансу. Для цього держава зобов'язана обґрунтувати пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, якої буде досягнуто, щоб уникнути свавільного обмеження прав людини [14]. В контексті досудового кримінального провадження позиція ЄСПЛ набуває особливої актуальності, оскільки втручання органів розслідування у матеріальні права особи може призвести до суттєвого погіршення її фізичного і соціального становища. Таке втручання, якщо воно здійснюється без належного балансу та

обґрунтованості, не тільки обмежує майнові права, але й ставить особу під надмірний ризик, впливаючи на її особисті інтереси, які перебувають під захистом КПЛ.

На проблемах визнання вилученого майна речовим доказом наголошують й сучасні процесуалісти. Наприклад, С. Й. Кравчук вважає, що норми, які визначають порядок тимчасового вилучення майна та його визнання речовим доказом врегульовані доволі суперечливо. Той факт, що тимчасове вилучення майна відбувається без попереднього судового контролю (без дозволу слідчого судді), підвищує небезпеку порушення засади недоторканності права власності внаслідок незаконного обмеження можливостей володільця такого майна [112, с. 117]. При цьому, як слушно зауважує О. С. Котова, подальша доля вилученого майна в межах сучасної правозастосовної практики заздалегідь визначена та полягає у створенні передумови накладення арешту на майно. Оскільки слідчі судді розцінюють постанову про визнання вилученого майна речовим доказом обов'язковою умовою для накладення арешту, фактично сторона обвинувачення легітимізує його попереднє вилучення, забезпечуючи в такий спосіб допустимість отриманих доказів [111, с. 178]. Однак зустрічаються й протилежні думки, що гарантії ефективного судового захисту права власності особи забезпечуються пізніше, коли виникає право на апеляційне оскарження рішення про накладення арешту на майно на підставі п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України [114, с. 108]. Дійсно, необґрунтована ухвала про арешт майна підлягає оскарженню власником такого майна, але, на нашу думку, задля недопущення обмеження права особи на власність і забезпечення розумного строку досудового розслідування постає першочергове завдання щодо попередження винесення неправомірної ухвали, в основу якої покладено неправомірне процесуальне рішення сторони обвинувачення про визнання вилученого майна речовим доказом.

Водночас попри вимоги ч. 5 ст. 110 КПК України зазначати в постанові мотиви її прийняття та змістовне обґрунтування, сторона обвинувачення

повсякчас використовує невмотивовані підстави про визначення вилученого майна речовим доказом для подання клопотання про накладення арешту на вказане майно. Разом з тим, слідчий суддя формально бере до уваги таку постанову, не перевіряючи її законність та обґрунтованість. Такий підхід призводить до обмеження права на власність у досудовому кримінальному провадженні, оскільки постанова сторони обвинувачення слідчим суддею приймається як попередньо законна й обґрунтована, без здійснення її критичної оцінки на предмет вмотивованості. Відповідно, що й арешт майна, накладений на підставі необґрунтованої постанови, вбачається таким, що прямо порушує право особи на недоторканість права власності. Неналежне виконання функцій контролю з боку слідчого судді призводить до того, що останній беззастережно підтримує сторону обвинувачення, не аналізуючи необхідних доводів та не захищаючи належним чином права, свободи і законні інтереси особи. Це сприяє використанню арешту майна як превентивного заходу, що неправомірно обмежує право особи на власність, а також порушує засади неупередженості та незалежності, які є основою діяльності слідчого судді. Відтак, автоматичне задоволення клопотань про накладення арешту на майно без врахування законних на те підстав, позбавляє особу захисту від свавільних дій сторони обвинувачення, викликаючи сумніви в неупередженості слідчого судді.

З урахуванням викладених положень, для захисту фундаментальних прав людини, на наш погляд, потрібно доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України п. 7-1 такого змісту: «7-1) рішення прокурора, слідчого про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна - стороною захисту, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування» (Додаток Г).

Оскарження рішення про оголошення особи в розшук.

Наступною проблемою нормативно-правової регламентації оскарження рішень сторони обвинувачення є відсутність механізму перевірки законності та обґрунтованості оголошення особи у розшук. При цьому прийняття

рішення про оголошення особи у розшук має вагоме значення для збереження строків кримінального провадження, оскільки є підставою для його зупинення відповідно до ст. 280 КПК України [133, с. 27]. Проте неможливо повністю розраховувати на відсутність зловживань з боку сторони обвинувачення щодо винесення безпідставної постанови про оголошення особи в розшук. Таке процесуальне рішення використовується як формальний привід для зупинення досудового розслідування щоб домогтися збереження процесуальних строків, навіть якщо для цього відсутні реальні підстави. У зв'язку зі зловживання нормою про зупинення провадження відбувається порушення прав як сторони захисту, так і потерпілого, оскільки безпідставне оголошення в розшук або штучне затягування строків досудового розслідування призводить до порушення принципу розумного строку провадження [186, с. 137]. Сторона обвинувачення, як правило, спирається на формальні підстави для винесення постанови про зупинення досудового слідства, нехтуючи належним обґрунтуванням і мотивацією таких рішень на підставі конкретних обставин кримінального провадження.

Окрім того, унеможливлення перевірки слідчим суддею законності та обґрунтованості рішення про оголошення особи в розшук впливає на виникнення ризиків імітації процесуальної діяльності стороною обвинувачення. Наприклад, існує можливість формального виконання дій, таких як виклик підозрюваного, направлення повідомлень або формальних заходів для встановлення місцезнаходження особи, що переховується, створюючи видимість активної пошукової роботи. Зазначена процесуальна фальсифікація щодо підстав оголошення особи в розшук дозволяє стороні обвинувачення на власний розсуд зупиняти досудове розслідування, подовжуючи фактичний строк його тривалості без належного обґрунтування [43, с. 22-23]. В цьому плані справедливою вбачається думка В. В. Лисенко, що сторона обвинувачення з надмірним формалізмом підходить не лише до винесення постанови про оголошення особи в розшук. Зокрема поширеними є недоліки щодо доручення оперативним підрозділам на проведення розшуку

особи, що переховується, без здійснення подальшого контролю за цією діяльністю, формального виконання необхідних заходів, спрямованих на розшук підозрюваного, відсутності належної взаємодії з органами досудового розслідування, формальне створення слідчо-оперативних груп, неприйняття відповідних заходів у разі неефективності розшуку особи, несвоєчасне внесення інформації про розшукуваних осіб до інформаційних обліків тощо [117, с. 227]. Це пов'язано з тим, що слідчий має повноваження самостійно оголосити особу в розшук [65, с. 504]. Тобто у багатьох випадках слідчий, прокурор формально підходять до доведення фактів ухилення особи від явки до органів слідства, не вживаючи належних заходів для встановлення її місцезнаходження. Як наслідок, подібна бездіяльність призводить до затягування кримінального провадження без реальних на те підстав, порушуючи права учасників кримінального провадження та завдаючи шкоди принципу правової визначеності. Такі невмотивовані постанови про оголошення особи в розшук та, як наслідок, зупинення провадження без належного підтвердження фактичних обставин і без достатніх заходів щодо встановлення місцезнаходження особи перешкоджають дієвому захисту прав учасників кримінального провадження, зокрема позбавляють права на ефективне розслідування, доступ до справедливого правосуддя та можливості забезпечити дотримання своїх прав у розумний строк. Відсутність механізму контролю таких дій з боку слідчого судді дозволяє стороні обвинувачення маніпулювати процесуальними строками. Це підкреслює, що оскарження постанови про оголошення особи в розшук є запорукою ефективного виконання завдань кримінального судочинства. При цьому проведене опитування демонструє, що оскарження оголошення в розшук визнано доцільним 82,4% прокурорів (Додаток Б) і 83,6% адвокатів (Додаток В), тоді як лише більшість слідчих висловилися проти – 91,9% (Додаток А), що пояснюється невігідним становищем слідчого, коли рішення про оголошення в розшук зазнає судового контролю.

Відповідно пропонується унормувати оскарження рішення прокурора, слідчого про оголошення особи в розшук, доповнивши ч. 1 ст. 303 КПК України п. 2-1 такого змісту: «2-1) рішення прокурора, слідчого про оголошення особи в розшук - стороною захисту» (Додаток Г).

Оскарження рішення про здійснення примусового освідування особи.

Серед інших дефектів інституту оскарження у досудовому кримінальному провадженні варто пригадати відсутність законодавчого регулювання оскарження процесуального рішення прокурора про здійснення примусового освідування особи (ч. 2 ст. 241 КПК України). Варто зазначити, що примусове освідування особи є різновидом огляду, об'єктом якого виступає тіло людини. У зв'язку з цим правова природа освідування безпосередньо пов'язана з впливом на такі основоположні права людини як право на особисту недоторканість та право на повагу до честі та гідності. Проте деякі науковці наголошують на важливому тактичному значенні здійснення примусового освідування [224, с. 397]. Разом з тим примусове втручання у приватну сферу потребує наявності чітких гарантій від безпідставних і необґрунтованих обмежень прав людини з боку правоохоронних органів. Зокрема у ст. 28 Конституції України проголошено, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. При цьому жодна особа без вільного волевиявлення не може піддаватись медичним, науковим чи іншим дослідом [107]. Водночас кримінальне процесуальне законодавство лише фрагментарно регламентує порядок проведення примусового освідування, закріплюючи загальні положення про недопущення дій, які принижують честь і гідність особи або становлять небезпеку для її здоров'я. Проте поза межами правового регулювання залишається механізм правового захисту, необхідний для оскарження рішення прокурора про проведення примусового освідування. Внаслідок існування такої прогалини у правовому регулюванні виникає ризик свавільного втручання у права, свободи і законні інтереси людини, не лише

принижуючи її людську честь, але і залишаючи особу фактично беззахисною та неспроможною захистити особисті конституційні права, свободи і законні інтереси людини.

Відповідно, що зазначений дефект правового регулювання унеможливлює судову перевірку законності та обґрунтованості постанови прокурора про проведення примусового освідування особи, що не сприяє забезпеченню права людини на особисту недоторканість та права на повагу до людської гідності у досудовому кримінальному провадженні. При цьому вимоги ч. 2 ст. 241 КПК України не передбачають жодного судового контролю за проведенням примусового освідування. На відміну від інших слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього судового контролю, примусове освідування залежить виключно від рішення прокурора, який виносить постанову та надає дозвіл на його проведення сам собі. Щодо цього багато науковців стверджують, що для отримання дозволу на примусове проведення освідування особи необхідно звертатися до слідчого судді, тобто здійснювати попередній судовий контроль [54, с. 48]. Вбачається, що звернення до слідчого судді є найкращим варіантом, спроможним забезпечити судову перевірку законності й обґрунтованості винесення постанови про примусове освідування особи. Під час розгляду викладених підстав слідчий суддя має право як відмовити, так і задовольнити клопотання про проведення примусового освідування, наприклад, як це передбачено для примусового відібрання біологічних зразків у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 245 КПК України або її залучення для примусового проведення медичної чи психіатричної експертизи [193, с. 25]. Разом з тим висловлюються й інші думки, які обґрунтовують необхідність запровадження подальшого судового контролю у вигляді оскарження до слідчого судді рішення прокурора про примусове освідування. [212, с. 30]. За такого підходу судова перевірка буде спрямована на перевірку законності прийняття цього рішення. У разі виявлених порушень, отримані докази будуть визнано недопустимими [125, с. 89]. Враховуючи зазначене, для забезпечення балансу між потребами

кримінального провадження та основоположними правами людини, на нашу думку, необхідно на законодавчому рівні закріпити механізм оскарження процесуальних рішень про здійснення примусового освідування, що забезпечить дієві гарантії та створить ефективний засіб правового захисту від порушення прав, свобод і законних інтересів особи. В такому разі вбачається необхідним нормативне врегулювання судового контролю за примусовим освідуванням шляхом внесення змін до ст. 241 КПК України. Зокрема у ч. 2 ст. 241 КПК України потрібно слова «постанови прокурора» замінити на слова «ухвали слідчого судді». Відповідно подальше оскарження примусового освідування можливе в порядку ст. 309 КПК України. Для цього пропонується доповнити ч. 1 ст. 309 КПК України п. 8-2 такого змісту: «8-2) здійснення примусового освідування» (Додаток Г).

Оскарження недотримання слідчим, дізнавачем, прокурором розумних строків під час досудового розслідування.

Враховуючи, що при виникненні кримінальних процесуальних правовідносин постає нагальна необхідність дотримання прав, свобод і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження, не можна оминути й проблемні питання, що виникають у процесі оскарження недотримання стороною обвинувачення розумних строків у досудовому кримінальному провадженні.

Зокрема типовим порушенням норм кримінального процесуального закону є недотримання слідчим, дізнавачем, прокурором розумних строків під час досудового розслідування, що змушує особу довгий час знаходитись у стані невизначеності внаслідок необґрунтованого затягування кримінального провадження. Проте можливість оскарження недотримання розумних строків суб'єктами сторони обвинувачення в порядку, передбаченому ст. 308 КПК України, входить у суперечність з положеннями основного закону держави (ст. 55 Конституції України) та не відповідає вимогам міжнародних нормативно-правових актів, наприклад, ст. 6 КПЛ, оскільки передбачає звернення особи зі скаргою не до суду, а до прокурора

вищого рівня. Тому важливо наголосити на проблемних питаннях, що виникають у зв'язку реалізацією права на оскарження недотримання розумних строків до прокурора вищого рівня у досудовому кримінальному провадженні.

Механізм оскарження недотримання розумних строків суб'єктами сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні передбачає безпосереднє звернення підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого до прокурора вищого рівня (ст. 308 КПК України) [113]. Разом з тим, деякі науковці стверджують, що вказівка на необхідність звернення зі скаргою до вищестоящего прокурора обумовлена розрахунком законодавця на високу моральність і порядність учасників кримінального провадження [185, с. 126]. Проте відповідно до практики ЄСПЛ зазначене твердження є дискусійним, оскільки судова перевірка дотримання права на розумний строк кримінального провадження є більш ефективною та раціональною з декількох причин. По-перше, відомчий контроль негативно впливає на ефективність оскарження недотримання розумних строків суб'єктами сторони обвинувачення, тому що прокурор відповідно до положень п. 3 ч. 1 ст. 3, ч. 4 ст. 22 та п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України підтримує державне обвинувачення у кримінальному провадженні. Відповідно, обвинувальна спрямованість не може вказувати на його незалежність, безсторонність і неупередженість під час розгляду скарг. Навпаки, зазначені характеристики притаманні судовій гілці влади (ст. 129 Конституції України). В такому разі фактично відбувається часткове перекладення повноважень судді на прокурора як представника сторони обвинувачення, створюючи ситуацію «квазіоскарження», природа якого суперечить не лише вимогам Конституції України, але й міжнародним стандартам щодо забезпечення права на судовий захист прав і свобод людини. По-друге, наявність ієрархічної підпорядкованості прокурора заважає об'єктивному сприйняттю обставин, викладених скаржником, адже оцінка ситуації відбувається не з позиції необхідності дотримання прав і законних інтересів особи, а з боку

обґрунтування правомірності визначення стороною обвинувачення розумного строку, що призводить до відмови у задоволенні поданої скарги. Зокрема у справі «Merit v. Ukraine» відображено позицію суду, що прокурор, виконуючи роль сторони обвинувачення в кримінальному процесі, не може вважатися незалежною та неупередженою інстанцією. Хоча до повноважень прокурора належить нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування, його основне завдання полягає у підтриманні публічного обвинувачення. Прокурор є зацікавленою стороною при вирішенні питання щодо визначення розумних строків, а, отже, не може забезпечити неупереджений розгляд скарг, що вимагає об'єктивного контролю, притаманного судовій гілці влади. З огляду на це, звернення зі скаргою на недотримання розумних строків до прокурора вищого рівня не є ефективним засобом правового захисту. Прокурор, не будучи представником судової влади, не відповідає вимогам незалежності й безсторонності, закріпленим у Конвенції. Тому подібні оскарження до прокурора не забезпечують особі реальних шансів на успішний захист конвенційних прав [21].

Іншим прикладом недоцільності оскарження недотримання розумного строку до прокурора вищого є рішення у справі «Tkachev v. Ukraine», в якому суд дійшов висновку, що звернення зі скаргою до прокурора вищого рівня не може вважатися ефективним і доступним засобом юридичного захисту. Суд відзначив, що прокурор не вважається незалежним від сторони обвинувачення та не може забезпечити неупереджений розгляд скарг заявника. Правове становище прокурора в кримінальному судочинстві, в межах якого він виступає в ролі обвинувача, виключає можливість об'єктивного та неупередженого розгляду скарг, що стосуються порушень прав заявника. Функціональна залежність прокурора та його роль у кримінальному процесі створюють системну упередженість і відсутність гарантій справедливого розгляду скарг. Таким чином, скарга до прокурора вищого рівня не може розглядатися як ефективний засіб правового захисту,

оскільки вона не відповідає вимогам, закріпленим у Конвенції [29]. Проаналізовані рішення свідчать, що звернення зі скаргою до прокурора вищого рівня у разі недотримання розумних строків досудового розслідування є недоречним, оскільки така правова процедура є дефектною через наявність суперечностей, викликаних правовим статусом прокурора. Тому обвинувальна функція останнього унеможливорює ефективну перевірку дотримання права особи на розумний строк. Функціональна залежність прокурора та спрямованість на підтримання публічного обвинувачення позбавляють заявника гарантій об'єктивного контролю за процесуальними діями сторони обвинувачення. Крім того, сама процедура оскарження до прокурора потребує додаткових часових ресурсів, що фактично поглиблює порушення права на розумний строк. Такі витрати часу є необґрунтованими й суперечать принципу швидкого та результативного судового захисту, що закріплено в межах національних і міжнародних правових норм.

Разом з тим, конституційні гарантії дотримання прав і свобод людини, в тому числі право судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб, мають бути реалізовані на всіх без виключення стадіях кримінального судочинства (ст. 55 Конституції України) [107]. Це пов'язано з тим, що з початком проведення окремих слідчих (розшукових) дій процесуальне становище особи може значно погіршуватись вже на етапі досудового розслідування. Водночас з урахуванням вимог міжнародних нормативно-правових актів (зокрема, ст. 6, ст. 13 КПЛ) та практики ЄСПЛ, існуюче нормативно-правове регулювання процедури оскарження недотримання розумних строків у досудовому кримінальному провадженні до прокурора вищого рівня вбачається недосконалим і вельми суперечним, як було обґрунтовано у попередньому підрозділі. Зазначене обумовлює актуальність змістовного обґрунтування недоцільності застосування процедури оскарження до прокурора.

Зокрема практика ЄСПЛ не позбавлена рішень, зміст яких містить пряму вказівку скеровування процедури оскарження безпосередньо до

судової інстанції. Наприклад, у справі «Kudła v. Poland» констатовано, що незабезпечення окремої судової процедури правового захисту у випадку оскарження тривалості кримінального провадження і неможливість національного законодавства забезпечити схожий засіб правового захисту є порушенням ст. 13 КПЛ, оскільки ефективний засіб правового захисту має надаватись окремим і незалежним органом [17]. Іншим прикладом слугує рішення у справі «Akdivar and others v. Turkey», в якому визначено обов'язок держави надати внутрішні засоби юридичного захисту для вирішення скарги по суті. Однак немає жодного зобов'язання вдаватися до засобів правового захисту, які є неадекватними або неефективними, яким визнається і оскарження до інших органів, замість реалізації права на судовий захист [2]. Такий висновок висвітлено й у рішенні «Aksoy v. Turkey», в якому зазначено, що для забезпечення ефективного захисту прав особи не потрібно використовувати засоби правового захисту, які є неефективними та неадекватними. Суд наголосив, що засоби захисту, які не гарантують справедливого і своєчасного розгляду, не повинні вважатися обов'язковими для заявників, які оскаржують порушення своїх прав. Окрім того ефективний засіб захисту має бути таким при практичному застосуванні та не містити невиправданих ускладнень діями чи бездіяльністю державних органів. Тому якщо державні засоби захисту не є ефективними і не забезпечують належних гарантій, особа має право звертатися безпосередньо до суду за захистом своїх прав [3]. Така позиція ЄСПЛ забезпечує дотримання права на справедливий судовий розгляд і ефективний захист порушених прав відповідно до вимог ст. 13 КПЛ.

Беручи до уваги вимогу створити ефективні засоби правового захисту, серед науковців поширеною є думка, що розгляд скарг на недотримання розумних строків має перебувати виключно в компетенції слідчого судді, спираючись на положення ст. 6 та ст. 13 КПЛ, адже лише судова гілка влади здатна забезпечити принцип незалежності, неупередженості та безсторонності розгляду скарги [140, с. 166]. Оскільки на практиці органи

прокуратури, на які покладено законом обов'язок забезпечувати проведення досудового розслідування у розумні строки, неодноразово допускають бездіяльність зі свого боку, то на думку П. В. Жовтан, розгляд скарг щодо розумних строків у кримінальному провадженні повинен покладатися виключно на слідчого суддю [87, с. 185]. За будь-яких обставин судовий контроль забезпечує більш об'єктивне, неупереджене і законне досудове розслідування [143, с. 114]. На цьому також наголошено у рішенні «Vergelskyu v. Ukraine», що слідчий суддя зобов'язаний контролювати дотримання прав учасників кримінального провадження на досудовій стадії, зокрема права потерпілого на проведення розслідування у розумні строки. Роль слідчого судді у такому розгляді є критичною, адже лише суд може забезпечити незалежний, неупереджений та об'єктивний контроль за дотриманням розумних строків, оминувши обвинувальну спрямованість, властиву суб'єктам сторони обвинувачення [30]. У цьому контексті справедливим є твердження Д. О. Пилипенко, що забезпечення прав, свобод та законних інтересів потерпілого є важливою сферою уваги від законодавця, яка впливає на можливість потерпілого обстоювати власну позицію у кримінальному провадженні [151, с. 32].

Водночас деякі науковці справедливо звертають увагу на існування й інших недоліків, пов'язаних з реалізацією процедури оскарження недотримання розумного строку в порядку ст. 308 КПК України [129, с. 128]. Серед таких недоліків варто виокремити відсутність в положеннях зазначеної статті вказівки на те, які процесуальні рішення приймає прокурор за результатами розгляду скарги. Вбачається, що за наявності достатніх підстав для її задоволення, прокурор вищого рівня зобов'язаний надати обов'язкові для виконання вказівки щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень у формі постанови [143, с. 113]. Разом з тим невирішеним залишається питання щодо форми, в якій прокурор вищого рівня може прийняти рішення про відмову у задоволенні скарги. В цьому контексті І. В. Гловюк наголошує, що таке рішення з урахуванням вимог ст.

110 КПК України приймається у формі постанови [71, с. 221]. Однак на практиці не є виключенням ситуації, коли копія постанови скаржнику не надається, оскільки ч. 2 ст. 308 містить вказівку лише щодо обов'язку письмового повідомлення про результати розгляду скарги. Форма такого повідомлення є доволі варіативною та може набувати будь-якої форми (наприклад, повідомлення шляхом надсилання листа чи шляхом інформування особи). Це суттєво ускладнює процедуру відновлення порушених прав, свобод і законні інтересів особи, тому що п. 9-1 ч. 1 ст. 303 КПК передбачає оскарження саме рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків, а не повідомлення про це [93, с. 84]. В цілому відсутність у кримінальному процесуальному законі передбаченого обов'язку прокурора вищого рівня вручати особі саме процесуальне рішення (постанову) про результати розгляду скарги на недотримання розумних строків є суттєвою прогалиною правового регулювання. Така невизначеність створює перепони для швидкого оскарження рішення прокурора до слідчого судді в порядку ст. 303 КПК України, тому що особа має право оскаржувати саме процесуальне рішення про результати розгляду скарги стосовно недотримання розумних строків кримінального провадження, а не інформаційне повідомлення про це. Безумовно, що зазначене перешкоджає ефективному відновленню порушених прав, свобод і законних інтересів оскільки відсутність чіткої вимоги щодо форми рішення створює значну правову невизначеність та ускладнює захист права на розумний строк у кримінальному провадженні.

Враховуючи зазначене, постає обґрунтована необхідність прибрати норми щодо оскарження недотримання суб'єктами сторони обвинувачення розумних строків у досудовому кримінальному провадженні до прокурора вищого рівня зі змісту кримінального процесуального закону. Натомість на виконання вимог міжнародних нормативно-правових актів доцільно унормувати порядок оскарження недотримання стороною обвинувачення

розумних строків у досудовому кримінальному провадженні безпосередньо до слідчого судді, що буде узгоджуватись з практикою ЄСПЛ.

Правова регламентація оскарження недотримання розумних строків у досудовому кримінальному провадженні до прокурора вищого рівня є дефектною, оскільки останній має обвинувальну функціональну спрямованість, що унеможлиблює з його боку ефективну перевірку дотримання суб'єктами сторони обвинувачення права особи на розумний строк кримінального провадження. Сама собою реалізація процедури оскарження недотримання стороною обвинувачення розумних строків до прокурора вищого рівня призводить до подальшого порушення права особи на розумний строк кримінального провадження, тому що вона (процедура) не призводить до бажаного результату, але вимагає використання часових ресурсів.

Зі змісту кримінального процесуального закону необхідно прибрати норми щодо оскарження недотримання суб'єктами сторони обвинувачення розумних строків у досудовому кримінальному провадженні до прокурора вищого рівня. Разом з тим, варто унормувати порядок оскарження недотримання стороною обвинувачення розумних строків у досудовому кримінальному провадженні безпосередньо до слідчого судді.

Враховуючи зазначене, вбачається необхідним внести відповідні зміни і доповнення до КПК України. Зокрема п. 9-1 ч. 1 ст. 303 КПК України виключити. У ч. 1 ст. 308 КПК України слова «прокурору вищого рівня» замінити словами «слідчому судді». У ч. 2. ст. 308 КПК України замінити слова «прокурор вищого рівня зобов'язаний розглянути скаргу» словами «скарга розглядається» (Додаток Г).

За підсумками викладених положень у цьому підрозділі, важливо констатувати декілька висновків. Зокрема недоліком правової регламентації є нормативна прогалина щодо оскарження процесуальних рішень сторони обвинувачення про визначення підслідності та про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих). Вказаний дефект правового регулювання

перешкоджає здійсненню судової перевірки належності суб'єкта розслідування з метою забезпечення процесуального права людини на законного суб'єкта досудового кримінального провадження, внаслідок чого отримані докази можуть визнаватися недопустимими.

Неможливість ініціювання судового контролю за процесуальними рішеннями сторони обвинувачення про визначення підслідності та про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих) приводить до «процесуальних маніпуляцій» зі змістом відповідних постанов, в результаті чого суб'єктивно (штучно) визначається підсудність клопотань сторони обвинувачення, скарг та клопотань сторони захисту та інших заінтересованих осіб. Таким чином, сторона обвинувачення обирає «потрібного» слідчого суддю для розгляду процесуальних питань у досудовому кримінальному провадженні.

Проблемою нормативного регулювання є відсутність правових норм щодо судової перевірки законності та обґрунтованості обчислення строку досудового розслідування щодо особи, якій повідомлено про підозру після винесення рішення (залежно від строку або постанов, або ухвала) про продовження вказаного строку з моменту повідомлення про підозру іншій особі. Ця законодавча прогалина унеможливує забезпечення процесуального права особи на розумний строк досудового кримінального провадження після повідомлення про підозру.

Для вирішення питання про законність та обґрунтованість обчислення строку досудового розслідування щодо особи визначальним є часове співвідношення моменту повідомлення такій особі про підозру та моменту продовження строку досудового розслідування, ані співвідношення моменту повідомлення особі про підозру та моменту об'єднання або виділення матеріалів досудового кримінального провадження.

Не менш важливою прогалиною правового регулювання є відсутність норм щодо оскарження процесуального рішення сторони обвинувачення про визнання речовим доказом вилученого майна особи. Ця законодавча

прогалина дозволяє суб'єктам сторони обвинувачення складати формальні, невмотивовані постанови про визначення вилученого майна речовим доказом та використовувати їх для обґрунтування клопотання про накладення арешту на вказане майно. Слідчі судді, не перевіряючи під час судового засідання законність та обґрунтованість постанов про визнання речовим доказом відповідного майна, використовують їх як підставу для арешту майна, внаслідок чого особа незаконно та неправомірно обмежуються у праві на власність у досудовому кримінальному провадженні.

Проблемою нормативної регламентації також є неможливість перевірки на етапі досудового кримінального провадження законності та обґрунтованості рішення сторони обвинувачення про оголошення особи в розшук. Оскільки відсутність потенційного судового контролю уможливорює винесення представниками сторони обвинувачення формальних, неаргументованих постанов про оголошення особи в розшук та посилення на них з метою підтвердження підстави для зупинення досудового розслідування та збереження процесуальних строків. В результаті прийняття суб'єктами сторони обвинувачення рішення про зупинення досудового розслідування на підставі «своїї» штучно оформленої постанови про оголошення особи в розшук, порушується право людини на ефективне розслідування та право на розумний строк досудового кримінального провадження.

Дефектом законодавчого регулювання не можна не визнати нормативну прогалину щодо оскарження процесуального рішення прокурора про здійснення примусового освідування особи. Цей недолік правового регулювання унеможливорює судову перевірку законності та обґрунтованості постанови прокурора про проведення примусового освідування особи, що не сприяє забезпеченню права людини на особисту недоторканість та права на повагу до людської гідності у досудовому кримінальному провадженні.

Прогалиною правового регулювання оскарження недотримання стороною обвинувачення розумних строків у досудовому кримінальному

провадженні є відсутність у змісті норм кримінального процесуального закону обов'язку прокурора вищого рівня щодо вручення особі процесуального рішення про результати розгляду скарги стосовно недотримання розумних строків кримінального провадження. Ця правова невизначеність значно ускладнює оскарження до слідчого судді процесуального рішення прокурора щодо відмови в задоволенні скарги на недотримання розумних строків суб'єктами сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні.

2.3. Оскарження рішень слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні

Питання щодо оскарження окремих рішень слідчих суддів під час досудового розслідування в контексті захисту прав, свобод і законних інтересів людини становить чималий науковий інтерес. Однак попри наявність широкого кола наукових напрацювань, присвячених загальним проблемам реалізації положень ст. 309 КПК України [57; 100; 124; 209], невирішеними та доволі дискусійними залишаються питання апеляційного оскарження окремих рішень слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні. Відсутність належного законодавчого врегулювання призводить до неможливості забезпечення ефективного правового забезпечення та захисту матеріальних і процесуальних прав особи на стадії досудового розслідування, що й обумовлює необхідність дослідження проблемних питань апеляційного оскарження окремих рішень слідчих суддів, пов'язаних із забезпеченням права на свободу, на недоторканість права власності, інших прав у досудовому кримінальному провадженні, що виникають внаслідок недосконалого нормативно-правового регулювання.

Передбачена кримінальним процесуальним законодавством можливість оскаржувати рішення слідчого судді на етапі досудового кримінального провадження є важливою формою практичної реалізації конституційного

права на судовий захист, оскільки саме під час досудового розслідування особа зазнає відповідних обмежень через застосування щодо неї заходів процесуального примусу. Змістове дослідження підстав апеляційного оскарження рішень слідчого судді міститься у наукових напрацюваннях Н. Р. Бобечко [57, с. 116-117]. Проте положення ст. 309 КПК України не дозволяють здійснювати апеляційне оскарження будь-яких рішень слідчого судді, що спричинило виникнення різних поглядів вчених щодо розширення предмету апеляційного оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Так, О. Ю. Льошенко висловлює справедливі побоювання, що наявність у ст. 309 КПК України вичерпного переліку оскаржуваних в апеляційному порядку рішень слідчого судді під час досудового розслідування фактично призводить до порушення права людини на доступ до правосуддя [124, с. 143]. Інші науковці схильні до протилежних думок, наголошуючи на доцільності існування обмеженого кола ухвал слідчого судді, що підлягають оскарженню, для попередження необґрунтованого затягування строків кримінального переслідування [110, с. 100]. Відмінність у поглядах викликана суперечками щодо імпліцитного трактування положень кримінального процесуального закону з урахуванням кримінальних процесуальних гарантій захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів, які відповідно до норм низки міжнародних нормативно-правових актів повинні забезпечуватися шляхом реалізації процедури оскарження у суді вищої інстанції.

Разом з тим, існуючий процесуальний механізм оскарження ухвал слідчих суддів на досудовому кримінальному провадженні надає дієві важелі захисту матеріальних прав, що є основоположними та належать особі незалежно від існування кримінальних процесуальних відносин (зокрема право на свободу, право на недоторканість житла, право власності тощо). Будь-яке втручання органів досудового розслідування у матеріальні права людини безпосередньо впливає на погіршення її становища (фізичного, соціального) [47, с. 20]. Наприклад, у разі застосування щодо особи

ізоляційних запобіжних заходів, протягом певного проміжку часу вона може зазнавати обмеження щодо права на свободу та особисту недоторканість внаслідок застосування затримання або тримання під вартою; обмеження стосовно права на недоторканість власності – при накладенні арешту на майно тощо. В останньому випадку обмеження прав і законних інтересів можуть стосуватися не лише підозрюваного, але й інших фізичних або юридичних осіб, зокрема власників такого майна (п. 16-1 ч. 1 ст. 3, ст. 64-2 КПК України). Тому процедура захисту матеріальних прав шляхом реалізації оскарження процесуальних рішень слідчих суддів під час досудового розслідування головним чином покликана сприяти попередженню негативних наслідків від незаконного та необґрунтованого обмеження конституційних прав людини.

Таким чином, при порушенні (обмеженні) будь якого матеріального права цілком закономірно, що оскарженню в апеляційному порядку повинні підлягати всі рішення слідчого судді, що пов'язані із забезпеченням (захистом) такого права. Така думка узгоджується із рішенням ЄСПЛ у справі «Mooren v. Germany», в якому наголошено, що суди апеляційної інстанції повинні розглядати скарги на рішення судів нижчої інстанції, особливо коли допущені порушення пов'язані з реалізацією права людини на свободу. Щоб уникнути невизначеності правового становища особи та запобігти свавільному затягуванню строків кримінального провадження апеляційні суди повинні мати можливість перевіряти як правомірність, так і обґрунтованість рішення про тримання під вартою. Недотримання цього принципу призводить до порушення європейських стандартів захисту прав людини, оскільки неефективний апеляційний контроль фактично зводить нанівець гарантування фундаментальних прав, у тому числі й забезпечення права на свободу [22].

Існування процедури апеляційного оскарження судових рішень суду першої інстанції (слідчих суддів), що пов'язані із забезпеченням (захистом) матеріальних прав людини сприятиме виконанню завдань досудового

кримінального провадження та досягненню мети кримінального судочинства в цілому.

Порівнюючи норми зарубіжного кримінального процесуального законодавства, А. Р. Туманянц стверджує, що виразною особливістю перегляду (оскарження) рішень суду, прийнятих на стадії досудового провадження в низці європейських країн є подібність до «класичного апеляційного порядку», покликаного забезпечити ефективність відновлення порушених прав учасників кримінального провадження [209, с. 186]. Схожу позицію, але стосовно вітчизняної моделі кримінального судочинства, висловлює М. Є. Савенко [188]. Вчений зазначає, що з огляду на те, що право подання скарги на рішення слідчого судді безпосередньо до суду апеляційної інстанції виконує важливе завдання, що полягає у сприянні швидкого її розгляду, гарантуючи ефективний захист і поновлення порушених прав учасників кримінального провадження й інших заінтересованих осіб [192, с. 55]. Поруч з тим, пріоритетна реалізація права на апеляційне оскарження забезпечить ефективне здійснення судового контролю за діяльністю слідчого судді, виявлення та виправлення виявлених порушень при ухваленні слідчим суддею рішень і запобігання цьому у майбутньому [189, с. 14].

Аналіз наведених точок зору свідчить, що недостатнім є унормування судового контролю з боку судді суду першої інстанції (слідчого судді) за дотриманням основоположних матеріальних прав. Поряд з вказаним судовим контролем за дотриманням основоположних матеріальних прав людини, має існувати широкий перелік підстав для апеляційного оскарження рішень слідчих суддів, що стосуються забезпечення (захисту) цих прав.

В цьому контексті слід звернути увагу на прогалини кримінальних процесуальних норм щодо врегулювання процедури апеляційного оскарження рішень слідчого судді за результатами розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна. Відсутність відповідних приписів кримінального процесуального законодавства унеможливорює належне забезпечення (захист) права на

свободу та на недоторканість права власності у досудовому кримінальному провадженні.

Оскарження рішення про зміну запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді застави, домашнього арешту, тримання під вартою.

При обранні запобіжного заходу, зокрема у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту чи відмові в їх застосуванні, сторона кримінального провадження може оскаржити прийняте рішення слідчого судді в апеляційному порядку (п. 2, п. 4 ч. 1 ст. 309 КПК України) [89, с. 137]. Водночас на практиці нерідко виникають ситуації, коли сторона обвинувачення (слідчий, прокурор), незважаючи на рішення апеляційного суду щодо розгляду поданої скарги на предмет застосування чи відмови у застосуванні того чи іншого запобіжного заходу, звертається до суду першої інстанції для зміни (переобрання) запобіжного заходу (ст. 200 КПК України). Наприклад, слідчий у клопотанні зазначає про виникнення обставин для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, що характеризується високим ступенем відокремлення особи від суспільного середовища, замість обраного раніше цілодобового домашнього арешту (який менш суворим ізоляційним запобіжним заходом). За умови задоволення слідчим суддею такого клопотання, особа, щодо якої змінено запобіжний захід на більш суворий, позбавлена права на апеляційне оскарження відповідного рішення слідчого судді в порядку ст. 309 КПК України через наявну прогалину процесуального законодавства.

Або, навпаки, підозрюваний, його захисник в порядку реалізації ст. 201 КПК України звертається із клопотанням про зміну запобіжного заходу з тримання під вартою на домашній арешт чи особисте зобов'язання. У разі відмови в задоволенні слідчим суддею такого клопотання, підозрюваний, його захисник не матиме жодних засобів правового захисту для подальшого звернення до суду апеляційної інстанції з метою оскарження прийнятого рішення судді суду першої інстанції (слідчого судді). Фактично виникає ситуація, коли подання скарги на рішення за результатами розгляду

клопотання про зміну запобіжного заходу або відмову у її задоволенні залишається поза правовим полем, оскільки зміст ст. 309 КПК України у своєму переліку не містить найменування такого рішення слідчого судді, що підлягає апеляційному оскарженню.

Попри нормативну обмеженість апеляційного оскарження рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, таке рішення з точки зору правових наслідків для людини, є тотожним до рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. І останнє підлягає апеляційному перегляду у порядку ст. 309 КПК України.

В проведеному опитуванні щодо оскарження зміни запобіжного заходу вбачається консенсус сторін щодо необхідності контролю за зміною обмежень прав особи. Зокрема 80% слідчих (Додаток А), 85,3% прокурорів (Додаток Б) і 67,1% адвокатів (Додаток В) висловлюються позитивно за нормативне врегулювання зазначеного питання.

Саме тому, незважаючи на законодавчу прогалину щодо апеляційного оскарження рішень слідчих суддів за результатами розгляду клопотань про зміну запобіжного заходу, Верховний Суд вважає, що ухвала слідчого судді про зміну запобіжного заходу із застави на тримання під вартою та звернення застави у дохід держави, ухвала слідчого судді про зміну запобіжного заходу з особистого зобов'язання на домашній арешт підлягають апеляційному перегляду. Верховний Суд зауважив, що поняття (термін) «застосування запобіжного заходу» охоплює не тільки його обрання, але й зміну на інший запобіжний захід [165; 171].

Оскарження рішення про скасування арешту майна або відмови у ньому.

Інший приклад недосконалості правового регулювання апеляційного оскарження ухвал слідчого судді на досудовому кримінальному провадженні пов'язаний з таким заходом забезпечення кримінального провадження як накладення арешту на майно (ч. 1 ст. 171 КПК України). Зокрема норми

кримінального процесуального законодавства передбачають два способи оскарження арешту майна: шляхом подання клопотання про скасування арешту майна повністю або частково (ст. 174 КПК України) або в апеляційному порядку за допомогою оскарження ухвали слідчого судді про арешт майна (п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України) [109, с. 334]. Але апеляційний засіб захисту обмежених (порушених) майнових прав не дозволяє здійснити оскарження рішення суду першої інстанції про задоволення або відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна, що винесено в порядку ст. 174 КПК України.

Судова практика не є послідовною у вирішенні питання щодо апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про скасування арешту майна або про відмову у такому скасуванні. З одного боку, у постанові Верховного Суду від 23.01.2024 року (справа № 569/19829/21) обґрунтовано позицію, що ухвала суду першої інстанції, постановлена за результатами розгляду клопотання про скасування арешту майна або про відмову у такому скасуванні призводить до тотожних правових наслідків, як і власне ухвала про арешт майна або відмову в ньому. Їх спільна спрямованість для особи, щодо майна якої накладено арешт, свідчить про необхідність застосування сутнісного підходу до розуміння характеру рішень про арешт майна на досудовому розслідуванні. Суддя суду першої інстанції (слідчий суддя) ухвалою про скасування арешту майна припиняє дію попередньої ухвали, відмовляючи в такий спосіб у продовженні раніше накладеного арешту на майно, і, навпаки, відмовляючи у скасуванні накладеного арешту на майно, суддя погоджується з продовженням дії ухвали про арешт майна, постановленої перед цим. Тож, попри різні найменування рішень, пов'язаних з накладенням арешту на майно, та незважаючи на їх походження, одні з яких є первісними, а інші наступними, вони всі стосуються одного і того ж питання, а, отже, тягнуть за собою подібні правові наслідки для права на недоторканість права власності. Зазначене зумовлює висновок, що положення п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України у взаємозв'язку зі змістом ст. 174

КПК України передбачають право на апеляційне оскарження не лише ухвали слідчого судді про арешт майна або відмову у ньому, але й ухвали про скасування чи про відмову у скасуванні арешту майна [167].

Проміжна позиція висвітлена у постанові Верховного суду від 15.04.2024 року (справа № 554/2506/22). По-перше, суд визнає, що апеляційна судова перевірка законності та обґрунтованості арешту майна або відмови у ньому прямо передбачена п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України, але можливість апеляційного оскарження рішення слідчого судді щодо скасування арешту майна та про відмову в скасуванні арешту майна в порядку ст. 174 КПК України у вичерпному переліку цієї процесуальної норми не відображено. По-друге, приписи ст. 174 та ст. 309 КПК України містять імперативи, що застосовуються виключно під час здійснення кримінального провадження, з урахуванням чого встановлена ними заборона подати скаргу до суду апеляційної інстанції на ухвалу слідчого судді про скасування арешту майна розповсюджує свою дію тільки протягом стадій кримінального провадження (п. 5, п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України). Водночас у ст. 309 КПК України немає вказівки про неможливість чи заборону оскарження в апеляційному порядку рішень слідчих суддів про скасування арешту майна, постановлених за відповідним клопотанням, поданих після закінчення досудового слідства внаслідок закриття кримінального провадження. Враховуючи зазначені доводи, суд підсумував, що ухвала слідчого судді про скасування арешту майна або відмову у його скасуванні, за умови постановлення після закриття кримінального провадження, взагалі не передбачена кримінальними процесуальними нормами, то суд апеляційної інстанції не вправі відмовити у перевірці законності такого рішення [164]. На нашу думку, розглянуте рішення вбачається доволі корисним з огляду на те, що Верховний Суд, визнаючи неможливість оскарження рішення слідчого судді на підставі п. 9 ст. 309 КПК України у межах кримінального провадження, одночасно наголошує на відсутності нормативного регулювання питання оскарження у апеляційному порядку рішення суду

першої інстанції за результатом розгляду клопотання про скасування арешту майна у закритому кримінальному провадженні. Крім того, положення процесуального закону не тільки не регулюють, але й не забороняють такого оскарження з метою захисту від свавільного обмеження права власності.

З іншого боку, в постанові Касаційного кримінального суду від 20.05.2024 року (справа № 712/191/23) констатовано, що перелік ухвал слідчого судді, які підлягають оскарженню під час досудового розслідування в апеляційному порядку, визначених у ст. 309 КПК України, є вичерпним. Суд звертає увагу, що встановлене обмеження щодо права на апеляційне оскарження рішень слідчих суддів не позбавляє особу інших правових засобів захисту, оскільки законом не встановлено заборон щодо кількості звернень до суду першої інстанції з повторним клопотанням про скасування арешту майна в порядку, визначеному ст. 174 КПК України [173].

Наведена правова позиція Верховного Суду підтримується в юридичній літературі. Зокрема, В. В. Легких зазначає, що зміст ст. 309 КПК України за жодних умов не підлягає розширювальному тлумаченню [116, с. 25]. Відповідно й ухвали слідчого судді про відмову в скасуванні арешту майна, постановлені в порядку ст. 174 КПК України, до цього списку не відносяться і не можуть бути оскаржені в суді апеляційної інстанції.

Такий підхід до апеляційного оскарження рішення слідчого судді про задоволення або відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна викликає запитання. Вказані рішення слідчого судді мають однакову природу та тотожні юридичні наслідки для особи з рішеннями слідчого судді про задоволення або відмову у задоволенні клопотання про накладення арешту на майно. Особа знаходиться в одному і тому ж правовому становищі як в результаті розгляду клопотання про арешт майна, так і внаслідок розгляду клопотання про скасування арешту майна.

Беручи до уваги зміст кримінальних процесуальних гарантій основоположних прав людини, зокрема права на володіння майном, низка науковців справедливо відзначають, що станом на сьогодні накладення

арешту на майно вбачається одним із найбільш поширених засобів обмеження майнових прав на етапі досудового слідства [67, с. 121]. Тому не є виключенням ситуації, за яких подане клопотання про скасування арешту майна потрапляє на розгляд до слідчого судді, який попередньо вже наклав арешт на таке майно [131, с. 180]. За таких умов саме забезпечення негайного апеляційного оскарження судом апеляційної інстанції ухвали про арешт майна, постановленої судом першої інстанції, матиме позитивний вплив на попередження свавільного обмеження конституційного та конвенційного права на недоторканість права власності. Відповідно до міжнародних стандартів лише апеляційний розгляд скарг призводить до належного дотримання гарантій відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів людини, виконуючи роль важливого механізму запобігання й виправлення помилок, допущених судом першої інстанції [83, с. 484].

Разом з тим, у досудовому кримінальному провадженні право на апеляційне оскарження рішення за результатами розкладу клопотання про арешт майна може бути втрачене, не реалізоване заінтересованою особою протягом встановленого строку (всього 5 днів). За таких обставин відповідно до чинних положень КПК України особа не може ініціювати апеляційну перевірку судового рішення про накладення арешту на її майно не лише до закінчення досудового розслідування, а й протягом судового розгляду.

Варто звернути увагу, що проведене анкетування демонструє вигідну позицію для сторони обвинувачення при оскарженні скасування арешту майна. Зокрема така пропозиція має широке схвалення серед слідчих (86,7%) і прокурорів (88,2%), тоді як лише 82,3% адвокатів не підтримали подібну ініціативу (Додаток А, Б, В).

У зв'язку з цим, втручання у сферу матеріального права людини щодо недоторканості права власності фактично набуває свавільного характеру з боку держаних органів та має прояв у неспроможності здійснення ефективного судового контролю за його дотриманням.

Отже, проблемою правового регулювання оскарження у досудовому кримінальному провадженні є прогалина процесуального законодавства щодо можливості апеляційного оскарження рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна.

Правові наслідки розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, клопотання про накладення арешту на майно є тотожними юридичним наслідкам розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна, проте апеляційна судова перевірка законності та обґрунтованості останніх правових наслідків приписами кримінального процесуального закону не врегульовується.

Зважаючи на необхідність дотримання фундаментальних прав і свобод людини, на наш погляд, останні повинні забезпечуватися (захищатися) шляхом пріоритетної реалізації процедури апеляційного оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Для ефективного забезпечення (захисту) таких основоположних матеріальних прав людини, як право на свободу та на недоторканість права власності, положення ст. 309 КПК України потребують удосконалення шляхом внесення доповнень у частині регламентації апеляційного оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна або відмову у ньому.

Для вирішення цього завдання пропонується внести зміни і доповнення до ст. 309 КПК України. Зокрема доповнити ч. 1 ст. 309 КПК України п. 5-2 такого змісту: «5-2) зміну запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді застави, домашнього арешту, тримання під вартою. Водночас у п. 9-1 ч. 1 ст. 309 КПК України після слів «або відмову у ньому» доповнити словами «скасування арешту майна» (Додаток Г).

Оскарження рішень про здійснення примусового освідчування та про примусове відібрання біологічних зразків.

Безумовно, актуальним залишається питання нормативної невизначеності механізму оскарження ухвали слідчого судді щодо здійснення примусового освідування особи та примусового відібрання біологічних зразків. Як зазначалось раніше, ступінь втручання у фундаментальні матеріальні права людини під час здійснення таких слідчих (розшукових) дій є суттєвим, оскільки вони безпосередньо зачіпають право на особисту недоторканість, честь, гідність, приватність особи тощо.

Незважаючи на необхідність забезпечення ефективного судового контролю за подібним втручанням, чинне кримінальне процесуальне законодавство демонструє недостатній рівень гарантій судового контролю в цьому аспекті. Зокрема, законодавець залишив поза увагою важливість оскарження ухвали слідчого судді, якою дозволяється проведення примусового освідування чи примусового відібрання біологічних зразків. Водночас, відповідні процесуальні дії не лише обмежують особисту свободу особи, але й можуть принижувати її гідність, що прямо заборонено як Конституцією України, так і міжнародними нормативно-правовими актами.

Матеріальні права людини мають абсолютний характер і становлять правову основу її гідності, фізичної свободи, недоторканості та тілесної цілісності. Водночас межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні відрізняються залежно від характеру прав, що підлягають захисту: якщо йдеться про обмеження матеріальних прав, то така ухвала слідчого судді повинна підлягати апеляційному перегляду.

З урахуванням матеріальної природи прав на особисту недоторканість та повагу до людської гідності, ухвали слідчого судді, якими дозволяється здійснення примусового освідування або примусового відібрання біологічних зразків у особи, мають підлягати апеляційному оскарженню. Ці права, як справедливо зазначалося в попередньому розділі, належать до категорії основоположних матеріальних прав людини. Відповідно, будь-яке обмеження таких прав має супроводжуватися не лише обґрунтованим

рішенням органу судової влади, а й можливістю незалежної перевірки цього рішення в апеляційному порядку.

Винесення ухвали слідчим суддею про проведення процесуальних дій, пов'язаних із примусовим втручанням у тіло особи чи її біологічну цілісність, мають супроводжуватись не тільки встановленням процесуальних гарантій перед прийняттям відповідного рішення, але й забезпеченням ефективного контролю з боку суду апеляційної інстанції. Такий підхід не лише відповідатиме конституційним положенням щодо захисту гідності та особистої недоторканості, а й узгоджується з міжнародними стандартами захисту прав людини, закріпленим у змісті КПЛ, зокрема в аспекті запобігання свавільному обмеженню особистої недоторканості особи. Тому передбачення можливості апеляційного оскарження відповідних ухвал слідчих суддів у кримінальному процесуальному законодавстві є необхідним кроком для зміцнення інституту оскарження та забезпечення реального, а не декларативного, захисту матеріальних прав особи у досудовому кримінальному провадженні. З огляду на зазначене, доцільно запровадити чітку нормативну процедуру винесення рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотань сторони обвинувачення про здійснення зазначених примусових процесуальних дій, а також передбачити право на їх апеляційне оскарження. Зокрема, з метою недопущення фундаментальних прав людини доцільно врегулювати оскарження примусового відібрання біологічних зразків у особи та здійснення примусового освідування в порядку ст. 309 КПК України шляхом доповнення ч. 1 ст. 309 КПК України п. 8-1 та п. 8-2 такого змісту:

«8-1) примусове відібрання біологічних зразків у особи;

8-2) здійснення примусового освідування» (Додаток Г).

Таким чином, недостатнім є унормування судового контролю з боку судді суду першої інстанції (слідчого судді) для гарантування основоположних матеріальних прав людини на особисту недоторканість та на повагу до людської гідності шляхом запровадження процедури винесення

рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотань сторони обвинувачення про здійснення примусового освідчування та про примусове відібрання біологічних зразків у особи. З урахуванням матеріальної природи права на особисту недоторканість та права на повагу до людської гідності, їх значущості для людини, її правового становища, ухвали слідчого судді про здійснення примусового освідчування та про примусове відібрання біологічних зразків у особи мають підлягати апеляційному оскарженню у досудовому кримінальному провадженні.

Оскарження рішення про проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи.

З огляду на те, що обшук у житлі чи іншому володінні особи є формою процесуального примусу, яка безпосередньо обмежує гарантовані Конституцією України матеріальні права, в тому числі право на недоторканність житла, необхідно забезпечити механізм дієвого судового контролю за законністю такого обмеження. Відповідно до ст. 30 Конституції України, житло є недоторканим, а проникнення до нього можливе лише на підставі вмотивованого судового рішення [107]. Саме тому будь-яке втручання в це право має супроводжуватись реальними гарантіями судового контролю.

Як зазначалося під час дослідження оскарження рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення, у чинному кримінальному процесуальному законодавстві передбачено лише оскарження результатів обшуку, однак неврегульованим залишається оскарження ухвали слідчого судді, якою дозволено проведення обшуку. Така ситуація не сприяє ефективному захисту матеріальних прав особи, оскільки факт надання дозволу на проведення обшуку створює ризики для втручання у фундаментальні права та свободи людини, незалежно від результатів проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Цілком слушно зауважити, що відсутність законодавчо визначеної можливості оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення

обшуку суперечить сучасним міжнародним стандартам захисту прав людини. Зокрема, згідно зі ст. 13 КПЛ, особа повинна мати право на ефективний засіб правового захисту від будь-якого свавільного чи непропорційного втручання у її приватне життя, житло чи власність [106]. Крім того, практика ЄСПЛ неодноразово підтверджувала, що судовий контроль, у тому числі судовий контроль за проведенням слідчих (розшукових) дій, які істотно втручаються у права, свободи і законні інтереси людини, є необхідною гарантією їх ефективного захисту [23; 28].

Відтак, відсутність у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві належного механізму апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи не тільки нівелює зміст конституційного принципу недоторканості житла та права власності, а й створює потенційно небезпечну ситуацію для правового статусу особи. У таких випадках особу фактично позбавлено реальної можливості захистити себе та своє житло, приватну власність і приватне життя від втручання з боку державних органів.

Таким чином, необхідність в ефективному захисті матеріального права на недоторканність житла чи іншого володіння особи обумовлює правове регулювання механізму апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи. З урахуванням зазначеного, доцільним є законодавче врегулювання апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи. Це відповідатиме призначенню оскарження у досудовому кримінальному провадженні як дієвого механізму захисту фундаментальних прав особи шляхом перевірки правомірності ухвали про проведення обшуку.

Оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні.

Питання дотримання розумних строків у досудовому кримінальному провадженні має важливе значення у контексті забезпечення принципів

кримінального провадження, зокрема верховенства права (ст. 8 КПК України), права на оскарження (ст. 24 КПК України) та права на розумні строки кримінального провадження (ст. 28 КПК України). У підрозділі 2.2 нами було обґрунтовано необхідність прибрати процесуальні норми щодо оскарження недотримання суб'єктами сторони обвинувачення розумних строків у досудовому кримінальному провадженні до прокурора вищого рівня. Разом з тим, у випадку унормування оскарження недотримання розумних строків замість прокурора вищого рівня до слідчого судді, постає потреба впровадження судової перевірки дотримання вже слідчим суддею права особи на розумний строк кримінального провадження. Враховуючи, що слідчий суддя у межах досудового розслідування виконує функцію судового контролю, затягування з його боку розумних строків у досудовому кримінальному провадженні суттєво впливає на дотримання прав, свобод чи законних інтересів людини.

Як справедливо зауважує О. Г. Яновська, відповідно до ст. 55 Конституції України, кожній особі гарантується право на судовий захист її прав і свобод, тому ця особа має можливість оскаржити до суду будь-які рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади та посадових осіб. Це правове положення забезпечує ефективний доступ особи до правосуддя, що дозволяє запобігти свавільному та незаконному втручанню у сферу прав, свобод чи законних інтересів людини. У такому контексті важливого значення набуває механізм апеляційного перегляду, який дозволяє суду вищої інстанції здійснити перевірку рішень слідчого судді. Апеляційне провадження виконує функцію виправлення помилок, допущених у ході розгляду скарг судом першої інстанції. Зміст цієї перевірки покликаний як забезпечити дотримання права людини на оскарження, так і запобігти системним порушенням у сфері застосування кримінального процесуального законодавства. Відповідне реагування суду апеляційної інстанції дає змогу перевірити законність і обґрунтованість рішень, що не були забезпечені судом нижчого рівня. Зрештою, можливість звернутись до апеляційного суду

зі скаргою на рішення слідчого судді в досудовому кримінальному провадженні не просто формалізує доступ до правосуддя, а й надає особі дієвий інструмент для оскарження порушених прав, свобод чи законних інтересів [232, с. 13].

На нашу думку, при обґрунтуванні оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні доречно виходити не лише з буквального змісту приписів кримінального процесуального закону, а й ураховувати принципи кримінального судочинства, зокрема, що закріплені у ст. 24 та ст. 28 КПК України. Зміст ст. 24 КПК України прямо свідчить про визнання оскарження як загальнодоступного механізму захисту порушених прав, свобод чи законних інтересів, що має бути належно реалізований і доступний в рамках кримінального провадження [113]. Керуючись принципом забезпечення доступу до правосуддя, закріпленим як у національному законодавстві, так і в міжнародних правових актах, передусім у ст. 6 КПЛ, вважаємо, що вирішальним критерієм, який повинен зумовлювати можливість звернення зі скаргою навіть на рішення слідчого судді, є факт обмеження або порушення конституційних прав і свобод людини, зокрема й у разі недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні. Інакше, коли затягування розумних строків зачіпає права, свободи чи законні інтереси людини, це може залишитись поза межами судового контролю, а власне право на оскарження матиме декларативний характер, позбавленого дієвого механізму реалізації, а принцип забезпечення доступу до правосуддя втрачатиме свій зміст.

Також варто зауважити, що оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні є логічним наслідком змісту ч. 2 ст. 28 КПК України, де наголошено, що проведення досудового розслідування впродовж розумних строків забезпечує не лише прокурор, а й слідчий суддя в межах компетенції [113]. Це нормативне положення виразно підкреслює зобов'язання слідчого судді виконувати

покладені на нього обов'язки без необґрунтованих зволікань. Невиконання слідчим суддею такого завдання слугує підставою для подання скарги заінтересованою особою на недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні.

Саме тому розширення можливості оскарження недотримання розумних строків у досудовому кримінальному провадженні з боку слідчого судді, є безпосереднім проявом реалізації принципу доступу до правосуддя, який гарантує кожній особі право на звернення до суду за захистом своїх прав, свобод та законних інтересів. Якщо особа позбавлена можливості оскаржити недотримання розумних строків навіть у випадку, коли зволікання здійснює саме слідчий суддя, то це фактично унеможливлює доступ до правосуддя в його змістовному розумінні. Крім того практика ЄСПЛ неодноразово наголошує, що право на судовий розгляд упродовж розумного строку є самостійною гарантією, яка має бути забезпечена національними органами в межах їхньої компетенції. Наприклад, у справі «Scordino v. Italy» ЄСПЛ зазначив, що держава повинна не лише забезпечити розгляд справи впродовж розумного строку, але й надати особі дієвий засіб юридичного захисту на національному рівні, якщо строки були порушені [26]. Аналогічна правова позиція щодо обов'язку держави забезпечити реальний та ефективний механізм оскарження надмірної тривалості провадження висловлена у справі «Kudla v. Poland» [17]. В цілому практика ЄСПЛ послідовно підтверджує, що у випадку, якщо в національному правовому порядку передбачено право на звернення до апеляційного суду, то держава-учасниця Конвенції зобов'язана забезпечити його реальну, не формальну реалізацію, а особам гарантувати ефективний доступ до суду апеляційної інстанції. Тобто якщо така процедура передбачена національним законодавством, вона має відповідати всім гарантіям, встановленим у ст. 6 КПЛ, зокрема щодо доступу до суду, змагальності сторін, рівності процесуальних можливостей та незалежності суду. Поруч з тим держава має гарантувати не лише доступ до апеляційного перегляду, а і його дієву

спроможність виправити можливе порушення прав, свобод і законних інтересів особи, щоб уникнути ситуацій, у яких формальний перегляд лише імітує судовий контроль без фактичного врегулювання порушення [22]. У цьому контексті право на апеляційне оскарження затягування розумних строків слідчим суддею не лише узгоджується зі змістом принципів кримінального провадження, а й співвідноситься з міжнародними стандартами, сформульованими у практиці ЄСПЛ.

Процедура оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні має бути звернена до суду апеляційної інстанції, тому що апеляційне оскарження рішення слідчого судді щодо недотримання розумних строків досудового розслідування слугуватиме додатковою гарантією забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема їхнього права на своєчасний судовий розгляд. Суд апеляційної інстанції зможе скорегувати рішення слідчого судді у випадку його помилковості або застосування формального підходу, що підвищить ефективність судового захисту та забезпечить відновлення порушених прав.

Водночас, результати проведеного анкетування свідчать про високу підтримку серед практичних працівників ідеї нормативного врегулювання оскарження недотримання розумних строків досудового розслідування саме слідчим суддею. Зокрема, 71,9% опитаних слідчих (Додаток А), 80,9% прокурорів (Додаток Б) та 87,3% адвокатів (Додаток В) підтримали відповідну пропозицію, що підтверджує усвідомлення ними існуючої проблеми затягування кримінального провадження та необхідності запровадження ефективного судового контролю за дотриманням принципу розумного строку слідчим суддею на стадії досудового розслідування. Враховуючи зазначене, доцільними вбачаються пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КПК України, що унормовують оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні. Зокрема, пропонується у ч. 1 ст. 308 КПК

України слова «прокурору вищого рівня» замінити словами «слідчому судді», після слів «під час досудового розслідування» доповнити словами «а у випадку недотримання розумних строків слідчим суддею - в апеляційному порядку» (Додаток Г).

Таким чином, можна підсумувати, що дефектом нормативної регламентації оскарження недотримання розумних строків у досудовому кримінальному провадженні є відсутність процесуальних приписів, що передбачали би судову перевірку дотримання слідчим суддею права особи на розумний строк кримінального провадження.

У змісті кримінальних процесуальних норм потрібно врегулювати процедуру оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні до суду апеляційної інстанції.

Висновки до розділу 2

1. Зміст КПК України не містить нормативних положень щодо можливості оскарження до слідчого судді дій сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Цей законодавчий дефект унеможлиблює судову перевірку законності та обґрунтованості дій дізнавача, слідчого або прокурора, що не сприяє забезпеченню прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Для забезпечення вимоги правової визначеності кримінального процесуального закону необхідно у змісті ст. 303 КПК України передбачити підставу, умови і коло осіб щодо оскарження процесуальних дій суб'єктів сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Це питання може врегульовуватися як в загальному вигляді (за прикладом унормування оскарження бездіяльності – п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), так і в конкретному вигляді (аналогічно правовому регулюванню оскарження процесуальних рішень – п.п. 2-9-1 КПК України).

2. Положення кримінального процесуального закону уможливають оскарження бездіяльності сторони обвинувачення в частині нездійснення лише тих процесуальних дій, для виконання яких у кримінальних процесуальних нормах встановлений конкретний строк (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України). Відсутність у КПК України чітких часових меж щодо вчинення дій сторони обвинувачення обумовлює неефективність оскарження бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні.

Ускладнена вказівкою на строк норма п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України щодо оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні перешкоджає реалізації судового контролю за виконанням процесуального обов'язку дізнавачем, слідчим та прокурором стосовно здійснення дій на користь сторони захисту, зокрема, виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного, пом'якшують його майбутнє покарання (ч. 2 ст. 9 КПК України); фіксування, документування та використання доказів, що можуть свідчити про невинуватість особи (ч. 5 ст. 223 КПК України); роз'яснення права та підстави для звільнення від кримінальної відповідальності (ч.ч. 2, 3 ст. 285 КПК України) тощо.

3. Приписи КПК України не містять матеріально-правових (повнота змісту підозри, правильність кримінально-правової кваліфікації) та кримінальних процесуальних (належний суб'єкт, дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення) підстав для оскарження повідомлення про підозру у досудовому кримінальному провадженні.

Матеріально-правові та кримінальні процесуальні підстави для оскарження повідомлення про підозру мають розглядатися через призму істотності / неістотності порушень вимог кримінального процесуального закону, що пов'язано із забезпеченням прав і свобод людини у кримінальному провадженні та з дотриманням вимоги загальної справедливості кримінального процесу.

4. Прогалиною кримінального процесуального закону є неврегульованість початкового моменту перебігу строків, визначених у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, коли суб'єкти сторони обвинувачення повідомляють про нову підозру або змінюють повідомлення про підозру.

Якщо суб'єкти сторони обвинувачення повідомляють про нову підозру, то оскарження такої підозри є можливим лише після спливу відповідних процесуальних строків з моменту повідомлення про нову підозру. Проте у разі зміни повідомлення про підозру, остання може оскаржуватися після закінчення строків, передбачених п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, що мають рахуватися з моменту первинного повідомлення про підозру.

5. У досудовому кримінальному провадженні рішення у формі письмового документу повідомлення про підозру може оскаржуватися за п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, а бездіяльність сторони обвинувачення у вигляді невручення повідомлення про підозру – за п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України.

6. Законодавча неврегульованість оскарження рішень сторони обвинувачення про визначення підслідності та про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих) не сприяє забезпеченню права людини на законного суб'єкта досудового кримінального провадження. Цей дефект правового регулювання перешкоджає здійсненню судової перевірки належності (законності) суб'єкта розслідування, внаслідок чого отримані докази можуть визнаватися недопустимими.

Неможливість ініціювання судового контролю за рішеннями сторони обвинувачення про визначення підслідності та про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих) приводить до «процесуальних маніпуляцій» зі змістом відповідних постанов, в результаті чого суб'єктивно (штучно) визначається підсудність клопотань сторони обвинувачення, скарг та клопотань сторони захисту та інших заінтересованих осіб. Таким чином, сторона обвинувачення обирає «потрібного» слідчого суддю для розгляду процесуальних питань у досудовому кримінальному провадженні.

7. Положення КПК України не містять норм стосовно судової перевірки законності та обґрунтованості обчислення строку досудового розслідування щодо особи, якій повідомлено про підозру після винесення рішення про продовження вказаного строку з моменту повідомленням про підозру іншій особі. Цей нормативний недолік негативно відображається на гарантуванні права особи на розумний строк досудового кримінального провадження після повідомлення про підозру.

Для вирішення питання про законність та обґрунтованість обчислення строку досудового розслідування щодо особи визначальним є часове співвідношення моменту повідомлення такій особі про підозру та моменту продовження строку досудового розслідування, а не співвідношення моменту повідомлення особі про підозру та моменту об'єднання або виділення матеріалів досудового кримінального провадження.

8. Відсутність у КПК України норм щодо оскарження рішення сторони обвинувачення про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна не сприяє забезпеченню права особи на власність. Ця законодавча прогалина дозволяє суб'єктам сторони обвинувачення складати формальні, невмотивовані постанови про визначення тимчасово вилученого майна речовим доказом та використовувати їх для обґрунтування клопотання про накладення арешту на вказане майно. Слідчі судді, не перевіряючи під час судового засідання законність та обґрунтованість постанов про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна, посилаються на них з метою підтвердження підстави для арешту майна, внаслідок чого особа незаконно та неправомірно обмежуються у праві на власність у досудовому кримінальному провадженні.

9. Нормативна прогалина щодо неможливості судової перевірки законності та обґрунтованості рішення сторони обвинувачення про оголошення особи в розшук не сприяє забезпеченню права людини на ефективне розслідування та право на розумний строк досудового кримінального провадження. Відсутність потенційного судового контролю

уможливилює винесення представниками сторони обвинувачення формальних, неаргументованих постанов про оголошення особи в розшук та посилення на них з метою обґрунтування наявності підстави для зупинення досудового розслідування та збереження процесуальних строків. В результаті прийняття суб'єктами сторони обвинувачення рішення про зупинення досудового розслідування на підставі «своїї» штучно оформленої постанови про оголошення особи в розшук, порушується право людини на ефективне розслідування та право на розумний строк досудового кримінального провадження.

10. Недоліком правового регулювання оскарження у досудовому кримінальному провадженні є відсутність процесуальних норм щодо апеляційного оскарження рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна. Правові наслідки розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, клопотання про накладення арешту на майно є тотожними юридичним наслідкам розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна, проте апеляційна судова перевірка законності та обґрунтованості останніх правових наслідків приписами кримінального процесуального закону не врегульовується.

Для ефективного забезпечення (захисту) основоположних матеріальних прав на свободу, на недоторканість права власності необхідно удосконалити норми ст. 309 КПК України шляхом внесення доповнень щодо апеляційного оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна.

11. Недостатнім є унормування судового контролю з боку судді суду першої інстанції (слідчого судді) для гарантування основоположних матеріальних прав людини на особисту недоторканість та на повагу до людської гідності шляхом запровадження процедури винесення рішення

слідчого судді за результатами розгляду клопотань сторони обвинувачення про здійснення примусового освідування та про примусове відібрання біологічних зразків у особи. З урахуванням матеріальної природи права на особисту недоторканість та права на повагу до людської гідності, їх значущості для людини, її правового становища, ухвали слідчого судді про здійснення примусового освідування та про примусове відібрання біологічних зразків у особи мають підлягати апеляційному оскарженню у досудовому кримінальному провадженні.

12. Необхідність в ефективному захисті матеріальних прав на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на невтручання у приватне життя та на недоторканність права власності обумовлює правове регулювання механізму апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи.

13. Дефектом правової регламентації оскарження недотримання розумних строків суб'єктами досудового кримінального провадження є нормативна прогалина щодо неможливості апеляційного оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні.

У змісті кримінальних процесуальних норм потрібно врегулювати процедуру оскарження в апеляційному порядку недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні.

Основні результати розділу опубліковано у наукових дослідженнях [46; 50; 49; 52; 42; 51].

РОЗДІЛ 3

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОСКАРЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

3.1. Поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні

Оскарження у досудовому кримінальному провадженні має бути ефективним, оскільки факт звернення з відповідною скаргою не означає належного й швидкого вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням процесуальних і захистом матеріальних прав, свобод і законних інтересів. Однак в теорії кримінального процесу не розроблено змістовних підходів до визначення поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні, що свідчить про неоднакове розуміння цілей та призначення цього інституту, існування ризиків неконтрольованого обмеження прав, свобод і законних інтересів людини всупереч загальним засадам кримінального провадження.

Хоча проблемам дослідження ефективності застосування різних процесуальних інститутів, у тому числі й на стадії досудового розслідування, присвячено низку наукових напрацювань [77; 121; 126], поза увагою наукових досліджень залишається питання щодо визначення поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні в контексті забезпечення (захисту) процесуальних та матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини. Це потребує здійснення подальших наукових пошуків і змістовного обґрунтування визначеного поняття. Тому вбачається важливим вирішення наукового завдання, пов'язаного з визначенням поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Відповідно до тлумачного словника зміст ефективності (від лат. *effectivus* – дійовий) полягає в отриманні потрібних наслідків, а тому зазвичай розглядається у взаємозв'язку з дієвістю та співвідношенням

поставлених цілей з фактичним отриманим результатом [59, с. 358; 37, с. 303]. У загальному розумінні ефективність розглядають як організаційну систему спрямовану на досягнення результативності її функціонування [79, с. 7]. При цьому в зарубіжних дослідженнях наголошено, що в широкому значенні поняття ефективності охоплює декілька структурних компонентів, таких як дієвість (рівень досягнення мети), оперативність (співвідношення виконання поставлених завдань та витрат часу), економність (рівень використання ресурсів), якість (рівень відповідності вимогам та призначенню). В цілому критерій ефективності оцінюється крізь призму системи показників, що відображають кожен з названих елементів [38, с. 1136; 36, с. 474-475]. Така структура ефективності, на наше переконання, дозволяє спрямувати будь-яку діяльність, в тому числі й кримінальну процесуальну, на результативне й абсолютне досягнення поставлених цілей і виконання передбачених завдань. Проте для визначення поняття ефективності оскарження у досудовому провадженні недостатньо спиратись на загальнофілософські погляди, тому що останні не враховують низку особливостей, що виникають і розвиваються виключно в межах кримінальних процесуальних відносин, зокрема специфіку правових механізмів, пов'язаних з реалізацією права на оскарження, роль судових органів у дотриманні вимог законності та обґрунтованості рішень та дій (бездіяльності), забезпечення процесуальних гарантій швидкого розгляду скарг, динаміку взаємодії між суб'єктами кримінального провадження тощо. За таких умов ефективність оскарження перебуває у тісному взаємозв'язку з загальною результативністю досудового провадження, а тому не може відокремлюватися від вимог кримінального процесуального законодавства та не враховувати європейські стандарти захисту прав людини. В іншому випадку забезпечити швидке та дієве досягнення мети оскарження процесуальних рішень, дій (бездіяльності) слідчого, прокурора та процесуальних рішень слідчого судді вбачається недосяжним завданням.

Як зазначає О. М. Федорів, для визначення сутності ефективності важливим є його цільовий аспект, що спирається на досягнення прогнозованого результату, який полягає у якісному дотриманні конвенційних прав людини [220, с. 172]. Беручи до уваги, що за своєю природою поняття ефективності відображає найвищий рівень відповідності результатів будь-якої діяльності всій сукупності поставлених завдань, то справедливою вбачається позиція деяких процесуалістів, що гарантування права на оскарження рішень, дій (бездіяльності) корелюється з якістю та ефективністю всього кримінального судочинства [148, с. 224].

У контексті кримінального судочинства поняття ефективності набуває багатовимірного змісту. Загалом, ефективність кримінального провадження полягає в здатності системи забезпечувати своєчасне, об'єктивне та всебічне розслідування, яке відповідає всій сукупності поставлених завдань, визначених ст. 2 КПК України. На стадії досудового розслідування ефективність відображається в оперативності встановлення фактів, об'єктивності аналізу доказів та належному дотриманні прав людини під час застосування проведення процесуальних дій та прийнятті процесуальних рішень. Ефективність досудового розслідування в цьому контексті характеризується здатністю органів досудового розслідування оперативно, в межах кримінального процесуального закону неупереджено здійснювати всі необхідні процесуальні дії, що сприятимуть формуванню предмета доказування. Тому до критеріїв ефективності проведення досудового розслідування цілком доречно віднести, зокрема, оперативність, яка визначається дотриманням встановлених строків та мінімізацією штучного затягування строків під час виявлення, вилучення, фіксації слідів та прийнятті процесуальних рішень; всебічність, що полягає в розгляді всіх релевантних обставин кримінального провадження, незалежно від того, чи підтверджують вони винуватість особи, чи, навпаки, свідчать про її невинуватість; об'єктивність і неупередженість дій, які повинні базуватися

виключно на доказах, отриманих законним шляхом; а також дотримання принципів законності та верховенства права.

Крім того, важливим критерієм є забезпечення процесуальної рівності та доступності права на захист для всіх учасників кримінального провадження на будь-якій стадії провадження. Це означає, що ефективність досудового розслідування повинна мати прояв не лише в якісному встановленні фактів, а й у збереженні гарантій щодо реалізації дієвого засобу правового захисту для оскарження дій сторони обвинувачення, що є невід'ємною складовою кримінального судочинства. Досягнення високої ефективності досудового розслідування має враховувати інтегрований підхід, в межах якого оперативність, всебічність, об'єктивність, верховенство права і законність є взаємозалежними критеріями, що забезпечують якості кримінального процесу в цілому. Чільне місце в забезпеченні ефективності займає право на оскарження рішень, дій або бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. У цьому випадку забезпечення можливості оскарження не тільки дозволяє виправляти допущені помилки, але й гарантує високий рівень захисту порушених прав, свобод і законних інтересів особи, що є фундаментальним для справедливого перебігу наступних стадій кримінального провадження. Порівняно з ефективністю кримінального провадження в цілому, ефективність досудового розслідування та реалізації права на оскарження є взаємозалежними компонентами, адже неякісне розслідування або недостатній контроль за діями сторони обвинувачення можуть суттєво погіршити не лише правове становище особи, але й мати негативний вплив на загальну якість судочинства. Водночас гарантування права на оскарження прямо корелюється з якістю та ефективністю всього кримінального судочинства, адже воно забезпечує своєчасну перевірку та виправлення процесуальних дій чи прийнятих процесуальних рішень, що порушують конвенційні права людини. Це підтверджує позицію деяких процесуалістів, наприклад, В. А. Колесник, В. М. Циктіч, А. А. Тітко та інші [105; 223; 206],

які вважають, що високий рівень захисту конституційних прав є невід'ємною складовою ефективного кримінального провадження.

Поруч з тим, Т. В. Корчева при визначенні змісту ефективності досудового розслідування, навпаки пропонує розглядати критерії неефективності досудового розслідування. Серед ключових аспектів, що чинять безпосередній негативний вплив на виконання завдань кримінального провадження, автор відносить штучне затягування процесуальних строків. Надмірна тривалість досудового розслідування за своєю природою є однією із ключових показників неефективності. Зокрема якщо виконання слідчих (розшукових) дій відбувається з необґрунтованою затримкою у часі, це не тільки перешкоджає встановленню доказів, що мають значення для кримінального провадження, але й порушує права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження, зокрема право на своєчасний захист. Надмірно довгі строки досудового розслідування можуть призводити до втрати доказів або до зниження їхньої достовірності. Окремою проблемою є невідповідність процесуальних дій вимогам законності, що проявляється у порушенні підстав, умов та порядку, встановлених кримінальним процесуальним законодавством. Коли слідчі (розшукові) дії не проводяться згідно з положеннями КПК України, виникає обґрунтоване підґрунтя для їх подальшого оскарження, що негативно впливає на загальну ефективність судочинства. Наступним критерієм є неадекватне документування та недбале збереження доказів, що свідчить про низьку якість процесуальної діяльності сторони обвинувачення. Неповнота або низька якість фіксації фактичних даних, неправильне ведення документації щодо проведених процесуальних дій та процесуальних рішень, або відсутність належного зберігання отриманих доказів суттєво впливає на подальший перебіг кримінального провадження та можливість об'єктивної оцінки встановлених фактів з позиції належності, достовірності, допустимості та достатності. Серед іншого виокремлюється й недостатня координація між суб'єктами досудового розслідування. Відсутність чіткого

розподілу обов'язків та взаємодії між слідчим, дізнавачем, прокурором і оперативними підрозділами може призводити до зайвих витрат сил і засобів розслідування через неузгодженість дій [108, с. 356]. В цілому, затягування строків, порушення правил документування доказів, недостатня координація між суб'єктами розслідування та невідповідність процесуальних дій вимогам законності – є суттєвими показниками неефективності досудового розслідування. Їхній вплив на процесуальну діяльність обумовлює необхідність пошуку шляхів удосконалення організації досудового розслідування з метою забезпечення всебічного, об'єктивного та своєчасного встановлення обставин про вчинене кримінальне правопорушення, що є запорукою підвищення ефективності кримінального судочинства.

Водночас ефективність кримінального провадження в цілому є комплексною категорією, що відображає не лише результативність досягнення поставлених завдань, але й оптимальність організації діяльності суб'єктів процесу. У цьому контексті важливим є функціонально-діяльнісний підхід, запропонований М. С. Городецькою, який акцентує увагу на механізмах реалізації кримінального провадження через розподіл повноважень між його учасниками, їхню взаємодію та контроль за процесуальною діяльністю [75, с. 13]. Підвищення ефективності кримінального провадження значною мірою залежить від чіткого розподілу функцій між суб'єктами одного рівня, тобто між слідчими, прокурорами, суддями та іншими учасниками кримінального провадження. Такий підхід сприяє спеціалізації в межах професійної діяльності, що дозволяє суб'єктам провадження накопичувати практичний досвід та підвищувати рівень кваліфікації. Крім того, спеціалізація суддів, слідчих і прокурорів у кримінальному провадженні дозволяє скоротити час, необхідний для розгляду справи, оскільки вони працюють із уже напрацьованими методиками та підходами [86, с. 37]. Тобто розподіл праці між суб'єктами одного рівня позитивно впливає на організованість кримінального процесу та якість прийнятих процесуальних рішень. Другий аспект ефективності

кримінального провадження полягає у розмежуванні функцій виконання та функцій контролю. В умовах дотримання принципів правової держави сторона обвинувачення виконує оперативно-розшукові та процесуальні функції, у той час як суди здійснюють контроль за їхньою діяльністю. Такий розподіл гарантує незалежність судової влади, що сприяє справедливості кримінального судочинства [146, с. 28-29]. Не менш важливим є ефективний контроль за процесуальною діяльністю всіх суб'єктів кримінального провадження. Він має здійснюватися за конкретними критеріями, що визначають, наскільки обґрунтованими, законними та ефективними були дії того чи іншого суб'єкта. Наприклад, прокурорський нагляд за досудовим розслідуванням передбачає контроль за: своєчасністю проведення слідчих дій, повнотою зібраних доказів, обґрунтованістю процесуальних рішень тощо. Натомість судовий контроль має забезпечити перевірку законності дій сторони обвинувачення, що включає можливість оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності сторони обвинувачення. Відсутність такого контролю або його формальний характер можуть спричинити порушення прав учасників кримінального провадження, що, у свою чергу, знижує ефективність кримінального провадження загалом. У цілому функціональний підхід до визначення ефективності кримінального провадження дозволяє оцінювати його не лише за результативністю, а й за організаційними принципами, що забезпечують прозорість, об'єктивність та справедливість кримінального судочинства на всіх його стадіях.

Щодо визначення проблемних питань ефективності кримінального провадження, зокрема й у частині оскарження процесуальних дій, рішень та бездіяльності сторони обвинувачення на стадії досудового розслідування цікавою вбачається практика ЄСПЛ. Наприклад, ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово наголошував на потребі держав забезпечити ефективність кримінального провадження, що включає не лише обов'язок національних органів проводити ретельне офіційне розслідування, але й гарантувати можливість ефективного оскарження процесуальних дій, рішень та

бездіяльності сторони обвинувачення незалежно від стадії кримінального провадження. У рішенні «Алексахін проти України» суд підкреслив, що обов'язком національних органів є проведення ефективного розслідування. При цьому Суд наголосив, що розслідування вважається ефективним, якщо воно є ретельним, незалежним та здатним привести до встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення та притягнення винних осіб до відповідальності в міру своєї вини. Відсутність належного механізму контролю за діями чи бездіяльністю органів досудового розслідування на національному рівні створює умови для процесуальної безкарності та порушує права заявників на ефективний засіб правового захисту [4]. Подібна позиція викладена у справі «Холодков і Холодкова проти України», в межах якої ЄСПЛ констатував, що обов'язок держави за ст. 2 Конвенції охороняти право на життя особи, що передбачає необхідність проведення ефективного офіційного розслідування. Головною метою такого розслідування є забезпечення дієвого виконання норм національного законодавства, спрямованих на охорону права на життя. Суд визнав, що будь-яке зволікання, поверхневий або формальний підхід до розслідування є порушенням цього обов'язку. У цьому контексті відсутність ефективного механізму оскарження дій або бездіяльності сторони обвинувачення може призводити до ситуації, коли процесуальні порушення залишаються непоміченими, а потерпілі позбавлені реальної можливості поновити свої порушені права [15].

У справі «Чумак проти України» ЄСПЛ зазначив, що для того, щоб розслідування могло вважатися ефективним, воно має сприяти встановленню винних осіб та їхнього покарання. В іншому випадку правосуддя не досягає своєї основної мети, а держава не виконує свій обов'язок щодо забезпечення належного розслідування та покарання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Це положення є дуже важливим у контексті оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності сторони обвинувачення, оскільки неналежне реагування на порушення або їхнє ігнорування підриває ефективність розслідування та може призвести до безкарності [187]. Крім

того, у справі «Белоусов проти України» ЄСПЛ підкреслив, що ефективне розслідування має відповідати таким критеріям, як ретельність, незалежність, безсторонність і підконтрольність громадськості. Компетентні національні органи повинні діяти зі зразковою ретельністю й оперативністю, тобто всі процесуальні дії мають здійснюватися без невиправданих затримок, а державні органи повинні забезпечувати реальне функціонування механізмів правового захисту. Суд визнав, що будь-яка затримка у розслідуванні або недостатня реакція на скарги про неправомірні дії правоохоронних органів є порушенням права на ефективний засіб правового захисту (ст. 13 Конвенції) [6]. У справі «Риженко проти України» ЄСПЛ звернув увагу, що навіть за наявності перешкод, які можуть впливати на гальмування досудового розслідування, національні державні органи мають діяти оперативно, вживаючи необхідних заходів і належним чином реагуючи на завдання кожного нового етапу кримінального провадження. Суд підкреслив, що бездіяльність або невиправдане затягування кримінального розслідування є порушенням прав людини, оскільки позбавляє учасників кримінального провадження можливості своєчасно захистити свої інтереси. Тобто навіть попри наявні певні об'єктивні труднощі, сторона обвинувачення зобов'язана діяти із максимальною ретельністю та швидкістю, забезпечуючи реальний прогрес розслідування. Це є ключовою гарантією дотримання принципу верховенства права, оскільки затягування процесу послаблює правовий механізм захисту, створюючи передумови для зловживання та правової невизначеності. У цьому контексті принцип розумного строку набуває особливого значення, адже надмірне затягування кримінального процесу порушує баланс між інтересами правосуддя, правами підозрюваного та інтересами потерпілого [25]. Будь-яке невиправдане зволікання в розслідуванні може призводити до непоправних наслідків (втрата доказів, порушення прав особи, зловживання та тиск з боку сторони обвинувачення через неконтрольованість кримінального переслідування, обмеження права на ефективний судовий розгляд тощо). Відсутність оперативності та

ефективного контролю за строками кримінального провадження є однією з причин, чому необхідно розширювати інститут оскарження на стадії досудового розслідування. Це дозволило б учасникам кримінального провадження впливати на перебіг розслідування, ініціювати судовий контроль за діями та бездіяльністю сторони обвинувачення.

Таким чином, правова позиція ЄСПЛ демонструє, що ефективність кримінального провадження безпосередньо залежить від наявності реальних механізмів контролю за діями сторони обвинувачення, включаючи можливість оскарження їхніх процесуальних рішень, дій або бездіяльності. Ефективність досудового розслідування повинна оцінюватися за критеріями здатності розслідування приводити до встановлення обставин справи та притягнення до відповідальності винних осіб, ретельності й всебічності розслідування, його незалежності і неупередженості, а також оперативності та підконтрольності громадськості. Недостатність хоча б одного з цих елементів не тільки ставить під загрозу дотримання основоположних прав людини, але й підриває виконання завдань всього кримінального судочинства, що вимагає належного судового контролю та своєчасного втручання для усунення виявлених порушень. У випадках, коли оскарження є обмеженим або унеможливленим на національному рівні, кримінальне провадження втрачає свою ефективність, а держава порушує свої зобов'язання за Конвенцією. Це підкреслює необхідність удосконалення механізмів судового контролю на стадії досудового розслідування, що сприятиме не лише захисту прав осіб, залучених у кримінальний процес, а також і загальному підвищенню ефективності правосуддя.

Враховуючи практику ЄСПЛ щодо розуміння ефективності кримінального судочинства, варто звернути увагу, що інститут оскарження також може визнаватися ефективним лише у разі реалізації його цілей, незалежно від результату задоволення скарги. Це пов'язано з тим, що оскарження має відповідну цільову спрямованість. Тобто скарга подається з конкретною метою, але щодо цього в теорії кримінального процесу відсутні

одноставні думки. Зокрема під оскарженням розуміють врегульовану кримінальним процесуальним законодавством діяльність учасників кримінального провадження щодо подання, прийому, реєстрації, розгляду та вирішення скарги стосовно допущеного порушення прав, свобод та законних інтересів осіб шляхом прийняття відповідного рішення, здійснення конкретних дій (бездіяльності) посадовими особами, які ведуть процес [98, с. 300]. Крім того інститут оскарження є системою контролю, що передбачає досягнення конкретного результату [211, с. 475]. І. В. Гловюк пропонує визначати оскарження як діяльність заінтересованої особи щодо реалізації права на скаргу [72, с. 153]. Однак наведені визначення є дещо спрощеними, оскільки вони не враховують комплексного характеру оскарження, який включає не лише акт подання скарги, але й подальший процес її розгляду та ухвалення рішення за результатами судової перевірки [179, с. 218]. Право на оскарження дій або рішень у кримінальному провадженні не обмежується лише можливістю подати скаргу. Воно передбачає належну процедуру її розгляду, ухвалення мотивованого рішення та забезпечення ефективного відновлення порушених прав особи. Оскарження за природою є не може бути звичайною діяльністю особи, оскільки відображає специфічний юридичний процес, що включає: ініціювання оскарження – подання скарги заінтересованою особою, обґрунтування її вимог; процесуальний розгляд – судова перевірка правомірності та обґрунтованості оскаржуваного рішення, дії чи бездіяльності; кінцевий результат – ухвалення судом рішення про відновлення порушених прав або підтвердження правомірності оскаржуваних дій. Важливо розуміти, що сам факт подання скарги не є оскарженням у повному розумінні цього поняття. Ефективність цього механізму залежить не лише від ініціативи особи, яка подає скаргу, але й від реакції компетентних органів на такі звернення. Здійснення правосуддя у сфері оскарження передбачає активну діяльність державних органів у частині перевірки та надання обґрунтованої відповіді на скаргу, про що зокрема свідчить практика ЄСПЛ. Якщо органи влади не забезпечують своєчасний та

належний розгляд звернень, інститут оскарження втрачає свою ефективність, перетворюючись на формальну процедуру без реального впливу на захист прав осіб у кримінальному провадженні. Такий підхід дозволяє врахувати, що оскарження є не лише правом, а й механізмом реалізації принципу верховенства права, який гарантує ефективний судовий контроль за діяльністю сторони обвинувачення. Це також підкреслює, що без належного реагування державних органів скарга залишається лише формальним зверненням, а не реальним інструментом захисту прав людини у кримінальному процесі.

Деякі науковці при визначенні поняття оскарження у кримінальному процесі розширюють його зміст до вузького та широкого значення. У вузькому розумінні оскарження зводиться до дій громадян щодо реалізації права на подання скарги, яке спрямоване на захист їхніх процесуальних прав і законних інтересів [179, с. 218-219]. Проте такий підхід не враховує значущості механізму розгляду скарг, який є невід'ємною складовою ефективного функціонування системи правосуддя. Відповідно, у широкому значенні оскарження включає не лише подання скарги, а й діяльність компетентних органів із її розгляду та прийняття рішення. Така позиція видається виправданою, оскільки ефективність інституту оскарження не може оцінюватися лише за фактом звернення особи зі скаргою, адже відсутня спрямованість, сутність перевірки та кінцева мета. Якщо відсутня дієва процедура розгляду та вирішення скарг, сам процес оскарження втрачає сенс і не виконує своєї основної функції – відновлення порушених прав. Саме тому включення до поняття оскарження діяльності посадових осіб із прийому та розгляду скарг є логічним, оскільки в іншому випадку захист прав осіб у кримінальному провадженні буде лише формальним. Крім того, важливим є розуміння оскарження як кримінально-процесуального інституту, що має свої специфічні умови, підстави та порядок реалізації. Це означає, що право на подання скарги не є абсолютним і регулюється кримінальними процесуальними нормами. Аналогічні принципи застосовуються не лише у

досудовому розслідуванні, а й на судових стадіях кримінального процесу. Це підтверджує, що оскарження є наскрізним механізмом, який супроводжує весь кримінальний процес, виконуючи функцію забезпечення законності та контролю за діями сторони обвинувачення та суду. Тобто бажано комплексно оцінювати значення оскарження у кримінальному провадженні, тому що оскарження є не просто суб'єктивним правом особи, а функціональним механізмом правового захисту, який діє через взаємодію суб'єкта оскарження (заявника) та державних органів, уповноважених на розгляд і вирішення скарг. Це узгоджується із загальною логікою кримінального процесу, де право на оскарження є однією з основних гарантій дотримання засад кримінального судочинства.

На думку Г. В. Федотової, спрямованість оскарження у кримінальному процесі є системною і ґрунтується на поєднанні двох аспектів. Оскарження розглядається, з одного боку, як процесуальна діяльність зацікавленої особи, а з іншого – як правовий інститут, що визначає порядок і механізми реалізації цього права. Таке розуміння дозволяє більш глибоко розкрити сутність оскарження у кримінальному процесі та пояснити його значення у механізмі забезпечення законності та справедливості кримінального провадження. Якщо розглядати оскарження з точки зору діяльності зацікавленої особи, воно виступає як реалізація гарантованого законом права на захист своїх прав, свобод і законних інтересів. В цьому випадку головною метою є виправлення або скасування незаконних або необґрунтованих процесуальних рішень та дій сторони обвинувачення. Це відповідає концепції доступу до правосуддя, оскільки особа, яка вважає, що її права, свободи чи законні інтереси порушені, повинна мати реальну можливість звернутися до компетентного органу з вимогою про перевірку законності таких рішень, дій чи бездіяльності [221, с. 44]. Важливим у цьому аспекті є те, що оскарження не є самоціллю, а виступає механізмом досягнення правового захисту. У другому значенні, оскарження як правового інституту, оскарження є сукупністю норм, що встановлюють правил* для подання, розгляду та

вирішення скарг. Такий підхід дозволяє оцінити оскарження не лише як суб'єктивне право особи, але й як об'єктивний механізм правозастосування. Це означає, що кримінальний процесуальний закон має чітко визначати підстави, умови та порядок оскарження. Якщо розглядати оскарження лише як діяльність зацікавленої особи, то можна прийти до помилкового висновку, що ефективність цього механізму залежить виключно від активності заявника. Однак, оскільки оскарження також є правовим інститутом, його ефективність визначається не лише діями особи, але й тим, наскільки ефективно працює механізм його реалізації в межах кримінального процесу. Відсутність чітких норм або недостатньо ефективний механізм розгляду скарг можуть нівелювати право на оскарження, роблячи його формальним і малоефективним засобом правового захисту, що суперечить вимогам Конвенції. Це підтверджує, що оскарження виконує не лише індивідуально-правову функцію (захист прав конкретної особи), але й системно-правову (контроль за законністю та обґрунтованістю рішень, дій і бездіяльності сторони обвинувачення).

Разом з тим, М.Є. Савенко зауважує, що ефективність у досягненні завдань стадії досудового провадження значною мірою залежить від оперативності прийняття рішень [190, с. 385]. Тож якщо ефективність кримінального провадження пов'язана із забезпеченням права на оскарження і оперативним прийняттям відповідних рішень, на нашу думку, необхідно розглянути окремі критерії, які сприяють досягненню найбільшої результативності цього інституту.

Безумовно, найважливішим елементом ефективності оскарження у досудовому провадженні є досягнення мети щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у кримінальному провадженні. При цьому необхідно зауважити, що процедура оскарження не є самоціллю, а слугує інструментом для перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони

обвинувачення та рішень слідчих суддів на предмет забезпеченості / незабезпеченості прав, свобод і законних інтересів людини.

Мета оскарження у досудовому кримінальному провадженні нерозривно пов'язана з реалізацією принципу верховенства права, що передбачає ефективний механізм судового контролю за законністю та обґрунтованістю процесуальних рішень, дій або бездіяльності сторони обвинувачення. Основна спрямованість інституту оскарження полягає у забезпеченні не лише формальної можливості звернення до суду, але й реального впливу на процес кримінального провадження, що дозволяє відновити порушені права та забезпечити їх подальший захист.

Ефективність цього механізму залежить від дотримання ключових критеріїв, серед яких важливими є доступність, своєчасність, обґрунтованість та результативність. Доступність передбачає, що кожна особа, чий права, свободи чи законні інтереси порушені, повинна мати реальну можливість звернутися до компетентного органу без необґрунтованих процедурних або технічних обмежень. Своєчасність є критичною, оскільки затягування розгляду скарги може зводити її ефективність нанівець. Обґрунтованість вимагає, щоб судовий контроль був неупередженим, заснованим на аналізі фактичних обставин, а не суто формальній перевірці відповідності скарги вимогам закону. Нарешті, результативність означає, що за підсумками оскарження повинні вживатися конкретні заходи, спрямовані на реальне виправлення допущених порушень, а не лише їх констатацію.

Важливо також враховувати, що оскарження не є самоціллю, а виконує інструментальну функцію у механізмі захисту прав людини в кримінальному провадженні. Його головне завдання — не просто розглядати скарги, а перевіряти законність і обґрунтованість процесуальних рішень та дій через призму їхнього впливу на права, свободи й законні інтереси людини. З цієї точки зору будь-яке оскарження має бути спрямоване не лише на усунення конкретного порушення, а й на запобігання можливим зловживанням з боку органів кримінального переслідування.

Варто також наголосити, що незалежно від результату, чи буде скарга задоволена або відхилена, сам факт її розгляду сприяє зміцненню гарантій прав учасників кримінального провадження. У цьому контексті ефективність інституту оскарження вимірюється не лише позитивними рішеннями на користь заявника, а й здатністю суду забезпечити справедливий і неупереджений розгляд кожної скарги. У цьому контексті інститут оскарження виступає не лише процесуальним правом окремої особи, але і важливим гарантом дотримання засад верховенства права та законності у кримінальному провадженні. Власне сам процес судової перевірки дозволяє виявити дефекти забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та запобігти можливим порушенням останніх у досудовому кримінальному провадженні.

В цілому оскарження не має зводитися до формального прийому та реєстрації скарг. Ефективність цього інституту визначається насамперед здійсненням фактичної перевірки законності та обґрунтованості оскаржуваних процесуальних рішень, дій чи бездіяльності органів кримінального переслідування. Це означає, що судовий контроль повинен включати аналіз фактичних обставин, правових підстав та наслідків прийнятого рішення, вчиненої дії або бездіяльності, а не обмежуватися суто процедурною відповідністю поданої скарги встановленим кримінальним процесуальним законодавством вимогам. Відсутність такої перевірки або формальний підхід до розгляду скарг зводять нанівець сутність оскарження як ефективного засобу правового захисту. Якщо перевірка обмежується лише констатацією дотримання формальних вимог без аналізу суті оскаржуваних вимог, то навіть позитивне рішення за скаргою не гарантує реального захисту порушених прав. Тому ефективність оскарження потрібно оцінювати не лише за кількістю поданих та задоволених скарг, а за тим, наскільки реальним є усунення порушень та запобігання їх повторенню. Судова перевірка у процесі оскарження також виконує функцію важливого правового орієнтира для органів досудового розслідування.

Таким чином, незалежно від того, яке рішення прийме суд – задовольнить (частково задовольнить) скаргу чи відмовить у її задоволенні – інститут оскарження буде визнано ефективним, якщо за його допомогою буде встановлено наявність або відсутність порушень (обмежень) прав, свобод і законних інтересів людини в межах встановленої правової процедури, а законність рішень, дій (бездіяльності) буде об'єктивно перевірена. Тобто ефективність оскарження визначається з урахуванням здійснення фактичної перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності органів кримінального судочинства на предмет забезпеченості / незабезпеченості прав, свобод і законних інтересів людини, а не у формальному поданні (прийомі, реєстрації) скарги.

З іншого боку застосування інституту оскарження буде неефективним, якщо не буде проведено належної судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів на предмет гарантування прав, свобод і законних інтересів людини. Оскарження втрачає свою ефективність, якщо судова перевірка не забезпечує реального аналізу законності та обґрунтованості процесуальних рішень, дій або бездіяльності сторони обвинувачення. У таких випадках воно перетворюється на суто формальну процедуру, яка не сприяє усуненню порушень прав людини та відновленню законності. Якщо судовий контроль обмежується поверхневим розглядом скарги без детального дослідження її суті, перевірки доводів заявника та оцінки наслідків оскаржуваних рішень, то справедливість і об'єктивність розгляду не можуть бути гарантовані.

Неефективність оскарження проявляється у кількох аспектах. По-перше, відсутність реальної перевірки законності з боку суду призводить до ситуації, коли рішення про відмову у задоволенні скарги ґрунтується не на об'єктивному аналізі скарги, а на формальних підставах, таких як невідповідність вимогам щодо оформлення скарги або недотримання інших процедурних нюансів. По-друге, навіть у випадках задоволення скарги, якщо

вона розглядається без аналізу сутності викладених скаржником обставин, сторона обвинувачення може повторно допустити аналогічні порушення, оскільки механізм їх усунення не був чітко визначений судом. Формалізація процедури оскарження також сприяє зловживанням з боку органів досудового розслідування та прокуратури. Якщо судова перевірка не є реальним механізмом контролю, сторони кримінального процесу можуть діяти без належної правової відповідальності за свої дії або бездіяльність. У результаті, навіть за наявності права на оскарження, особи, чий права, свободи чи законні інтереси порушено, залишаються без реального механізму їхнього захисту. За подібних випадків інститут оскарження буде неефективним, якщо він не виконує своєї ключової функції – не забезпечує справедливий та об'єктивний розгляд скарг. Це вимагає не лише формального дотримання процедури подання та розгляду скарг, а й ретельного аналізу судом кожного випадку на предмет дотримання прав і свобод людини. Без цього механізм оскарження перетворюється на формальність, яка не забезпечує відновлення справедливості, що підриває довіру до всієї системи кримінального правосуддя. Така ситуація вказує на те, що інститут оскарження не виконує своєї основної функції і не забезпечує справедливий та об'єктивний розгляд скарг, а, отже, є неефективним.

Іншим прикладом неефективності оскарження у досудовому провадженні може слугувати ситуація, коли скарга залишається судом (слідчим суддею) без розгляду (повернення скарги). Якщо подана скарга залишається без розгляду через недотримання формальних вимог, судова перевірка законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів не здійснюється. Це свідчить про навмисну формалізацію процедури оскарження, що суперечить його основному призначенню – забезпеченню ефективного правового захисту та відновленню порушених прав людини. Коли скарга залишається без розгляду виключно через недотримання формальних вимог, суд не виконує своєї основної функції – перевірки законності та обґрунтованості оскаржуваного

рішення, дії або бездіяльності. Це означає, що можливість виправлення допущених порушень прав людини та усунення негативних наслідків залишається без належної реалізації. Подібна практика особливо небезпечна у випадках, коли особа звертається зі скаргою на істотні порушення своїх прав, наприклад, незаконне затримання, безпідставне проведення слідчих (розшукових) дій, правова невизначеність щодо пред'явленого обвинувачення тощо. Якщо суддя залишає таку скаргу без розгляду суто на підставі формальних недоліків – це фактично позбавляє особу можливості на реальний судовий контроль, роблячи механізм оскарження неефективним.

Окрім цього, відмова у розгляді скарги на основі виключно формальних підстав створює небезпечний прецедент, коли органи досудового розслідування можуть розраховувати на те, що судовий контроль не виконуватиме свого призначення та буде зведений до перевірки дотримання процедурних вимог, а не аналізу суті скарги. Через це виникатимуть більше зловживання стороною обвинувачення, оскільки відсутність реальної перевірки з боку суду унеможливорює відповідальність за незаконні рішення, дії або бездіяльність. Водночас варто зауважити, що судова перевірка законності рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення повинна бути орієнтована на захист істотних прав особи, а не на суто технічну оцінку дотримання формальних вимог, визначених у законі. Без цього інститут оскарження втрачає своє значення, оскільки особа не отримує жодного правового механізму для виправлення ситуації та покращення свого правового становища. Тому залишення скарги без розгляду (повернення скарги) з формальних підстав перетворює механізм оскарження на такий, що не гарантує реального захисту прав людини у кримінальному провадженні, що суперечить принципу ефективного судового контролю та зменшує можливості для виправлення порушень на стадії досудового розслідування. На наш погляд, доцільним є підхід, за якого судова перевірка повинна зосереджуватися не лише на процедурній відповідності скарги вимогам закону, а й на змістовній оцінці її доводів,

спрямованій на захист прав, свобод і законних інтересів особи. Відсутність фактичної судової перевірки законності та обґрунтованості оскаржуваних рішень, дій або бездіяльності означає, що мета (призначення) оскарження у досудовому кримінальному провадженні не досягнута. У такому випадку оскарження є неефективним, оскільки суд (слідчий суддя) не перевіряв забезпеченість / незабезпеченість прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Отже, про ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні свідчить проведення об'єктивної і неупередженої оцінки обґрунтованості та правомірності рішень, дій чи бездіяльності, які вплинули чи могли вплинути на процесуальне становище особи та її фундаментальні права, свободи і законні інтереси, а не прийняте рішення суду (слідчого судді) щодо задоволення / відмови у задоволенні скарги.

Водночас у питанні визначення змісту ефективності не доречно обмежуватися лише досягненням конкретних цілей оскарження, оскільки спрямованість останнього головним чином обумовлена приписами норм кримінального процесуального законодавства та впливає зі змісту принципів кримінального судочинства. Тому виклад змісту поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні потрібно здійснювати через аналіз і застосування загальних засад кримінального провадження, визначених у ст. 7 КПК України. Зокрема принцип верховенства права передбачає можливість відновлення порушених прав і свобод шляхом здійснення судового захисту (ст. 8 КПК України). Разом з тим реалізація цього принципу вимагає суддівської дії за тих ситуацій, коли виникають суперечливі норми одного ієрархічного рівня [83, с. 483]. Засада верховенства права визначає, що держава повинна забезпечувати реальний та ефективний захист прав і свобод людини, а також гарантувати судовий контроль за законністю рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення. У цьому контексті оскарження виконує не лише процесуальну функцію, а й відіграє ключову роль у реалізації принципу

справедливого судочинства. Ефективність оскарження не може оцінюватися лише крізь призму його формальної результативності (задоволення чи відхилення скарги). Вона має визначатися через здатність забезпечити реальне відновлення порушених прав та гарантувати їхню подальшу захищеність. Якщо оскарження не веде до усунення процесуальних порушень або не забезпечує реальної судової перевірки обґрунтованості та законності рішень сторони обвинувачення, то воно суперечить принципу верховенства права та не виконує свого основного завдання. Ключовий елемент верховенства права полягає у тому, що кожне порушене право має бути відновлене, а кожне неправомірне рішення, дія чи бездіяльність органів досудового розслідування повинні бути переглянуті незалежним судом. Верховенство права вимагає, щоб будь-яка особа мала ефективний юридичний механізм для захисту своїх прав, і саме інститут оскарження покликаний виконувати цю роль. Однак він може бути ефективним лише за умови, що судовий розгляд скарг буде неупередженим, всебічним та спрямованим на реальний захист прав особи, а не на формальну перевірку процесуальних аспектів. Крім того, жодне порушення прав людини не повинно залишатися без належного реагування. Якщо інститут оскарження діє лише номінально і не забезпечує механізм виправлення процесуальних помилок чи протиправних дій, то він суперечить цій zasadі та підриває довіру до кримінального судочинства. Це особливо важливо у випадках, коли йдеться про порушення основоположних прав людини, таких як право на свободу, особисту недоторканність, право на власність чи право на доступ до правосуддя. Таким чином, ефективність оскарження потрібно оцінювати не тільки через призму його цільової спрямованості, а й у контексті засади верховенства права, що передбачає не лише можливість подання скарги, а реальну можливість відновлення порушених прав шляхом судового захисту. Інститут оскарження не може обмежуватися механічним розглядом процесуальних питань, він повинен забезпечувати повноцінну юридичну оцінку ситуації та прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на

відновлення процесуального становища особи у випадку підтвердження наявності відповідних порушень з боку сторони обвинувачення.

Наступним принципом є законність, відповідно до якого всі процесуальні дії та рішення повинні відповідати положенням кримінального процесуального законодавства (ст. 9 КПК України). Відповідно, існування інституту оскарження сприяє тому, щоб рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування та слідчого судді не суперечили встановленим вимогам [226, с. 12-13]. Поруч з цим, якщо положення кримінального процесуального закону не врегульовують окремі аспекти кримінального провадження, тоді з огляду на принцип законності мають застосовуватись засади кримінального провадження, визначені в ч. 1 ст. 7 КПК України, в тому числі й забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій (бездіяльності) (ст. 24 КПК України).

Окремо варто звернути увагу на принцип доступу до правосуддя, який дозволяє не лише захищати порушені права та законні інтереси в суді, але й реалізовувати інші процесуальні права, в тому числі й право на оскарження. Разом з тим, ЄСПЛ у справі «Bellet v. France» висловив позицію, що для визнання ефективності принципу доступу до суду необхідно щоб особа володіла чіткою практичною можливістю оскаржити акт, з якого розпочато втручання у її права, свободи і законні інтереси [5]. Також значний вплив на ефективність оскарження справляє дотримання принципу розумності строків, який гарантує здійснення судової перевірки поданої скарги за максимально короткий проміжок часу (ст. 28 КПК України). Зважаючи на оперативність як одну з основних характеристик досудового провадження в цілому, та судового контролю зокрема, строк розгляду скарг повинен спиратися на мінімальний термін часу, необхідний для цього [228, с. 671; 135, с. 12]. Така вимога корелюється з низкою рішень ЄСПЛ щодо розумного строку кримінального провадження, коли надмірне затягування тривалості суперечить положенням КПК, оскільки особа довгий час вимушена знаходитись у невизначеному стані [19]. Зрештою, будь-яке порушення

принципу розумності строків призводить до невиправданого затягування процедури перевірки законності й обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності сторони обвинувачення або рішень слідчого судді, що не сприяє ефективності вирішення питання щодо забезпеченості процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Таким чином, одним з ключових критеріїв, що визначаються ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні є вимога щодо оперативності здійснення судової перевірки, пов'язаної із забезпеченням процесуальних прав і захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

На підставі вищевикладеного необхідно констатувати, що поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні варто виводити з урахуванням змісту засад кримінального провадження. Застосування останніх створює сприятливі умови, за яких інститут оскарження стає дієвим і результативним інструментом забезпечення (захисту) прав, свобод і законних інтересів людини. Тобто ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні досягається за допомогою послідовного застосування відповідної сукупності принципів кримінального провадження, так і кожного з них окремо.

Серед іншого, ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні значною мірою залежить від того, хто саме наділений правом на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та рішень слідчих суддів. Суб'єкти права на оскарження мають істотний вплив на визначення ефективності цього інституту, адже саме вони ініціюють судову перевірку законності та обґрунтованості дій або рішень у досудовому кримінальному провадженні. Тож доволі проблемним питанням залишається визначення суб'єктів права на оскарження, окрім прямо визначених кримінальним процесуальним законом. Вбачається справедливим, що для здійснення захисту обмежених (порушених) процесуальних та матеріальних

прав, свобод і законних інтересів шляхом оскарження заінтересований суб'єкт кримінальних процесуальних відносин не обов'язково повинен бути наділений відповідним статусом учасника кримінального провадження. Більш важливо, щоб ухвалені рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування та рішення слідчого судді так чи інакше стосувалися його прав, свобод чи законних інтересів [191, с. 188]. Тому для ефективної реалізації оскарження, з метою результативного забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів, заінтересовані особи не можуть бути обмежені в ініціюванні судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, виключно через відсутність певного процесуального статусу у досудовому кримінальному провадженні.

На підставі викладеного, можна підсумувати, що ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні – здатність оскарження на підставі якісних процесуальних норм та / або змісту принципів кримінального судочинства, шляхом судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, що ініційована заінтересованими учасниками кримінального провадження або іншими заінтересованими особами, за мінімальний термін часу досягнути мети щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні не залежить від вирішення судом питання про задоволення (часткове задоволення) або відмову у задоволенні скарги, поданої заінтересованим учасником кримінального провадження або іншою заінтересованою особою. Як у випадку задоволення судом скарги, так і у разі відмови у задоволенні судом скарги, оскарження у досудовому кримінальному провадженні може бути як ефективним, так і неефективним. Критерієм ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні є оперативна судова

перевірка щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини.

Про неефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні свідчать рішення слідчого судді, суду щодо залишення скарги без розгляду (повернення скарги). У такому випадку не здійснюється судова перевірка законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, а тому не вирішується питання щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

3.2. Напрями підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні

Сучасний стан кримінального процесуального закону та практика його застосування відображають стійку тенденцію до приведення процесуальних норм у відповідність до європейських стандартів захисту прав, свобод і законних інтересів людини, зокрема й у частині реалізації ефективного механізму правового захисту шляхом оскарження рішень, дій (бездіяльності) сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів у досудовому кримінальному провадженні. Проте результативний захист прав, свобод і законних інтересів вимагає найбільш ефективного застосування інституту оскарження, чого неможливо досягнути шляхом формального подання скарги. В цьому контексті доволі актуальним вбачається питання наукового обґрунтування напрямів підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні, що сприятиме забезпеченню процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини.

В теорії кримінального процесу розгляд окремих проблем, пов'язаних з оскарженням рішень, дій (бездіяльності) сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів на стадії досудового розслідування не є новелою. Разом з тим, сучасні наукові напрацювання не змогли повною мірою вичерпати всіх

проблемних аспектів, спрямованих на реалізацію прав людини у досудовому кримінальному провадженні, зокрема в частині вироблення шляхів вдосконалення інституту оскарження. З огляду на зазначене, постає важливе завдання щодо окреслення напрямів підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні, що передбачає вивчення доктринальних положень правової природи оскарження, аналізу застосування норм кримінального процесуального законодавства щодо підстав, умов та порядку оскарження, а також звернення до судової практики та міжнародних стандартів забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Вбачається, що судовий контроль у досудовому кримінальному провадженні покликаний сприяти належному дотриманню прав і свобод людини, у зв'язку з чим рішення, дії (бездіяльність) сторони обвинувачення та рішення слідчого судді не повинні бути остаточно позбавлені можливості їх оскарження особою шляхом реалізації конституційного права на судових захист. Однак нормативні прогалини та відсутність єдиних підходів до правил застосування інституту оскарження нерідко спричиняють негативні наслідки в частині ефективного забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини. Це свідчить про необхідність звернення уваги на відповідні напрями підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні, зокрема:

1. Деформалізація нормативних вимог до оформлення та подання скарги до суду (слідчого судді).

Головним чином на ефективне досягнення цілі (призначення) оскарження у досудовому кримінальному провадженні впливають формалізовані підходи до процедури подання скарги. Відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, у випадках, коли подана скарга не відповідає встановленим формальним вимогам, вона залишається без розгляду. Це свідчить про те, що недотримання суто формальних вимог

(наприклад, до оформлення скарги) унеможлиблює початок перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів. Такий підхід не відповідає сутності інституту оскарження, оскільки він спрямований не на оцінку змісту скарги, а лише на технічну перевірку її відповідності формальним критеріям. У багатьох випадках особа, яка звертається зі скаргою, не володіє достатніми знаннями кримінального процесу, а тому може припуститися незначних помилок у її оформленні, що не повинно ставати перешкодою для судової перевірки. Однак існуюча практика розгляду скарг демонструє, що навіть незначні недоліки можуть призвести до її неприйняття, а це, у свою чергу, унеможлиблює відновлення порушених прав. Формалізований підхід до розгляду скарг призводить до того, що судова перевірка не відбувається взагалі, а порушення прав осіб залишаються без належного реагування. Це суперечить принципу верховенства права, відповідно до якого будь-яке порушене право має бути відновлене ефективними засобами судового захисту. Особливо проблемним є те, що у разі відмови в розгляді скарги через недотримання формальних вимог особа втрачає можливість отримати рішення по суті, а її права залишаються незахищеними. Відповідно, забезпечення процесуальних прав і захист матеріальних прав здійснюватиметься допоки всі формальні недоліки поданої скарги не будуть усунуті. В іншому разі, нездійснення фактичної судової перевірки законності та обґрунтованості оскаржуваних рішень, дій (бездіяльності) вказує, що мету оскарження у досудовому кримінальному провадженні досягнуто не було.

З огляду на зазначене, одним із пріоритетних напрямів підвищення ефективності інституту оскарження має бути перегляд формальних вимог до подання скарг, наприклад запровадження гнучкого підходу до перевірки скарг, коли незначні недоліки в оформленні не є підставою для відмови у їхньому розгляді, надання особі можливості виправити помилки у поданій скарзі, не перериваючи процедуру її розгляду, запровадження судової практики, відповідно до якої сутність скарги має пріоритет перед її формою,

а сам факт звернення особи із скаргою про порушення її прав повинен ініціювати судовий розгляд. Варто зазначити, що спрощення надмірно формалізованих підходів до процедури подання скарги сприятиме забезпеченню справжнього доступу до правосуддя та підвищенню ефективності механізму оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Це дозволить гарантувати, що сутність скарги та необхідність перевірки порушень будуть мати пріоритет перед технічними аспектами її оформлення та подання.

Водночас важливо враховувати, що не всі особи, чиї права, свободи чи законні інтереси було порушено або обмежено за результатом прийняття процесуальних рішень, дій (бездіяльності), мають достатній обсяг юридичних знань, щоб самостійно скласти скаргу з дотриманням усіх процесуальних вимог. Наявність таких знань не повинна бути обов'язковою умовою для отримання доступу до судового захисту, коли йдеться про порушення прав людини. Формалізовані вимоги до подання скарг у кримінальному процесі на практиці створюють бар'єр для доступу до судового захисту, особливо для осіб, які не володіють достатніми юридичними знаннями. Очікування, що особа, чиї права, свободи чи законні інтереси були порушені, повинна не лише розуміти підстави для оскарження, а й мати навички складання кримінальних процесуальних документів, суперечить принципу доступності правосуддя. Зокрема засада верховенства права серед іншого передбачає, що судовий контроль має бути реальним і ефективним, а не обмежуватися лише для тих, хто володіє професійною юридичною підготовкою. Кримінальне процесуальне законодавство встановлює доволі жорсткі вимоги до форми та змісту скарги, що, з одного боку, забезпечує процесуальний порядок, але, з іншого – ставить у нерівне становище осіб, які не мають юридичну освіту. Відсутність останньої або відповідного досвіду не мають бути перешкодою для реалізації права на судовий захист. Проте в реальності особа, яка самостійно подає скаргу без допомоги захисника, може припуститися навіть незначних помилок у її

оформленні, що стане підставою для залишення скарги без розгляду (повернення скарги). Такий підхід є надмірно формалізованим, оскільки зосереджується не на суті порушення прав людини та визначення їх істотності, а на технічних аспектах складання документа. У результаті порушене право залишається без судового розгляду, а процесуальне рішення чи дія сторони обвинувачення, навіть якщо є незаконними, не підлягають судовому контролю. Для підвищення ефективності інституту оскарження необхідно запровадити механізми, які дозволяють нівелювати такі обмеження. Одним із можливих рішень є надання можливості суду розглядати скарги навіть за наявності незначних недоліків у їх оформленні, якщо з її змісту зрозуміло, що особа заявляє про порушення своїх прав. Також доречно передбачити процедуру надання роз'яснень заявнику щодо способів усунення виявлених недоліків, без залишення скарги без розгляду (повернення скарги). На наш погляд, формальні вимоги до оскарження не повинні перешкоджати доступу до правосуддя. Процесуальні норми повинні бути зорієнтовані не лише на суворе дотримання вимог до оформлення скарги, а й на сприяння реалізації права особи на ефективний судовий захист, що є основоположним принципом кримінального процесу. Для реалізації права на ефективний судовий контроль, який є швидким і результативним, необхідно передбачати спрощення формальних вимог до форми, змісту, оформлення скарги, тому що в межах судового контролю має перевірятись забезпеченість / незабезпеченість прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні, а не вірцеве дотримання формальностей скарги.

2. Удосконалення підстав, умов та порядку судового оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення.

Іншим напрямом підвищення ефективності оскарження під час досудового розслідування має стати вдосконалення підстав, умов та порядку судового оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення. З огляду на вичерпний перелік підстав подання скарги вбачається, що

положення кримінального процесуального закону не охоплюють усіх матеріально-правових і кримінальних процесуальних підстав оскарження рішень, дій чи бездіяльності органу досудового розслідування, які обмежують чи порушують права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження. (ст. 303 КПК України). Чинне кримінальне процесуальне законодавство містить обмежений перелік підстав для оскарження, що створює ситуацію, коли не всі порушення прав особи можуть бути предметом судового контролю на стадії досудового розслідування. Це свідчить про необхідність розширення правових підстав для оскарження, щоб забезпечити ефективний механізм судового захисту у випадках, коли сторона обвинувачення приймає незаконні або необґрунтовані процесуальні рішення, вчиняє дії чи допускає бездіяльність, яка призводить до порушення прав людини. Відсутність у КПК України повного переліку підстав для оскарження обмежує можливості особи впливати на дії сторони обвинувачення, навіть у випадках, коли вони є безсумнівно незаконними. Тому для підвищення ефективності оскарження на стадії досудового розслідування потребує розширення процесуальних можливостей для перегляду незаконних рішень та дій сторони обвинувачення, а також вдосконалення порядку судового контролю за цими рішеннями, щоб гарантувати реальний захист прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Яскравим прикладом є проблема унормування оскарження повідомлення про підозру, повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри, оскільки постає питання щодо початкового моменту перебігу процесуальних строків, зазначених у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України. При цьому неврегульованими залишаються матеріально-правові (повнота змісту підозри, правильність кримінально-правової кваліфікації) та кримінальні процесуальні (належний суб'єкт, дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення) підстави для здійснення оскарження повідомлення про підозру у

досудовому кримінальному провадженні. Проблема оскарження повідомлення про підозру, нової підозри або зміни раніше повідомленої підозри є одним із ключових недоліків у правовому регулюванні інституту оскарження в досудовому кримінальному провадженні. Незважаючи на можливість оскарження таких рішень, на практиці виникають труднощі щодо визначення початкового моменту перебігу процесуальних строків, що ускладнює реалізацію цього права. Важливим аспектом є те, що кримінальне процесуальне законодавство не містить чітко визначених матеріально-правових та процесуальних підстав для оскарження повідомлення про підозру. Це призводить до ситуації, коли особа, яка вважає підозру необґрунтованою чи незаконною, фактично позбавлена ефективного механізму її оскарження. Оскільки чинне законодавство не регламентує чітких механізмів та критеріїв перевірки законності повідомлення про підозру, судова практика щодо його оскарження є непослідовною. В одних випадках суди розглядають скарги на підозру по суті, аналізуючи обґрунтованість кримінально-правової кваліфікації та наявність доказів, в інших – відмовляють у розгляді, посилаючись на неможливість перегляду законності повідомлення про підозру в рамках судового контролю. Без комплексного врегулювання цього питання існуючий механізм оскарження залишатиметься неефективним, а особи, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування, будуть обмежені в можливості захистити свої права на стадії досудового розслідування. Для підвищення ефективності оскарження повідомлення про підозру необхідно чітко визначити матеріально-правові та процесуальні підстави оскарження, що дозволить судам здійснювати всебічний розгляд таких скарг, встановити механізм судового контролю за законністю повідомлення про підозру, що дозволить виключити випадки безпідставного притягнення особи до кримінальної відповідальності або істотного порушення прав людини під час досудового розслідування.

Окремо варто звернути увагу й на відсутність підстав для оскарження постанови про оголошення особи в розшук (ст. 281 КПК України). Потреба в такому оскарженні, як зазначає О. В. Ромасєв, обумовлена наслідками, що полягають у зупиненні досудового розслідування (п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України). Саме ризик зловживання вказаною нормою щодо зупинення досудового розслідування може порушувати права, свободи чи законні інтереси як сторони захисту, так і потерпілого внаслідок необґрунтованого затягування строків кримінального провадження або неправомірного оголошення підозрюваної особи у розшук [186, с. 137]. Відсутність можливості оскарження постанови про оголошення особи в розшук (ст. 281 КПК України) та постанови про зупинення досудового розслідування (ст. 280 КПК України) є суттєвим недоліком механізму судового контролю на стадії досудового провадження. Ці постанови безпосередньо впливають на правове становище особи та перебіг кримінального провадження, оскільки їх прийняття є підставою для зупинення досудового розслідування, що в багатьох випадках використовується стороною обвинувачення для штучного затягування строків слідства. Проблема відсутності судового контролю за оголошенням особи в розшук особливо актуальна в контексті гарантій дотримання прав підозрюваного. Процесуальне рішення про розшук має серйозні правові наслідки, зокрема створює підстави для подальшого здійснення кримінального переслідування особи без встановлених часових меж шляхом здійснення інших процесуальних дій, окрім слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; є формальним приводом для зупинення розслідування, що дозволяє стороні обвинувачення взяти необхідну паузу до моменту встановлення місцезнаходження особи; не передбачає ефективного механізму перевірки обґрунтованості, оскільки навіть у випадках, коли сторона обвинувачення неналежним чином виконала заходи щодо встановлення місцезнаходження підозрюваного, можливості перегляду цієї постанови судом не передбачено.

Схожі проблеми виникають і у випадку зупинення досудового розслідування. Оскільки така постанова приймається в односторонньому порядку, існує ризик її формальності, коли рішення про зупинення не містить достатньої аргументації або базується на недостатньо обґрунтованих доказах. Це дозволяє стороні обвинувачення уникати процесуальних строків, залишаючи кримінальне провадження в підвішеному стані на невизначений час; уникати контролю за перебігом розслідування, оскільки після зупинення кримінального провадження фактично припиняється активна процесуальна діяльність; використовувати зупинення як тактичний інструмент для маніпулювання строками слідства та процесуальним статусом підозрюваного.

Але навіть попри те, що положення п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК України надають можливість подати скаргу на рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зупинення досудового розслідування, без належного нормативного регулювання залишається визначення строку, протягом якого особам, що мають право на таке оскарження, потрібно вручити копію постанови про зупинення досудового розслідування. Це ж стосується й відсутності можливості оскаржити постанову про зупинення досудового розслідування у зв'язку з формальністю її винесення (недостатня вмотивованість, неналежна обґрунтованість, формальність проведених заходів, спрямованих на встановлення місцезнаходження розшукуваного тощо).

Серед дефектів порядку оскарження варто виокремити відсутність критеріїв щодо визначення правил підсудності розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність сторони обвинувачення у досудовому провадженні. У загальнотеоретичному розумінні підсудність визначається як закріплена у законі система правил, яка встановлює, який саме суд має розглядати конкретну категорію справ з урахуванням предмета, суб'єкта, території чи інших юридично значущих ознак. У кримінальному процесі підсудність варто розуміти як сукупність правил, порядок розподілу компетенції між судами щодо здійснення розгляду скарг, заяв, клопотань і проваджень у

межах встановленої юрисдикції. При цьому Підсудність у кримінальному процесі виконує низку важливих завдань, наприклад, гарантує реалізацію права особи на доступ до суду та ефективний юридичний захист; сприяє повноті та об'єктивності судового розгляду; створює умови для передбачуваності та прозорості процедури розгляду скарг [155, с. 245; 145, с. 5; 136, с. 12]. Хоча, на наш погляд, визначення підсудності має вагомий вплив на здійснення швидкого й ефективного судового контролю за процесуальними рішеннями сторони обвинувачення. Однак на практиці можуть виникати ситуації, які ускладнюють визначення підсудності при поданні скарги. Це пов'язано з прийняттям рішення про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих). Поруч з тим, звертатися зі скаргою на відповідні процесуальні дії та рішення за правилами територіальної юрисдикції необхідно за місцем фактичного розташування органу досудового розслідування. З формального боку, правила підсудності передбачають подання скарги за місцем фактичного розташування органу досудового розслідування, проте за наявності кількох слідчих, виникає правова невизначеність щодо правильного вибору компетентного суду. Тому, коли досудове розслідування здійснюють представники різних відомств, територіально розташованих у різних містах, виникають проблеми, пов'язані з визначенням конкретної територіальної підсудності, призводячи до затягування реалізації судового контролю.

За таких обставин визначення підсудності, коли до розслідування кримінального провадження залучаються слідчі з різних органів досудового розслідування, розташовані територіально в різних адміністративних одиницях, є дуже складним завданням. В таких умовах сторона обвинувачення отримує перевагу в обранні «потрібного» слідчого судді для розгляду процесуальних питань у досудовому кримінальному провадженні. Залучення до розслідування кримінального провадження групи слідчих із різних регіонів, сторона обвинувачення фактично отримує можливість маніпулювати підсудністю, обираючи той орган досудового розслідування,

чий територіальні межі зумовляють розгляд скарги у «зручному» для неї суді. Така ситуація створює реальний ризик вибору «потрібного» слідчого судді, що підриває принципи неупередженості та змагальності сторін у кримінальному процесі. Це не лише створює перешкоди для особи, яка подає скаргу, у доступі до правосуддя, змушуючи її витратити додатковий час і ресурси на з'ясування компетентного суду, а й суттєво впливає на дотримання розумних строків розгляду скарг. В умовах правової невизначеності учасники кримінального провадження можуть змушені кілька разів звертатися до різних судів або чекати переправлення скарги за правильною підсудністю, що уповільнює судовий контроль і фактично нівелює його ефективність. Подібні ситуації прямо суперечать призначенню інституту оскарження, який покликаний забезпечити швидке, неупереджене та обґрунтоване реагування на незаконні або необґрунтовані рішення, дії чи бездіяльність сторони обвинувачення. У результаті створюється система, де не суд контролює слідчого, а слідчий (через формальне визначення підсудності) обирає суд, який потенційно може бути лояльним для прийняття потрібного рішення. Відсутність чітких і однакових правил визначення підсудності, зокрема у справах, де діє група слідчих, створює простір для маніпуляцій, підриває принцип доступу до правосуддя, унеможлиблює швидкий розгляд скарг, затягує строки їх розгляду через оскарження до «неправильного» суду, що не дозволяє провести належну перевірку порушень, а, отже, не сприяє підтриманню ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Варто наголосити, що відсутність законодавчо унормованих критеріїв для визначення підсудності скарг на рішення, дії та бездіяльність сторони обвинувачення, особливо у випадках створення групи слідчих, є чинником, що негативно впливає на ефективність інституту оскарження. Для виправлення цієї ситуації доцільно передбачити в КПК України уніфіковані правила, які б однозначно визначали підсудність у таких випадках — наприклад, закріпити, що у випадку створення слідчої групи підсудність

визначається за місцем розташування органу, слідчий якого здійснив конкретне оскаржуване процесуальне рішення. Такий підхід сприятиме підвищенню правової визначеності, забезпеченню доступу до правосуддя та оперативному судовому розгляду скарг.

В цілому підсудність відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного судового контролю, оскільки цей інститут безпосередньо впливає на швидкість і своєчасність розгляду скарг. Правильно визначена підсудність сприяє не лише швидкому реагуванню суду на можливі порушення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, але й запобігає зловживанням сторони обвинувачення щодо штучної зміни юрисдикції з метою ускладнення доступу до правосуддя.

3. Скасування оскарження до прокурора рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення

Також на забезпечення ефективності оскарження на досудовій стадії кримінального провадження негативно впливає наявність відомчого оскарження, яке передбачено у разі необхідності подання скарги на недотримання розумних строків досудового провадження (ст. 308 КПК України). Особи, чиї права, свободи чи законні інтереси зазнали порушень під час досудового розслідування, повинні подавати відповідну скаргу не до судді суду першої інстанції (слідчого судді), а безпосередньо до прокурора вищого рівня. Разом з тим деякі науковці виокремлюють позитивні аспекти такого оскарження. Наприклад, як зауважує О. Г. Яновська, однією з безумовних переваг такого способу оскарження є оперативність розгляду скарги. Вищестоящий прокурор відповідно до положень чинного кримінального процесуального законодавства зобов'язаний розглянути скаргу в триденний строк з моменту її надходження, що в окремих випадках значно перевищує швидкість судового розгляду з аналогічних питань. Така швидкість прийняття рішення має вагоме значення в ситуаціях, коли зволікання з реагуванням може призвести до істотного погіршення процесуального становища скажника. Крім того, перед ухваленням рішення

за скаргою прокурор може здійснити перевірку, що передусе винесенню рішення шляхом ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, вивчення матеріалів, що надійшли разом із скаргою, опитування скаржника, запит відповідних внутрішніх службових документів, наказів, витягів із журналів, систем обліку тощо. Такі повноваження, хоча й не є змагальними за суттю, але дозволяють прискорити процес збирання інформації про зміст оскаржуваного рішення. За результатами розгляду скарги вищестоящий прокурор має право, у разі встановлення її обґрунтованості, дати обов'язкові до виконання вказівки процесуальному прокурору щодо строків і конкретних процесуальних дій, які мають бути вжиті. У разі, якщо прокурор визнає скаргу обґрунтованою, він зобов'язаний задовольнити вимоги скаржника. Це формально забезпечує певний рівень захисту процесуальних прав і встановлює відповідальність за недотримання розумних строків. У певних ситуаціях це може дозволити усунути порушення без втручання суду, заощадивши часовий ресурс [232, с. 10-13]. Враховуючи зазначене, на нашу думку, відомчий механізм оскарження може доповнювати інститут ефективного захисту прав, але лише як альтернатива або попередній інструмент реагування, за умови подальшої можливості оскарження до незалежного суду. Навіть за наявності позитивних рис, потрібно пам'ятати, що відомче оскарження має залишатися лише додатковим інструментом, що не замінює незалежного судового контролю, особливо у випадках, коли прокурор є безпосередньо або опосередковано пов'язаний із порушенням, що оскаржується. Тобто, хоч такий порядок може бути й оперативним, і доступним, він не гарантує неупередженого розгляду і не здатен замінити механізм вирішення скарг незалежним і неупередженим судом.

Водночас критичне ставлення до чинного законодавчого підходу щодо можливості оскарження порушення розумних строків шляхом звернення до прокурора вищого рівня цілком обґрунтовано підтверджується як доктринальними позиціями, так і практикою його застосування. У науковій літературі слушно наголошується, що такий механізм не може вважатися

обов'язковим або достатньо ефективним, а тому може бути залишений лише як допоміжний або альтернативний варіант звернення з метою оперативного реагування — але не як єдиний чи пріоритетний засіб захисту [229, с. 221]. Це підтверджується й положеннями ч. 3 ст. 308 КПК України, яка вказує виключно на можливість притягнення винних у недотриманні розумних строків, до юридичної відповідальності. Але ця норма не встановлює реального механізму впливу на перебіг досудового розслідування: вона не передбачає, як і ким саме має бути ініційована така відповідальність, які дії повинні бути вжиті щодо виправлення ситуації, і, головне, не створює гарантії того, що розслідування буде проведене в розумні строки після подання скарги. Тому, як зазначає Д. В. Ягунов навіть за наявності звернень до прокурора вищого рівня, відсутні реальні наслідки у вигляді прискорення розслідування чи активізації слідчих (розшукових) дій. Надання прокурором вказівок або службових приписів нерідко залишається формальним актом реагування, що не забезпечує ані результативності, ані гарантій усунення процесуальної бездіяльності. У багатьох випадках скарги на затягування строків розслідування залишаються без належного розгляду або завершуються відписками, які не зобов'язують виконавця до вчинення будь-яких дій у визначений строк [231, с. 339-340].

Крім того, як слушно зауважують деякі науковці [70, с. 72-73; 141, с. 178-179] відомче оскарження не передбачає змагального порядку розгляду, що є однією з базових засад кримінального провадження. Сторона захисту фактично позбавлена можливості в повному обсязі викласти свою позицію, представити докази чи вплинути на рішення прокурора, оскільки відсутній незалежний арбітр, як у випадку із слідчим суддею. У такому механізмі не гарантується прозорість, обґрунтованість і обов'язковість реагування на доводи скажника, а, отже, немає жодної реальної гарантії, що скарга буде не лише розглянута, але й спричинить конкретні процесуальні наслідки для усунення порушень. Важливо також наголосити, що практика звернення до прокурора вищого рівня із заявами про порушення розумних строків не

демонструє ефективного впливу на темпи розслідування. Навпаки, часто прокурори лише реєструють скарги формально, надсилають формальні відповіді, що збільшує тривалість провадження, не забезпечуючи реального виправлення ситуації. Відомче оскарження порушення розумних строків досудового провадження не може розглядатися як ефективний механізм прискорення розслідування, оскільки не забезпечує незалежного, неупередженого, публічного та змагального розгляду скарг. Такий механізм не відповідає ані стандартам верховенства права, ані міжнародним зобов'язанням України в частині забезпечення ефективного судового контролю.

Таким чином, у випадку оскарження до прокурора виникає проблема так званого «квазіоскарження», оскільки конституційно визначена обвинувальна спрямованість прокурора у кримінальному провадженні не передбачає його незалежності, безсторонності та неупередженості (ст. 131-1 Конституції України). Тому для перевірки законності й обґрунтованості рішень, дій (бездіяльності) дізнавача, слідчого, нижчестоящего прокурора, прокурор як головний суб'єкт сторони обвинувачення не може претендувати на перейняття частини повноважень, віднесених до судової гілки влади.

Оскільки прокурор є водночас процесуальним керівником, то його упередженість або зацікавленість у збереженні статус-кво може зумовити уникнення ефективного реагування навіть у разі очевидного затягування досудового розслідування. Відтак, реалізація контролю виключно в межах прокурорської вертикалі є внутрішньою, замкненою системою, яка не забезпечує належного рівня зовнішньої незалежності, як цього вимагає принцип ефективного правового захисту, у тому числі в світлі практики ЄСПЛ. Тому відомче оскарження порушень розумних строків не може розглядатися як ефективний засіб забезпечення прав особи, а має розцінюватися лише як необов'язкова альтернатива, що не замінює необхідності існування дієвого судового контролю. Саме запровадження незалежного судового механізму перевірки дотримання розумних строків

досудового провадження, з чітко визначеними процесуальними правилами, строками розгляду та санкціями за бездіяльність є необхідним кроком на шляху реального підвищення ефективності інституту оскарження у кримінальному процесі.

Враховуючи, що прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням й ієрархічно підпорядковується вищестоящому прокурору, необхідно звернути увагу на рішення ЄСПЛ «*Merit v. Ukraine*», у якому висловлено позицію, що наявний поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову створює беззаперечний факт відсутності у прокурора статусу судді чи незалежної та неупередженої особи, навіть незважаючи на функціональну спрямованість здійснювати нагляд за дотриманням законів у кримінальному провадженні. Прокурор покликаний здійснювати обвинувальні повноваження, що й обумовлює його позицію як сторони обвинувачення в кримінальному провадженні (ч. 4 ст. 22, ст. 25, ст. 36 КПК України). Саме у зв'язку з тим, що прокурор є стороною у кримінальному провадженні, ЄСПЛ дійшов висновку, що звернення зі скаргою до прокурора не є ефективним засобом захисту, адже не забезпечує розумних шансів на успіх [21]. У своїй усталеній практиці ЄСПЛ неодноразово підкреслює, що відповідно до ст. 13 Конвенції на державу покладено обов'язок забезпечити ефективні засоби юридичного захисту на національному рівні для усунення порушень, пов'язаних із надмірною тривалістю провадження. Ця стаття є тим інструментом, який повинен доповнювати зміст основоположних прав, у тому числі, закріплених у ст. 6, що гарантує кожному право на розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Зокрема, як зазначив Суд у справах *Kudła v. Poland* (2000) [17] та *Scordino v. Italy* (2006) [26], ефективність правового засобу захисту у значенні ст. 13 Конвенції полягає у тому, що особа повинна мати можливість оскаржити надмірну тривалість провадження саме на національному рівні, не вдаючись одразу до звернення до ЄСПЛ. Такий засіб захисту має бути не лише формально передбаченим, але й реально доступним, придатним до

використання та дієвим у результаті. У такому контексті Суд зауважує, що неможливість оскаржити надмірну тривалість досудового розслідування в судовому порядку всередині держави ставить під сумнів ефективність національної системи правового захисту. Адже якщо особа не має реального механізму впливу на прокурора або слідчого, які порушують розумні строки, вона залишається без дієвого засобу відновлення порушених прав, що саме по собі становить порушення ст. 13 у поєднанні з п. 1 ст. 6 Конвенції. З позиції ЄСПЛ ефективність права на розгляд справи упродовж розумного строку буде зведена нанівець без реальної можливості подати скаргу на затягування провадження в межах національної системи до суду. На цьому також справедливо наголошує М. Л. Белкін, що оскарження до прокурора суперечить ст. 6 Конвенції, положення якої гарантують кожному право на справедливий розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Але за національним законодавством статус прокурора полягає у виконанні функцій розслідування й обвинувачення, внаслідок чого прокурор не може розглядатися як незалежна, уповноважена законом на виконання судової влади посадова особа [55, с. 5]. Тому застосування відомчого порядку оскарження, тобто подання скарг на порушення розумних строків досудового провадження безпосередньо до прокурора вищого рівня, становить системну проблему для забезпечення ефективного судового захисту у кримінальному процесі. Попри формальну можливість такого звернення, прокурорський розгляд скарг не відповідає критеріям ефективного засобу правового захисту, визначеним у практиці ЄСПЛ, оскільки не гарантує неупередженості, змагальності та оперативного реагування. Прокурор як процесуальний керівник досудового розслідування є частиною сторони обвинувачення, що зумовлює його функціональну зацікавленість у результатах провадження, і, відповідно, потенційну упередженість. Це особливо важливо в ситуаціях, коли саме прокурор не забезпечив належної процесуальної динаміки, зволікає із прийняттям рішень або не вживає заходів для прискорення досудового розслідування. У таких

випадках покладення сподівань на прокурора як на ефективного «арбітра» у питанні строків виглядає юридично суперечливим і малоефективним. Таким чином, прокурор є «квазісудовим органом», функціональна спрямованість якого не сприяє досягненню ефективності оскарження у досудовому провадженні.

4. Розширення меж апеляційного оскарження щодо окремих рішень слідчих суддів.

Разом з тим, відсутність нормативного регулювання апеляційного оскарження рішень судді суду першої інстанції (слідчого судді) є не менш вагомою проблемою на шляху до здійснення ефективного оскарження у досудовому кримінальному провадженні. Хоча ухвали останнього можуть вирішувати питання, пов'язані з дотриманням фундаментальних прав і свобод людини, наприклад, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою обмежує право на свободу та особисту недоторканість, проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи – обмежує право на приватне життя та недоторканість права власності тощо. Попри це в межах кримінального процесуального законодавства існує прогалина щодо оскарження рішень слідчого судді за результатами розгляду відповідних клопотань в апеляційному порядку, що призводить до порушення права людини на доступ до правосуддя, позбавляючи її дієвих важелів здійснення захисту матеріальних і забезпечення процесуальних прав під час досудового розслідування. Про необхідність доцільності законодавчого закріплення оскарження ухвали слідчого судді про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи свідчать й підсумки опитування, в якому 94,9% адвокатів підтримали вказану пропозицію, оскільки обшук створює умови загрози обмеження істотних прав людини (Додаток В).

Прикладом свавільного обмеження права власності є проведення обшуку до внесення відомостей до ЄРДР (ч. 3 ст. 233 КПК України). В такому випадку підставою для проведення обшуку слугує невідкладна необхідність врятування життя людей і майна. При цьому стороною

обвинувачення нерідко здійснюється пошук і фіксація доказової інформації щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, а також вилучаються речові докази, коли змістом цієї статті не передбачено проведення інших дій, окрім як спрямованих на збереження життя людей та цілісності майна, а не речових доказів. Зокрема у Постанові Верховного Суду від 08.04.2021 року (справа № 573/2028/19) констатовано, що проведення невідкладного обшуку відповідно до положень ч. 3 ст. 233 КПК України не передбачає вирішення завдань щодо унеможливлення знищення доказів або фіксації відомостей про обставини вчиненого кримінального правопорушення. Тому проникнення до житла чи іншого володіння особи за відсутності ухвали слідчого судді, окрім як за мотиву врятування життя людей та майна, є істотним порушенням кримінального процесуального закону на стадії досудового розслідування [160]. Іншим прикладом слугує Постанова Верховного Суду від 01.11.2023 року (справа № 462/3127/22), у якій зазначено, що відшукування речових доказів під час проведення обшуку до постановлення ухвали слідчим суддею не належить до підстав, визначених ч. 3 ст. 233 КПК України. Відповідно, навіть попри подальшу легалізацію обшуку за допомогою ухвали слідчого судді, отримані в такий спосіб докази є недопустимими через порушення прав людини і основоположних свобод [157]. Наведені судові рішення свідчать, що при проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи можуть виникати суттєві порушення норм кримінального процесуального закону з боку органів досудового розслідування. Але, як справедливо зауважують деякі науковці, законодавцем не передбачено можливості та механізму здійснення процесуального оскарження ухвали слідчого судді про проведення обшуку під час досудового розслідування. Разом з тим, позбавлення особи, у житлі чи іншому володінні якої проведено обшук, права на оскарження результатів його проведення є порушенням положень ст. 55 Конституції України [196, с. 82; 110, с. 103]. Тому зважаючи на зміст ст. 309 КПК України, ухвала слідчого судді про

проведення обшуку та власне результати його проведення не підлягають оскарженню під час досудового розслідування в апеляційному порядку.

Зазначене вище входить у суперечність з рішенням ЄСПЛ «Case of Camenzind v. Switzerland», у якому встановлено, що заявник не мав «ефективного засобу правового захисту в національному органі» для того, щоб оскаржити результати проведення обшуку. Суд дійшов висновку, що при відсутності у національному законодавстві передбаченого права на оскарження слідчої дії, проведення якої призвело до порушення основоположного права особи на повагу до свого житла (ч. 1 ст. 8 Конвенції), відбувається порушення права на ефективний засіб правового захисту (ст. 13 Конвенції) [9]. Таким чином, з метою створення ефективного механізму правового захисту вбачається доцільним забезпечити пріоритетну реалізацію права на розгляд судами апеляційної інстанції скарг, поданих на рішення судів першої інстанції у випадку виявлення порушень щодо забезпечення (захисту) конституційних прав і свобод людини під час досудового кримінального провадження. Для цього доцільно доповнити ч. 1 ст. 309 КПК України п. 8-3 такого змісту: «8-3) проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи» (Додаток Г).

Унормування порядку апеляційного оскарження ухвали про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи сприятиме виробленню ефективної практики вирішення питання про допустимість доказів за результатами проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують винесення ухвали слідчого судді, ще на стадії досудового кримінального провадження.

5. Запровадження касаційного оскарження на досудовому кримінальному провадженні.

З урахуванням прогалин щодо врегулювання апеляційного оскарження окремих судових рішень слідчого судді, що зачіпають фундаментальні права й основоположні свободи людини, потрібно констатувати й відсутність можливості подання касаційної скарги на рішення суду апеляційної інстанції.

Водночас у проведеному опитуванні вбачається консенсус поглядів на доцільність унормувати у КПК України касаційне оскарження ухвал суду апеляційної інстанції за результатами розгляду скарг на ухвали слідчих суддів під час досудового розслідування – 57,8% слідчих (Додаток А), 67,6% прокурорів (Додаток Б) і 73,4% адвокатів (Додаток В) висловилися позитивно за впровадження таких змін.

Зокрема ч. 4 ст. 424 КПК України передбачає, що ухвала слідчого судді після її перегляду в суді апеляційної інстанції, а також постановлена ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на таку ухвалу оскарженню в касаційному порядку не підлягають [113]. Тож варто погодитись з думкою М. Ю. Мерцалова, що за умови відсутності перегляду ухвали слідчого судді в апеляційному порядку особа втрачає право на перегляд справи в межах суду касаційної інстанції [127, с. 255]. Проте, як справедливо зазначають інші науковці, попри відсутність механізму касаційного оскарження у досудовому кримінальному провадженні в судовій практиці виникають непоодинокі ситуації, які підтверджують можливість оскаржити відповідне рішення, дію чи бездіяльність сторони обвинувачення чи рішення слідчого судді під час досудового розслідування в суді касаційної інстанції. Це пов'язано з тим, що забезпечення права на апеляційний та касаційний перегляд судових рішень шляхом їх оскарження є невід'ємним елементом реалізації конституційного права людини на звернення до суду (ст. 55 Конституції України) [115, с. 122]. Наприклад, у Постанові Верховного Суду від 18.12.2018 року (справа № 628/969/18) оскаржується ухвала апеляційного суду, якою відмовлено у відкритті провадження за апеляційною скаргою щодо зміни запобіжного заходу у вигляді застави на запобіжний захід у вигляді тримання під вартою [165] Іншим прикладом може слугувати Постанова Верховного суду від 23.01.2024 року (справа № 569/19829/21) щодо оскарження ухвали апеляційного суду про відмову у скасуванні арешту майна [167]. В цьому контексті можна стверджувати, що перегляд справ, розглянутих слідчим суддею щодо оскарження рішень, дій

(бездіяльності) сторони обвинувачення у апеляційному та касаційному порядку є практичним втіленням конституційної засади кримінального судочинства. В іншому випадку, пряма заборона оскаржувати рішення слідчого судді внаслідок розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність сторони обвинувачення у касаційному порядку не кореспондується і входить у суперечність з конституційними правами, свободами та законними інтересами людини.

Враховуючи зазначене, необхідно унормувати можливість оскарження в касаційному порядку ухвал суду апеляційної інстанції за результатами розгляду скарг на ухвали слідчих суддів під час досудового розслідування. Для цього потрібно доповнити КПК України ст. 309-1 та 310-1 такого змісту (Додаток Г):

«Стаття 309-1. Ухвали суду апеляційної інстанції, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування.

1. Ухвали суду апеляційної інстанції за результатами розгляду скарг на ухвали слідчих суддів під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в касаційному порядку».

«Стаття 310-1. Порядок оскарження ухвал суду апеляційної інстанції під час досудового розслідування.

1. Оскарження ухвал апеляційного суду під час досудового розслідування здійснюється в касаційному порядку».

6. *Врегулювання порядку досудового кримінального провадження у випадку подання та розгляду конституційної скарги.*

Фактично надання права на оскарження процесуальних дій і рішень, що зачіпають законні інтереси учасників кримінального провадження, або інших зацікавлених осіб є однією з форм конституційного захисту прав і свобод людини (ст. 55 Конституції України). Інститут оскарження дій (бездіяльності) та рішень переслідує мету не лише забезпечити процесуальні права та захистити матеріальні права людини, але й сприяти своєчасному виявленню та швидкому усуненню порушень, допущених під час досудового

розслідування. В цьому контексті доречно звернути увагу на реалізацію права на конституційне оскарження щодо невідповідності окремих норм кримінального процесуального закону Конституції України. Наприклад, у Рішенні Конституційного суду № 8-р(П)/2024 від 18.07.2024 року, визначено, що нормативно-правове регулювання продовження строку тримання під вартою в умовах воєнного стану (ч. 6 ст. 615 КПК України) не відповідає положенням основного закону держави, зокрема ч. 1, ч. 2 ст. 29, ч. 1, ч. 2 ст. 55, ст. 62, ч. 2 ст. 63 Конституції України [183]. Водночас, як справедливо зазначає О. Пересада, подання конституційної скарги до Конституційного Суду України, незалежно від прийнятого рішення, не означає здійснення перегляду судових рішень і не передбачає відновлення порушених прав чи призначення матеріальної компенсації. Головним чином, у особи виникають нові можливості щодо продовження захисту своїх прав за допомогою подальшого звернення із заявою про перегляд судового рішення за виключними або нововиявленими обставинами [149, с. 96].

Беручи до уваги спрямованість конституційного оскарження, варто погодитись з думкою С. Р. Тагієва, що таким способом відбувається об'єктивна оцінка діяльності суду загальної юрисдикції з позиції належного дотримання норм матеріального та процесуального права, шляхом надання йому правильного тлумачення. Крім того суд конституційної юрисдикції визначає правильність формулювання нового правила, конкретизацію існуючих норм, дотримання положень юридичної техніки тощо [204, с. 549]. З іншого боку, подання конституційної скарги в контексті оскарження окремих положень кримінального процесуального закону також не позбавлене недоліків, зокрема постановлення остаточного рішення в межах кримінального провадження відкладається на невизначений термін, порушуючи право на розумні строки розгляду провадження. При цьому розгляд конституційної скарги відбувається у чітко встановлених межах, тобто суд конституційної юрисдикції не може виходити за межі поданої скарги на відповідність оскаржуваного акту або його частини конкретній

конституційній нормі [119, с. 8-10]. Водночас необхідно констатувати, що кримінальне процесуальне законодавство не врегульовує порядок здійснення досудового кримінального провадження у разі подання та розгляду конституційної скарги. Зокрема, невизначеним залишається питання, чи може продовжуватись проведення слідчих та інших процесуальних дій у той час, коли відповідна норма кримінального процесуального закону підлягає оскарженню, чи це має слугувати підставами для зупинення проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні. Такі міркування є цілком обґрунтованими з огляду на те, що зупинення провадження у зв'язку з відповідним конституційним провадженням (його результатом) виступає процесуальним механізмом забезпечення конституційної безпеки, захисту конституційних прав і свобод людини на підставі Конституції [85, с. 90]. Тому за умови фактичного продовження проведення процесуальних дій виникають ризики порушення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, якщо оскаржувану норму буде визнано неконституційною. Крім того не зрозумілим вбачається відсутність унормування скасування заходів забезпечення кримінального провадження або запобіжних заходів на час розгляду скарги Конституційним Судом України. Сукупність зазначених питань обумовлює потребу в подальшій розробці дієвого механізму проведення досудового розслідування у разі подання та розгляду конституційної скарги. Враховуючи зазначене, пропонується у ч. 1 ст. 280 КПК України додати п. 6 такого змісту: «6) якщо відкрито конституційне провадження у справі за конституційною скаргою» (Додаток Г). Запропоноване доповнення спрямоване на гарантування правової визначеності, захист прав і свобод особи, а також запобігання необґрунтованим обмеженням її прав під час досудового кримінального провадження.

Варто зауважити, що зупинення досудового розслідування у разі відкриття конституційного провадження за результатами анкетування

підтримали 68,9% слідчих (Додаток А), 79,4% прокурорів (Додаток Б) і 86,1% адвокатів (Додаток В). Такі показники вказують на загальну підтримку ідеї правової визначеності у подібних ситуаціях. Для сторони захисту це означає розширення процесуальних інструментів впливу на хід досудового розслідування. Для сторони обвинувачення така можливість передбачає виникнення підстав для зупинення досудового розслідування.

Таким чином, напрямками підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні є: деформалізація нормативних вимог до оформлення та подання скарги до суду (слідчого судді); удосконалення підстав, умов та порядку судового оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; скасування оскарження до прокурора рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; розширення меж апеляційного оскарження щодо окремих рішень слідчих суддів; запровадження касаційного оскарження на досудовому кримінальному провадженні; врегулювання порядку досудового кримінального провадження у випадку подання та розгляду конституційної скарги.

Висновки до розділу 3

1. Ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні – здатність оскарження на підставі якісних процесуальних норм та / або змісту принципів кримінального судочинства, шляхом судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, що ініційована заінтересованими учасниками кримінального процесу або іншими заінтересованими особами, за мінімальний термін часу досягнути мети щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

2. Ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні не залежить від вирішення судом питання про задоволення

(часткове задоволення) або відмову у задоволенні скарги, поданої заінтересованим учасником кримінального процесу або іншою заінтересованою особою. Як у випадку задоволення судом скарги, так і у разі відмови у задоволенні судом скарги, оскарження у досудовому кримінальному провадженні може бути як ефективним, так і неефективним. Критерієм ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні є оперативна судова перевірка щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини.

Про неефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні свідчать рішення слідчого судді, суду щодо залишення скарги без розгляду (повернення скарги). У такому випадку не здійснюється судова перевірка законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, а тому не вирішується питання щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

3. Напрямами підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні є: деформалізація нормативних вимог до оформлення та подання скарги до суду (слідчого судді); удосконалення підстав, умов та порядку судового оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; скасування оскарження до прокурора рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; розширення меж апеляційного оскарження щодо окремих рішень слідчих суддів; запровадження касаційного оскарження на досудовому кримінальному провадженні; врегулювання порядку досудового кримінального провадження у випадку подання та розгляду конституційної скарги.

Основні результати розділу опубліковано у наукових дослідженнях [48; 45; 44; 47].

ВИСНОВКИ

1. Оскарження у досудовому кримінальному провадженні – обумовлений приписами норм кримінального процесуального законодавства та / або змістом принципів кримінального судочинства, ініційований заінтересованими учасниками досудового кримінального процесу або іншими заінтересованими особами порядок судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Перевірка прокурором законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності дізнавача, слідчого або нижчестоящего прокурора з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини, є «квазіоскарженням», оскільки такий прокурор є «квазісудовим органом» з огляду на його обвинувальну функціональну спрямованість у досудовому кримінальному провадженні, службову підпорядкованість, внаслідок чого невідповідність вимогам незалежності, безсторонності та неупередженості.

2. Функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні виявляється через виконання таких функцій як: 1) забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів; 2) захист матеріальних прав, свобод і законних інтересів.

Функція забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів реалізується за допомогою оскарження рішень, дій, бездіяльності сторони обвинувачення. Шляхом оскарження діяльності / бездіяльності суб'єктів досудового розслідування забезпечуються такі процесуальні права як право на ефективне розслідування, право на розумний строк кримінального провадження тощо.

Функція захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів здійснюється шляхом оскарження рішень слідчих суддів у досудовому кримінальному провадженні. Через оскарження ухвал слідчих суддів під час досудового розслідування захищаються такі матеріальні права як право на свободу, право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, право на недоторканність права власності тощо.

3. Оскарження у досудовому кримінальному провадженні має нормативні та фактичні межі.

Нормативні межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні є недосконалими. Норми кримінального процесуального закону потребують внесення змін та доповнень у частині розширення меж оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів для забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

4. Зміст КПК України не містить нормативних положень щодо можливості оскарження до слідчого судді дій сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Цей законодавчий дефект унеможлиблює судову перевірку законності та обґрунтованості дій дізнавача, слідчого або прокурора, що не сприяє забезпеченню прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Для забезпечення вимоги правової визначеності кримінального процесуального закону необхідно у змісті ст. 303 КПК України передбачити підставу, умови і коло осіб щодо оскарження процесуальних дій суб'єктів сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Це питання може врегульовуватися як в загальному вигляді (за прикладом унормування оскарження бездіяльності – п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), так і в конкретному вигляді (аналогічно правовому регулюванню оскарження процесуальних рішень – п.п. 2-9-1 КПК України).

5. Положення кримінального процесуального закону уможливають оскарження бездіяльності сторони обвинувачення в частині нездійснення лише тих процесуальних дій, для виконання яких у кримінальних процесуальних нормах встановлений конкретний строк (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України). Відсутність у КПК України чітких часових меж щодо вчинення дій сторони обвинувачення обумовлює неефективність оскарження бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні.

Ускладнена вказівкою на строк норма п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України щодо оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні перешкоджає реалізації судового контролю за виконанням процесуального обов'язку дізнавачем, слідчим та прокурором стосовно здійснення дій на користь сторони захисту, зокрема, виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного, пом'якшують його майбутнє покарання (ч. 2 ст. 9 КПК України); фіксування, документування та використання доказів, що можуть свідчити про невинуватість особи (ч. 5 ст. 223 КПК України); роз'яснення права та підстави для звільнення від кримінальної відповідальності (ч.ч. 2, 3 ст. 285 КПК України) тощо.

6. Приписи КПК України не містять матеріально-правових (повнота змісту підозри, правильність кримінально-правової кваліфікації) та кримінальних процесуальних (належний суб'єкт, дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення) підстав для оскарження повідомлення про підозру у досудовому кримінальному провадженні.

Матеріально-правові та кримінальні процесуальні підстави для оскарження повідомлення про підозру мають розглядатися через призму істотності / неістотності порушень вимог кримінального процесуального закону, що пов'язано із забезпеченням прав і свобод людини у кримінальному провадженні та з дотриманням вимоги загальної справедливості кримінального процесу.

7. Прогалиною кримінального процесуального закону є неврегульованість початкового моменту перебігу строків, визначених у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, коли суб'єкти сторони обвинувачення повідомляють про нову підозру або змінюють повідомлення про підозру.

Якщо суб'єкти сторони обвинувачення повідомляють про нову підозру, то оскарження такої підозри є можливим лише після спливу відповідних процесуальних строків з моменту повідомлення про нову підозру. Проте у разі зміни повідомлення про підозру, остання може оскаржуватися після закінчення строків, передбачених п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, що мають рахуватися з моменту первинного повідомлення про підозру.

8. У досудовому кримінальному провадженні рішення у формі письмового документу повідомлення про підозру може оскаржуватися за п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, а бездіяльність сторони обвинувачення у вигляді невручення повідомлення про підозру – за п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України.

9. Законодавча неврегульованість оскарження рішень сторони обвинувачення про визначення підслідності та про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих) не сприяє забезпеченню права людини на законного суб'єкта досудового кримінального провадження. Цей дефект правового регулювання перешкоджає здійсненню судової перевірки належності (законності) суб'єкта розслідування, внаслідок чого отримані докази можуть визнаватися недопустимими.

Неможливість ініціювання судового контролю за рішеннями сторони обвинувачення про визначення підслідності та про призначення групи слідчих (про зміну групи слідчих) приводить до «процесуальних маніпуляцій» зі змістом відповідних постанов, в результаті чого суб'єктивно (штучно) визначається підсудність клопотань сторони обвинувачення, скарг та клопотань сторони захисту та інших заінтересованих осіб. Таким чином, сторона обвинувачення обирає «потрібного» слідчого суддю для розгляду процесуальних питань у досудовому кримінальному провадженні.

10. Положення КПК України не містять норм стосовно судової перевірки законності та обґрунтованості обчислення строку досудового розслідування щодо особи, якій повідомлено про підозру після винесення рішення про продовження вказаного строку з моменту повідомлення про підозру іншій особі. Цей нормативний недолік негативно відображається на гарантуванні права особи на розумний строк досудового кримінального провадження після повідомлення про підозру.

Для вирішення питання про законність та обґрунтованість обчислення строку досудового розслідування щодо особи визначальним є часове співвідношення моменту повідомлення такій особі про підозру та моменту продовження строку досудового розслідування, а не співвідношення моменту повідомлення особі про підозру та моменту об'єднання або виділення матеріалів досудового кримінального провадження.

11. Відсутність у КПК України норм щодо оскарження рішення сторони обвинувачення про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна не сприяє забезпеченню права особи на власність. Ця законодавча прогалина дозволяє суб'єктам сторони обвинувачення складати формальні, невмотивовані постанови про визначення тимчасово вилученого майна речовим доказом та використовувати їх для обґрунтування клопотання про накладення арешту на вказане майно. Слідчі судді, не перевіряючи під час судового засідання законність та обґрунтованість постанов про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна, посилаються на них з метою підтвердження підстави для арешту майна, внаслідок чого особа незаконно та неправомірно обмежуються у праві на власність у досудовому кримінальному провадженні.

12. Нормативна прогалина щодо неможливості судової перевірки законності та обґрунтованості рішення сторони обвинувачення про оголошення особи в розшук не сприяє забезпеченню права людини на ефективне розслідування та право на розумний строк досудового кримінального провадження. Відсутність потенційного судового контролю

уможливилює винесення представниками сторони обвинувачення формальних, неаргументованих постанов про оголошення особи в розшук та посилення на них з метою обґрунтування наявності підстави для зупинення досудового розслідування та збереження процесуальних строків. В результаті прийняття суб'єктами сторони обвинувачення рішення про зупинення досудового розслідування на підставі «своїї» штучно оформленої постанови про оголошення особи в розшук, порушується право людини на ефективне розслідування та право на розумний строк досудового кримінального провадження.

13. Недоліком правового регулювання оскарження у досудовому кримінальному провадженні є відсутність процесуальних норм щодо апеляційного оскарження рішення слідчого судді за результатами розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна. Правові наслідки розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, клопотання про накладення арешту на майно є тотожними юридичним наслідкам розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна, проте апеляційна судова перевірка законності та обґрунтованості останніх правових наслідків приписами кримінального процесуального закону не врегульовується.

Для ефективного забезпечення (захисту) основоположних матеріальних прав на свободу, на недоторканість права власності необхідно удосконалити норми ст. 309 КПК України шляхом внесення доповнень щодо апеляційного оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, клопотання про скасування арешту майна.

14. Недостатнім є унормування судового контролю з боку судді суду першої інстанції (слідчого судді) для гарантування основоположних матеріальних прав людини на особисту недоторканість та на повагу до людської гідності шляхом запровадження процедури винесення рішення

слідчого судді за результатами розгляду клопотань сторони обвинувачення про здійснення примусового освідування та про примусове відібрання біологічних зразків у особи. З урахуванням матеріальної природи права на особисту недоторканість та права на повагу до людської гідності, їх значущості для людини, її правового становища, ухвали слідчого судді про здійснення примусового освідування та про примусове відібрання біологічних зразків у особи мають підлягати апеляційному оскарженню у досудовому кримінальному провадженні.

15. Необхідність в ефективному захисті матеріальних прав на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на невтручання у приватне життя та на недоторканність права власності обумовлює правове регулювання механізму апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи.

16. Дефектом правової регламентації оскарження недотримання розумних строків суб'єктами досудового кримінального провадження є нормативна прогалина щодо неможливості апеляційного оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні.

У змісті кримінальних процесуальних норм потрібно врегулювати процедуру оскарження в апеляційному порядку недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні.

17. Ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні – здатність оскарження на підставі якісних процесуальних норм та / або змісту принципів кримінального судочинства, шляхом судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, що ініційована заінтересованими учасниками кримінального процесу або іншими заінтересованими особами, за мінімальний термін часу досягнути мети щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні не залежить від вирішення судом питання про задоволення (часткове задоволення) або відмову у задоволенні скарги, поданої заінтересованим учасником кримінального процесу або іншою заінтересованою особою. Як у випадку задоволення судом скарги, так і у разі відмови у задоволенні судом скарги, оскарження у досудовому кримінальному провадженні може бути як ефективним, так і неефективним. Критерієм ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні є оперативна судова перевірка щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини.

Про неефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні свідчать рішення слідчого судді, суду щодо залишення скарги без розгляду (повернення скарги). У такому випадку не здійснюється судова перевірка законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, а тому не вирішується питання щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

18. Напрямами підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні є: деформалізація нормативних вимог до оформлення та подання скарги до суду (слідчого судді); удосконалення підстав, умов та порядку судового оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; скасування оскарження до прокурора рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; розширення меж апеляційного оскарження щодо окремих рішень слідчих суддів; запровадження касаційного оскарження на досудовому кримінальному провадженні; врегулювання порядку досудового кримінального провадження у випадку подання та розгляду конституційної скарги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Andrukh V. V. The concept of appeal in pre-trial criminal proceedings. *Visegrad journal on Human Rights*. 2024. № 3. P. 6-12.
2. Case of Akdivar and others v. Turkey, № 21893/93, 19.09.1996. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:\[%22kupdate%20Descending%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-58062%22\]\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22kupdate%20Descending%22],[%22itemid%22:[%22001-58062%22]]}) (дата звернення: 20.07.2023).
3. Case of Aksoy v. Turkey, № 21987/93, 18.12.1996. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22sort%22:\[%22kupdate%20Descending%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-58003%22\]\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22sort%22:[%22kupdate%20Descending%22],[%22itemid%22:[%22001-58003%22]]}) (дата звернення: 20.07.2023).
4. Case of Aleksakhin v. Ukraine, № 31939/06, 19.07.2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-112277%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-112277%22]}) (дата звернення 26.08.2024).
5. Case of Bellet v. France, № 23805/94, 04.12.1995. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ES011035> (дата звернення 26.08.2024).
6. Case of Belousov v. Ukraine, № 4494/07, 7.11.2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-127813%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-127813%22]}) (дата звернення 26.08.2024).
7. Case of Brandstetter v. Austria, № 11170/84; 12876/87; 13468/87, 28.08.1991. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57683%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57683%22]}) (дата звернення 26.08.2024).
8. Case of Brozicek v. Italy, № 10964/84, 19.12.1989. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57612%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57612%22]}) (дата звернення 12.08.2024).
9. Case of Camenzind v. Switzerland, № 136/1996/755/954, 16.12.1997. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58125%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58125%22]}) (дата звернення: 27.09.2024).
10. Case of Gäfgen v. Germany, 22978/05, 01.06.2010. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-99015%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-99015%22]}) (дата звернення 26.08.2024).

11. Case of Ibrahim and others v. The United Kingdom, № 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09, 13.09.2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-166680%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-166680%22]}) (дата звернення 26.08.2024).

12. Case of Imbrioscia v. Switzerland, 13972/88, 24.11.1993. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57852%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57852%22]}) (дата звернення 26.08.2024).

13. Case of Jalloh v. Germany, № 54810/00, 11.07.2006. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:\[%22Jalloh%22\],%22itemid%22:\[%22001-76307%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:[%22Jalloh%22],%22itemid%22:[%22001-76307%22]}) (дата звернення: 27.11.2024).

14. Case of James and Others v. the United Kingdom, № 8793/79, 21.02.1986. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57507%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57507%22]}) (дата звернення: 13.11.2024).

15. Case of Kholodkov and Kholodkova v. Ukraine, № 29697/08, 07.05.2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154160> (дата звернення 26.08.2024).

16. Case of Klass and others v. Germany, № 5029/71, 6/09/1978. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57510%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57510%22]}) (дата звернення: 12.08.2024).

17. Case of Kudła v. Poland, № 30210/96, 26.10.2000. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-58920%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-58920%22]}) (дата звернення: 12.08.2024).

18. Case of M.S. v. Sweden, № 74/1996/693/885, 27/08/1997. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58177%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58177%22]}) (дата звернення: 12.08.2024).

19. Case of McFarlane v. Ireland, № 31333/06, 10.09.2010. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-100413%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-100413%22]}) (дата звернення 26.08.2024).

20. Case of McKay v. the United Kingdom, № 543/03, 03/10/2006. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-77177%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-77177%22]}) (дата звернення: 12.08.2024).

21. Case of Merit v. Ukraine, № 66561/01, 30.03.2004. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-61685%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-61685%22]}) (дата звернення 12.08.2024).

22. Case of Mooren v. Germany, № 11364/03, 09.07.2009. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-93528%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-93528%22]}) (дата звернення 25.08.2024).

23. Case of Panteleyenko v. Ukraine, № 11901/02, 26.06.2006. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-76114%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-76114%22]}) (дата звернення 26.08.2024).

24. Case of Rowe and Davis v. the United Kingdom, № 28901/95, 16.02.200. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58496%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58496%22]}) (дата звернення 26.08.2024).

25. Case of Ryzhenko v. Ukraine, № 55902/11, 30.07.2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170579> (дата звернення 26.08.2024).

26. Case of Scordino v. Italy, № 36813/97, 29.03.2006. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-72925%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-72925%22]}) (дата звернення: 12.08.2024).

27. Case of Silver and others v. the United Kingdom, № 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, 25/03/1983. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57577%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57577%22]}) (дата звернення: 12.08.2024).

28. Case of Smirnov v. Russia, № 71362/01, 07.06.2007. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-80953%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-80953%22]}) (дата звернення 26.08.2024).

29. Case of Tkachev v. Ukraine, № 39458/02, 13.12.2007. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22sort%22:\[%22kupdate%20Descending%22\],%22itemid%22:\[%22001-83977%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22sort%22:[%22kupdate%20Descending%22],%22itemid%22:[%22001-83977%22]}) (дата звернення: 20.07.2023).

30. Case of Vergelsky v. Ukraine, № 19312/06, 12.06.2009. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:\[%22kupdate%20Descending%22\],%22appno%22:\[%2219312/06%22\],%22itemid%22:\[%22001-91756%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22kupdate%20Descending%22],%22appno%22:[%2219312/06%22],%22itemid%22:[%22001-91756%22]}) (дата звернення: 20.07.2023).

31. Drozdov O., Hryniuk V., Kovalchuk S., Korytko L., Kret G. The standard of proof «beyond a reasonable doubt» in criminal proceedings of Ukraine in the context of the ECHR case-law. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. Num. 46. P. 281-289.

32. Kaplina O., Tumanyants A., Krytska I. Standards for Ensuring the Legality of Covert Activities in Criminal Proceedings Through the Prism of European Court of Human Rights. *Revista Jurídica Portucalense*, 2023. P. 217-236.

33. Kaplina O., Tumanyants A., Krytska I., Verkhoglyad-Gerasymenko O. Application of Artificial Intelligence Systems in Criminal Procedure: Key Areas, Basic Legal Principles and Problems of Correlation with Fundamental Human Rights. 2023. № 3 (20). P. 147-166.

34. Kovalchuk, S., Korytko, L., Kret, G., Fomin, S., Hryniuk, V. Standards of fair justice and their relationship to standards of proof in criminal proceedings. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39. № 71. P. 957-971.

35. Kovalenko A. V., Sainchyn S. O., Vitiuk D. L., Luhina N. A., Hrytsiuk I. V. Decision-Making by the Defense Party in Ukrainian Criminal Justice: Balancing Needs and Capabilities. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*. 2025. № 5(3). P. 1-19.

36. Margolis S. E. Two definitions of efficiency in law and economics. *The Journal of Legal Studies*. 1987. № 16(2). P. 471-482.

37. Onions T. (ed.). The Oxford Dictionary of English Etymology. 1966. 1025 p.

38. Palmer S., Torgerson D. J. Definitions of efficiency. *Bmj*, 318 (7191). 1999. 1136 p.

39. Tarasiuk S. Human rights in criminal proceedings: conceptual base and legal regulation. *Scientific Works of Kyiv Aviation Institute. Series Law Journal. Air and Space Law*. 2024. № 4(73). С. 233-240.

40. Алієва О. М. Загальний аналіз інституту повідомлення про підозру. *Четверті юрид. читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 жовтня 2013 р.)*. Одеса: Астропринт, 2013. С. 7-12.

41. Андреев І. П. Окремі аспекти реалізації права на захист в кримінальному процесі. *Правничий часопис*. 2024. №2. С. 234-237.

42. Андрух В. В. Дефекти нормативного регулювання оскарження деяких процесуальних рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. *Наше право*. 2024. № 3. С. 75-82.

43. Андрух В. В. Деякі питання щодо меж оскарження процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні. *Актуальні питання досудового розслідування: збірник матеріалів круглого столу (м. Кривий Ріг, 28 квітня 2023 року)*. Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2023. С. 21-23.

44. Андрух В. В. Загальні питання забезпечення права на оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.)*. Одеса: «Юридика», 2023. С. 455-457.

45. Андрух В. В. Напрями підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 85. Ч. 4. С. 11-17.

46. Андрух В. В. Недоліки правової регламентації оскарження недотримання розумних строків у досудовому кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 432-438.

47. Андрух В. В. Окремі аспекти функціонального призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Львів, 3 листопада 2023 року)*. Львів. 2023. С. 19-21.

48. Андрух В. В. Поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. № 4. Т. 35 (74). С. 94-99.

49. Андрух В. В. Проблеми апеляційного оскарження судових рішень, пов'язаних із забезпеченням права на свободу та на недоторканість права власності у досудовому кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 286-293.

50. Андрух В. В. Проблеми правового регулювання оскарження повідомлення про підозру. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 84. Ч. 4. С. 11-17.

51. Андрух В. В. Проблемні питання нормативної регламентації оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 1. С. 691-696.

52. Андрух В. В. Щодо оскарження окремих процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні. *Право.ua*. № 3. 2024. С. 108-115.

53. Аркуша Л. І., Торбас О. О., Стоянов М. М. та ін. Довідник термінів у практиці ЄСПЛ з питань кримінального судочинства. Одеса: Фенікс, 2022. 48 с.

54. Баулін О., Ганова Г. Порядок та межі застосування примусу під час освідування особи у кримінальному провадженні. *Вісник прокуратури*. 2015. № 3 (165). С. 40-50.

55. Белкін М. Л. Актуальні питання оскарження постанов про порушення кримінальної справи в контексті рішень Європейського суду з прав людини. *Адвокат*. 2009. № 6 (105). С. 4-10.

56. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. та ін. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 2. 616 с.

57. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2016. 498 с.

58. Большаков Є. В. Апеляційне оскарження рішень судді, постановлених в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу: дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2011. 206 с.

59. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

60. Валігура Д. М. Оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органу досудового розслідування та прокурора: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2013. 194 с.

61. Вапнярчук В. В. Щодо окремих питань підслідності, допустимості доказів та початку досудового розслідування. *Право та державне управління*. 2017. № 1 (26). С. 107-115.

62. Варченко О. О. Проблемні питання забезпечення поваги до людської гідності при проведенні освідування, відібранні біологічних зразків, судово-медичній експертизі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 187-190.

63. Вознюк О. Л. Добросовісність використання дискреційних повноважень прокурором при об'єднанні та виділенні матеріалів досудового розслідування. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 66. С. 137-141.

64. Волошанівська Т. В. До питання тлумачення права на ефективний захист у кримінальному провадженні на підставі застосування судами України практики європейського суду з прав людини. *Київський часопис права*. 2022. № 3. С. 195-202.

65. Воробей П. А., Ковальчук С. О., Мірошніченко С. С. Процесуальні повноваження слідчого: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 502-505.

66. Воробей П. А., Ковальчук С. О., Мірошніченко С. С. Структура процесуального статусу слідчого. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 425-431.
67. Гарасимів О., Захарова О., Ряшко О. Арешт майна у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 118-123.
68. Герасимчук Є. Г., Кравчук І. І. Забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип. № 10. С. 500-503.
69. Гладун О., Зелінський О. Повідомлення про підозру: кримінальна процесуальна дихотомія. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 2. С. 58-72.
70. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: дис. ... докт. юрид. наук. Одеса, 2015. 602 с.
71. Гловюк І. В. Проблемні питання оскарження та розгляду скарг на рішення та бездіяльність прокурора під час застосування статті 308 Кримінального процесуального кодексу України. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 6. С. 220-224.
72. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: теорія і практика. Одеса : Фенікс, 2010. 232 с.
73. Говорун Д. М. Поняття принципу публічності та його нормативний зміст. *Теорія і практика правознавства*. 2011. № 1. С. 1-11.
74. Горелкіна К. Г. Дотримання прав і свобод людини при примусовому відбиранні біологічних зразків. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 1 (15). С. 133-140.
75. Городецька М. С. Забезпечення ефективності кримінального провадження як один із аспектів функціонального призначення предмета відання. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. №1-2. С. 8-15.
76. Городецька М. С. Щодо розподілу підслідності на досудовому розслідуванні. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 2 (79). С. 136-143.

77. Грошевий Ю. М. Проблеми підвищення ефективності застосування норм кримінально-процесуального права. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 276-281.

78. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. та ін. Кримінальний процес: підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.

79. Гупало А. О. Визначення змісту понять: «ефект» ефективність» та «результативність». *Проблеми формування змісту нової економіки XXI століття*. Київ. 2012. С. 6-9.

80. Гуріч О. В. Змагальність сторін в системі засад кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 66. С. 151-154.

81. Гуріч О. В. Реалізація засади змагальності під час досудового розслідування: дис. ... докт. філософії. Київ. 2024. 270 с.

82. Денисовський М. Д., Томчук І. О., Колінько С. Ю. Поняття та значення інституту оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування у кримінальному процесі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. №2. С. 144-149.

83. Дроздов О. М., Дроздова О. В. Актуальні питання апеляційного оскарження ухвали суду про накладення арешту на майно у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 480-485.

84. Євмін А. М. Правова природа касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 9-2 (2). С. 99-101.

85. Єзеров А. Конституційне провадження як підстава для зупинення та закриття провадження у справі. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 4. С. 90-100.

86. Єременко Ю. Правові та організаційні основи спеціалізації органів прокуратури в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2019. 277 с.

87. Жовтан П. В., Капіца А. А. Оскарження розумних строків під час досудового розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 181-185.

88. Заболотний І. І. Судовий контроль та прокурорський нагляд у механізмі забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності на досудовому розслідуванні. *Право і суспільство*. 2013. № 2. С. 334-338.

89. Ільєва Т. Г. Апеляційне оскарження ухвал слідчого судді, постановлених під час досудового розслідування. *Митна справа*. 2013. № 6(90). Ч. 2. Кн. 1. С. 136-141.

90. Калатур М. В. Реалізація права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні в кримінальному процесі України із врахуванням міжнародного досвіду та огляду практики Європейського суду з прав людини. *Правові новели*. 2023. № 21. Т. 2. С. 103-111.

91. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1(5). С. 238-242.

92. Капліна О. В. Проблеми безпосереднього дослідження судом результатів невербальних та змішаних слідчих (розшукових) дій. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 15. С. 101-119.

93. Клепка Д. І. До питання якісної характеристики нормативної регламентації оскарження недотримання розумних строків під час досудового розслідування. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 листопада 2021 року). Одеса: Фенікс, 2021. С. 83-86.

94. Клепка Д. І. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування як окремий вид провадження: дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2017. 222 с.

95. Коваленко А. В. Використання доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 576-582.
96. Коваленко А. В. Процесуальні проблеми ініціювання обшуку та огляду житла чи іншого володіння особи. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 1(5). С. 25-30.
97. Коваленко А. В. Процесуальні та непроцесуальні рішення у кримінальному провадженні. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 4 (108). С. 86-95.
98. Коваленко В. В., Удалова Л. Д., Письменний Д. П. Кримінальний процес: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
99. Ковальова О. В. Генеза розвитку досудового розслідування як стадії кримінального процесу. *Наше право*. 2022. № 1. С. 78-83.
100. Ковальова О. В. Доказування як форма пізнання у досудовому розслідуванні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2020. С. 295-298.
101. Ковальова О. В. Досудове розслідування: дефініція, сутність та зміст. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 92-99.
102. Ковальова О. В. Засоби інформаційного забезпечення під час проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. *Українська поліцейстика*. 2022. С. 30-39.
103. Ковальова О. В. Інформаційно-пізнавальна складова досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 45. С. 172-175.
104. Ковальова О. В. Класифікація сучасних засобів інформаційного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в Україні. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 84-88.
105. Колесник В. А. Гарантії дотримання прав особи при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 63. С. 293-297.

106. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 13.11.2024).

107. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 13.11.2024).

108. Корчева Т. В. До питання визначення поняття ефективності досудового розслідування. *International scientific and practical conference* (October 30–31, 2020). 2020. С. 355-359.

109. Кос Д. А. Щодо питання процедури оскарження арешту майна. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 333-335.

110. Костюченко О. Про доцільність запровадження окремого оскарження і перегляду постанов судді та ухвал суду в кримінальному судочинстві України. *Судоустрій та судочинство в Україні*. 2007. № 3. С. 99-106.

111. Котова О. С. Винесення постанови про визнання речовим доказом як передумова арешту майна. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. Т. 2. С. 178-184.

112. Кравчук С. Й. Проблемні аспекти процесуального оформлення в кримінальному провадженні тимчасово вилученого майна. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. Т. 2. С. 113-118.

113. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. №№ 90-91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.03.2024).

114. Крицька І. Особливості вилучення матеріальних об'єктів як речових доказів у ході обшуку та огляду. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3 (49). С. 106-111.

115. Лебеда Ю. Про обмеження конституційного права на оскарження судових ухвал у цивільному та господарському процесі. *Юридичний журнал*. 2006. № 2. С. 119-225.

116. Легких В. В. Проблемні питання апеляційної перевірки рішень слідчих суддів. *Часопис Академії адвокатури України*. 2016. № 1 (30). Т. 9. С. 22-28.

117. Лисенко В. В., Лисенко О. В. Проблеми організації розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування й суду. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2017. С. 220-229.

118. Лисенкова К. Є. Порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора в досудовому кримінальному провадженні через призму принципу змагальності сторін. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 142-153.

119. Литвинов О. М., Богущ В. В. Межі конституційного контролю у провадженнях за конституційними поданнями та конституційними скаргами: теоретичні аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2018. № 1 (13). С. 1-12.

120. Лобойко Л. М., Лоскутов Т. О. Науково-практичний коментар до глави 22 КПК України. *Вісник прокуратури*. 2014. №3 (153). С. 23-31.

121. Лоскутов Т. О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2011. 164 с.

122. Лоскутов Т. О. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 445 с.

123. Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права: монографія. Київ: Юридичний світ, 2016. 416 с.

124. Льошенко О. Ю. Проблемні питання оскарження ухвал слідчого судді. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1(22). Т. 5. Ч. 2. С. 140-144.

125. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи: дис. ... док. юрид. наук. Київ. 2018. 495 с.

126. Мамка Г. М. Засади кримінального провадження у системі критеріїв оцінки його ефективності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 30 (2). С. 98-101.
127. Мерцалов М. Ю. Колізійні питання апеляційного перегляду справ про оскарження бездіяльності слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей до ЄРДР. *Молодий вчений*. 2017. № 5 (45). С. 254-257.
128. Михайлик Д. О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 217-221.
129. Москаленко О. В., Півненко Л. В. Щодо змісту засади розумних строків у кримінальному судочинстві. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Право*. 2015. Вип. 23. С. 124-128.
130. Музиченко О. В., Карандась М. В. Визначення підслідності в кримінальному провадженні: актуальний стан. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 75. Ч. 2. С. 105-111.
131. Музиченко Т. О. Оскарження арешту майна під час досудового розслідування як кримінальна процесуальна гарантія. *Право і суспільство*. 2017. № 2. Ч. 2. С. 177-181.
132. Муляр Г. В., Ховпун О. С., Часова Т. О. Механізм оскарження повідомлення про підозру як засіб захисту прав підозрюваної особи. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 228-233.
133. Назар Р. Б. Умови зупинення досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. Вип. 1. С. 26-30.
134. Новожилов В. С. Застосування належної правової процедури як завдання кримінального провадження: до питання про сутність та практичне значення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. Т. 26. № 4. С. 105-129.

135. Нор В., Крикливець Д. Окремі особливості порядку з'ясування обставин і перевірки їх доказами під час розгляду скарг слідчим суддею. *Law of Ukraine*. 2017. № 12. С. 11-18.

136. Оверчук С. В. Підсудність кримінальних проваджень слідчому судді. *Часопис Національного університету «Острозька академія*. 2015. № 2. С. 1-36.

137. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо проведення освідчування особи та відібрання зразків для експертизи. Рішення, внесені до ЄДРСР, з 2018 року по липень 2024 року / Упоряд.: Г. М. Зеленов; О. В. Кривцова. Київ, 2024. 27 с.

138. Одинцова І. М. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності на досудовому розслідуванні стороною захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 598-606.

139. Одинцова І. М. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності на досудовому розслідуванні стороною захисту. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 307-312.

140. Околотенко Д. С. Наглядова діяльність прокурора за дотриманням строків досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 66. С. 163-167.

141. Околотенко Д. С. Процесуальні строки на стадії досудового розслідування: дис. ... докт. філософії. Київ. 2024. 237 с.

142. Олексюк К. Особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування. *Історико-правовий часопис*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 1 (3). С. 149-154.

143. Ольховська М. М. Обрання стороною захисту порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування кримінального провадження. *Часопис академії адвокатури України*. 2015. № 1 (26). Т. 8. С. 112-114.

144. Ольховська М. М. Оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора стороною захисту як протидія корупції під час досудового розслідування кримінального провадження. *Вісник академії адвокатури України*. 2016. № 1 (35). С. 93-95.

145. Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2017. Харків, 2017. 22 с.

146. Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2017. 209 с.

147. Осадчий П. Генеза законодавства щодо реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні у кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3 С. 254-261.

148. Патюк С., Щербак І. Проблемні питання початку досудового розслідування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 241-246.

149. Пересада О. Ефективність інституту конституційної скарги як засобу юридичного захисту прав і свобод людини і громадянина. *Людська гідність та забезпечення прав людини в умовах суспільних трансформацій*. Київ: ВАІТЕ, 2021. С. 93-97.

150. Пеший Д. А. Судовий контроль як засіб забезпечення законності в досудовому кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 10-1 (2). С. 135-138.

151. Пилипенко Д. О. Забезпечення прав та інтересів потерпілого в кримінальному провадженні. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 4(12). С. 29-34.

152. Пилипенко Д. О. Щодо процесуального порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності уповноважених представників держави під час стадії досудового розслідування. *Міжнародний науковий журнал*

«Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2024. № 12. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-12-10587> (дата звернення: 20.04.2025).

153. Пилипенко Д. О., Андріяшевський А. Г. Щодо питання визначення окремих аспектів особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 1(5). С. 162-165.

154. Погорецький М. А., Волкотруб С. Г. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо підслідності органів досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 71-80.

155. Пожар В. Г. Інститут підсудності у кримінальному провадженні: сутність, призначення та недоліки правової регламентації. *Порівняльноаналітичне право*. 2017. № 1. С. 245-248.

156. Попелюшко В. О. Оскарження захисником рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора. *Наука і практика*. 2012. № 10(145). С. 12-15.

157. Постанова Верховного Суду від 01.11.2023 р. Справа № 462/3127/22. Провадження № 51-4879км23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114726887> (дата звернення: 27.09.2024).

158. Постанова Верховного суду від 03 серпня 2022 р. Справа № 573/2028/19. Провадження № 51-1535. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105637181> (дата звернення: 28.12.2024).

159. Постанова Верховного Суду від 08.02.2023 р. Справа № 135/1003/19. Провадження № 51-3167км22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930824> (дата звернення: 24.09.2024).

160. Постанова Верховного Суду від 08.04.2021 р. Справа № 573/2028/19. Провадження № 51-1535км20. Єдиний державний реєстр

судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208231> (дата звернення: 27.09.2024).

161. Постанова Верховного Суду від 13.12.2023 р. Справа № 169/867/21. Провадження № 51-3084 км 22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115752100> (дата звернення: 24.09.2024).

162. Постанова Верховного Суду від 14.09.2021 р. Справа № 264/7347/20. Провадження № 51-2122км21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99648359> (дата звернення: 24.09.2024).

163. Постанова Верховного Суду від 15.02.2022 р. Справа № 219/12703/16-к. Провадження № 51-4647км18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103402784> (дата звернення 12.08.2024).

164. Постанова Верховного Суду від 15.04.2024 р. Справа № 554/2506/22. Провадження № 51-4350кмо23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118558563> (дата звернення 25.08.2024).

165. Постанова Верховного Суду від 18.12.2018 р. Справа № 628/969/18. Провадження № 51-9513км18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78750772> (дата звернення 25.08.2024).

166. Постанова Верховного Суду від 21.02.2023 р. Справа № 683/1507/16-к. Провадження № 51-8872км18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109242195> (дата звернення: 24.09.2024).

167. Постанова Верховного Суду від 23.01.2024 р. Справа № 569/19829/21. Провадження № 51-1344км22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116607278> (дата звернення 25.08.2024).

168. Постанова Верховного Суду від 23.02.2022 р. Справа № 225/3731/18. Провадження № 51-3200 км 21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104019953> (дата звернення: 24.09.2024).

169. Постанова Верховного Суду від 23.05.2018 р. Справа № 237/1459/17. Провадження № 13-19кc18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74475877> (дата звернення: 12.08.2024).

170. Постанова Верховного Суду від 28.02.2023 р. Справа № 761/34746/17. Провадження № 51-2455км22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109395449> (дата звернення: 24.09.2024).

171. Постанова Верховного Суду від 28.03.2019 р. Справа № 286/1695/18. Провадження № 51-7345км18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80950762> (дата звернення 25.08.2024).

172. Постанова Верховного Суду від 28.10.2021 р. Справа № 725/5014/18. Провадження № 51-3231 км 21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100734909> (дата звернення: 24.09.2024).

173. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20.05.2024 р. Справа № 712/191/23. Провадження № 51-3208кмо23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119535382> (дата звернення 25.08.2024).

174. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 48. ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 12.08.2024).

175. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09.11.2012 р. № 1640/0/4–12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12#Text> (дата звернення: 27.11.2024).

176. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 35. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 01.04.2025)

177. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Протокол, Міжнародний документ від 20.03.1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 01.04.2025).

178. Пшенічко С. О. Загальні положення оскарження та розгляду скарг у досудовому провадженні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 67. С. 741-748.

179. Пшенічко С. О. Категорія оскарження у кримінально-процесуальній доктрині: деякі проблеми визначення змісту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 60. С. 218-223.

180. Пшенічко С. О. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. 2014. 253 с.

181. Расчотнов Є. В. Оголошення розшуку підозрюваного як підстава зупинення досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 5. С. 136-139.

182. Рафальонт С. Р. Об'єднання і виділення матеріалів кримінального провадження. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 1. С. 31-40.

183. Рішення Конституційного Суду України № 8-р(П)/2024 від 18.07.2024 р. Справа №3-88/2022(205/22, 114/24). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/6904> (дата звернення: 27.09.2024).

184. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень [...]. Рішення Конституційного суду України від 30.01.2003 № 3-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text> (дата звернення 12.08.2024).

185. Рогатинська Н. З. Розумність строків як одна із основних засад кримінального процесу. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2016. Вип. 3. С. 124-127.

186. Ромасєв О. В. Правові підстави оскарження на досудовому розслідуванні рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового слідства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). Т. 2. С. 137-140.

187. Case of Chumak v. Ukraine, 44529/09, 08.03.2018. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-191970%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-191970%22]}) (дата звернення 26.08.2024).

188. Савенко М. Є. Апеляційне оскарження та перегляд ухвал слідчого судді, постановлених під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2020. 281 с.

189. Савенко М. Є. Апеляційне оскарження та перегляд ухвал слідчого судді, постановлених під час досудового розслідування: монографія. Харків: Право, 2021. 256 с.

190. Савенко М. Є. Окремі питання забезпечення невідкладності апеляційного перегляду ухвал слідчих суддів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 385-387.

191. Савенко М. Є. Суб'єкти реалізації права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді. *Право і суспільство*. 2019. № 6. Ч. 2. С. 187-193.
192. Савенко М. Є. Щодо окремих проблем визначення строку подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 54-61.
193. Савицький Д. О. Захист прав особи при проведенні освідчування. *Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України*: зб. матеріалів науково-практичної конференції (м. Київ, 8 листопада 2012 р.). Київ: НАВС, 2012. С. 24-26.
194. Садова Т. В. Захист права на особисту недоторканність при проведенні окремих примусових дій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2012. Вип. 2. С. 284-293.
195. Салманов О. В. Недоторканність житла чи іншого володіння особи як засада кримінального судочинства. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності*: науково-практична конференція. Харків. 2014. С. 124-127.
196. Салманов О. В., Терещук С. С. Процесуальні аспекти оскарження результатів проведення обшуку у домоволодінні особи. *Право і Безпека*. 2017. № 3. С. 80-84.
197. Сидорчук В. В. Щодо деяких питань підслідності у кримінальному процесі України. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 2. С. 100-104.
198. Січко С. О. Актуальні питання підслідності кримінальних проваджень. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 1. С. 32-35.
199. Слюсарчук Х. Р. Оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні: Contra spem spero! *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 314-322.

200. Степанян Р. Е. Імплементация доктрин Європейського суду з прав людини у кримінально-процесуальне законодавство України: дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2023. 211 с.
201. Стовба О. В. Оскарження рішень слідчого судді: практика європейського суду з прав людини. *Правова позиція*. № 3 (40). 2023. С. 98-102.
202. Стрілецька О. В., Габрелян А. Ю. Реалізація принципу змагальності в ході проведення досудового розслідування. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право*. 2024. № 81(1). С. 168-179.
203. Сухомлин Ю. В. Розмежування підстав зміни підозри та повідомлення про нову підозру. *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу* (Київ, 18 лютого 2022 року). Київ. 2022. С. 166-170.
204. Тагієв С. Р. Конституційний контроль за судовим правом у кримінальному провадженні: реалії та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 546-552.
205. Терещенко Ю. В. Слідчі та інші процесуальні дії: правова регламентація. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2 (2). С. 168-175.
206. Тітко А. А. Дотримання конституційних прав і свобод громадянина під час повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 227-230.
207. Толочко О. Практика Європейського суду з прав людини в механізмі кримінального процесуального регулювання. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 86-94.
208. Туманянц А. Р. Окремі проблеми реалізації права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 12 (2). С. 142-145.

209. Туманянц А. Р. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування: досвід Франції і Німеччини. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1 (49). С. 181-187.

210. Туманянц А. Р. Суб'єкти оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування (за КПК України 2012 р.). *Форум права*. 2012. № 3. С. 769-776.

211. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Письменний Д. П. та ін. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 780 с.

212. Удалова Л. Д., Савицький Д. О., Рожнова В. В., Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 176 с.

213. Ухвала Держинського районного суду міста Кривого Рогу від 10.09.2024 р. Справа № 210/6931/23. Провадження № 1-кц/210/703/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121523432> (дата звернення: 24.09.2024).

214. Ухвала Держинського районного суду міста Кривого Рогу від 14.12.2023 р. Справа № 210/6931/23. Провадження № 1-кц/210/2981/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115770607> (дата звернення: 24.09.2024).

215. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 12.06.2024 р. Справа № 210/6030/23. Провадження № 11-кп/803/1004/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119799308> (дата звернення: 24.09.2024).

216. Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 09.10.2023 р. Справа № 308/6380/23. Провадження № 1-кц/308/3864/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114049033> (дата звернення 12.08.2024).

217. Ухвала Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу від 27.11.2023 р. Справа № 216/4025/23. Провадження № 1-кс/216/3085/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115330925> (дата звернення 12.08.2024).

218. Ухвала Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 14.02.2020 р. Справа № 336/4055/18. Провадження № 1-кп/336/147/2020. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87816492> (дата звернення: 27.11.2024).

219. Фаринник В. І. Доручення розслідування справи декільком слідчим. Держава і право. 2011. Вип. 53. С. 512-516.

220. Федорів О. М. Європейські стандарти ефективності досудового розслідування: дис. ... док. філософії. Львів, 2023. 240 с.

221. Федотова Г.В. Оскарження дій та рішень міліції як органу дізнання: дис. ... кандидата юрид. наук.К., 2008. 228 с.

222. Холондович І. І. Практичні аспекти оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1(16). Т. 3. С. 273-276.

223. Циктіч В. М. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав людини у досудовому розслідуванні: окремі проблемні питання. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф.*, 19 жовтня 2016 р. Київ. 2016. С. 565-567.

224. Чаплинський К. О. Актуальні питання примусового освідкування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 393-398.

225. Черниченко І. В., Кучинська О. П., Циганюк Ю. М. та ін. Кримінальний процес України: навч. посіб. / за заг. ред. О. П. Кучинської, Ю. В. Циганюк. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 448 с.

226. Чорнобук В. І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. 2007. 25 с.

227. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2005. 17 с.

228. Шаренко С. До питання доцільності унормування вимог до скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора під час досудового розслідування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 4. С. 666-674.

229. Шестаков В. І. Оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора як інститут кримінального процесу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Т.3 № 6. С. 218-222.

230. Шило О. Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України: монографія. Харків: Право, 2011. 472 с.

231. Ягунов Д. В. Дотримання розумних строків на стадії досудового розслідування та захист прав потерпілого: окремі проблеми чинного кримінального процесуального законодавства та шляхи їх вирішення. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 332-341.

232. Яновська О. Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування. *Адвокат*. 2013. № 1 (148). С. 10-13.

233. Яновська О. Г. Оскарження адвокатом рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та слідчого судді під час досудового розслідування: науково-практичний посібник. Київ: Прецедент, 2013. 32 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Узагальнені відомості
за результатами опитування
135 слідчих Національної поліції України**

Слідчі Національної поліції України	Кількісні показники	
	Всього осіб	У %
Запитання		
1. Чи потрібно врегулювати у КПК України оскарження дій дізнавача, слідчого, прокурора, якщо внаслідок таких дій обмежуються права, свободи чи законні інтереси особи?		
Так	16	11,8
Ні	119	88,2
Важко відповісти	0	0
2. Чи варто унормувати у кримінальному процесуальному законі оскарження рішення керівника органу прокуратури про визначення підслідності?		
Так	19	14,1
Ні	112	82,9
Важко відповісти	4	3,0
3. Чи необхідно передбачити у процесуальних нормах оскарження рішення керівника органу досудового розслідування про призначення групи слідчих (зміну групи слідчих)?		
Так	7	5,2
Ні	117	86,7
Важко відповісти	11	8,1
4. Чи доцільно врегулювати у КПК України оскарження рішення прокурора, слідчого про оголошення особи в розшук?		
Так	11	8,1
Ні	124	91,9
Важко відповісти	0	0
5. Чи існує потреба в унормуванні у кримінальному процесуальному законі апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про скасування арешту майна або відмову у ньому?		
Так	117	86,7
Ні	18	13,3
Важко відповісти	0	0
6. Чи доцільно регламентувати у процесуальних нормах апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про зміну запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді застави, домашнього арешту, тримання під вартою?		
Так	108	80,0

Ні	27	20,0
Важко відповісти	0	0
7. Чи необхідно врегулювати у КПК України оскарження в апеляційному порядку недотримання розумних строків слідчим суддею на стадії досудового розслідування?		
Так	97	71,9
Ні	38	28,1
Важко відповісти	0	0
8. Чи існує доцільність у законодавчому закріпленні оскарження ухвали слідчого судді про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи?		
Так	11	8,1
Ні	124	91,9
Важко відповісти	0	0
9. Чи є потреба у нормативному регулюванні оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про примусове відібрання біологічних зразків?		
Так	8	5,9
Ні	127	94,1
Важко відповісти	0	0
10. Чи варто унормувати у КПК України касаційне оскарження ухвал суду апеляційної інстанції за результатами розгляду скарг на ухвали слідчих суддів під час досудового розслідування?		
Так	78	57,8
Ні	54	40,0
Важко відповісти	3	2,2
11. Чи є необхідність у законодавчому регулюванні зупинення досудового розслідування, якщо відкрито конституційне провадження у справі за конституційною скаргою?		
Так	93	68,9
Ні	36	26,7
Важко відповісти	6	4,4

ДОДАТОК Б

Узагальнені відомості
за результатами опитування
68 прокурорів органів прокуратури

Прокурори органів прокуратури	Кількісні показники	
	Всього осіб	У %
Запитання		
1. Чи потрібно врегулювати у КПК України оскарження дій дізнавача, слідчого, прокурора, якщо внаслідок таких дій обмежуються права, свободи чи законні інтереси особи?		
Так	17	25,0
Ні	51	75,0
Важко відповісти	0	0
2. Чи варто унормувати у кримінальному процесуальному законі оскарження рішення керівника органу прокуратури про визначення підслідності?		
Так	15	22,1
Ні	52	76,4
Важко відповісти	1	1,5
3. Чи необхідно передбачити у процесуальних нормах оскарження рішення керівника органу досудового розслідування про призначення групи слідчих (зміну групи слідчих)?		
Так	13	19,1
Ні	55	80,9
Важко відповісти	0	0
4. Чи доцільно врегулювати у КПК України оскарження рішення прокурора, слідчого про оголошення особи в розшук?		
Так	56	82,4
Ні	12	17,6
Важко відповісти	0	0
5. Чи існує потреба в унормуванні у кримінальному процесуальному законі апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про скасування арешту майна або відмову у ньому?		
Так	60	88,2
Ні	8	11,8
Важко відповісти	0	0
6. Чи доцільно регламентувати у процесуальних нормах апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про зміну запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді застави, домашнього арешту, тримання під вартою?		
Так	58	85,3
Ні	10	14,7
Важко відповісти	0	0
7. Чи необхідно врегулювати у КПК України оскарження в апеляційному порядку недотримання розумних строків слідчим суддею на стадії досудового розслідування?		

Так	55	80,9
Ні	13	19,1
Важко відповісти	0	0
8. Чи існує доцільність у законодавчому закріпленні оскарження ухвали слідчого судді про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи?		
Так	12	17,6
Ні	56	82,4
Важко відповісти	0	0
9. Чи є потреба у нормативному регулюванні оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про примусове відібрання біологічних зразків?		
Так	11	16,2
Ні	57	83,8
Важко відповісти	0	0
10. Чи варто унормувати у КПК України касаційне оскарження ухвал суду апеляційної інстанції за результатами розгляду скарг на ухвали слідчих суддів під час досудового розслідування?		
Так	46	67,6
Ні	22	32,4
Важко відповісти	0	0
11. Чи є необхідність у законодавчому регулюванні зупинення досудового розслідування, якщо відкрито конституційне провадження у справі за конституційною скаргою?		
Так	54	79,4
Ні	13	19,1
Важко відповісти	1	1,5

ДОДАТОК В

Узагальнені відомості
за результатами опитування
79 адвокатів

Адвокати	Кількісні показники	
	Всього осіб	У %
Запитання		
1. Чи потрібно врегулювати у КПК України оскарження дій дізнавача, слідчого, прокурора, якщо внаслідок таких дій обмежуються права, свободи чи законні інтереси особи?		
Так	74	93,7
Ні	5	6,3
Важко відповісти	0	0
2. Чи варто унормувати у кримінальному процесуальному законі оскарження рішення керівника органу прокуратури про визначення підслідності?		
Так	70	88,6
Ні	9	11,4
Важко відповісти	0	0
3. Чи необхідно передбачити у процесуальних нормах оскарження рішення керівника органу досудового розслідування про призначення групи слідчих (зміну групи слідчих)?		
Так	72	91,1
Ні	7	8,9
Важко відповісти	0	0
4. Чи доцільно врегулювати у КПК України оскарження рішення прокурора, слідчого про оголошення особи в розшук?		
Так	66	83,6
Ні	13	16,4
Важко відповісти	0	0
5. Чи існує потреба в унормуванні у кримінальному процесуальному законі апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про скасування арешту майна або відмову у ньому?		
Так	14	17,7
Ні	65	82,3
Важко відповісти	0	0
6. Чи доцільно регламентувати у процесуальних нормах апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про зміну запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді застави, домашнього арешту, тримання під вартою?		
Так	53	67,1
Ні	24	30,4
Важко відповісти	2	2,5
7. Чи необхідно врегулювати у КПК України оскарження в апеляційному порядку недотримання розумних строків слідчим суддею на стадії досудового розслідування?		

Так	69	87,3
Ні	10	12,7
Важко відповісти	0	0
8. Чи існує доцільність у законодавчому закріпленні оскарження ухвали слідчого судді про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи?		
Так	75	94,9
Ні	4	5,1
Важко відповісти	0	0
9. Чи є потреба у нормативному регулюванні оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про примусове відібрання біологічних зразків?		
Так	73	92,4
Ні	6	7,6
Важко відповісти	0	0
10. Чи варто унормувати у КПК України касаційне оскарження ухвал суду апеляційної інстанції за результатами розгляду скарг на ухвали слідчих суддів під час досудового розслідування?		
Так	58	73,4
Ні	21	26,6
Важко відповісти	0	0
11. Чи є необхідність у законодавчому регулюванні зупинення досудового розслідування, якщо відкрито конституційне провадження у справі за конституційною скаргою?		
Так	68	86,1
Ні	11	13,9
Важко відповісти	0	0

ПРОПОЗИЦІЇ
щодо внесення змін і доповнень до
Кримінального процесуального кодексу України

Пропонується запровадити зміни і доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема:

1. У ст. 241 КПК України:

у ч. 2 ст. 241 КПК України слова «постанови прокурора» замінити на слова «ухвали слідчого судді».

2. У ст. 280 КПК України:

у ч. 1 ст. 280 КПК України додати п. 6 такого змісту

«б) якщо відкрито конституційне провадження у справі за конституційною скаргою»

3. У ст. 303 КПК України:

у п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України:

слова «які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк» виключити;

після слів «після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення» доповнити словами «якщо внаслідок такої бездіяльності обмежуються права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження або інших заінтересованих осіб».

доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України п. 1-1 такого змісту:

«1-1) дії слідчого, дізнавача або прокурора, якщо внаслідок таких дій обмежуються права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження або інших заінтересованих осіб - заявником, потерпілим, його

представником чи законним представником, стороною захисту, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування».

доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України п. 2-1 такого змісту:

«2-1) рішення прокурора, слідчого про оголошення особи в розшук - стороною захисту».

доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України п. 7-1 такого змісту:

«7-1) рішення прокурора, слідчого про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна - стороною захисту, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування».

п. 9-1 ч. 1 ст. 303 КПК України виключити;

у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України після слів «про підозру» доповнити словами «або зміну підозри», після слів «з дня» доповнити словом «первинного»;

доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України п. 10-1 такого змісту:

«10-1) рішення керівника органу досудового розслідування про призначення групи слідчих або зміну групи слідчих - стороною захисту».

доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України п. 10-2 такого змісту:

«10-2) рішення керівника органу прокуратури про визначення підслідності - стороною захисту».

4. У ст. 308 КПК України:

у ч. 1 ст. 308 КПК України слова «прокурору вищого рівня» замінити словами «слідчому судді», після слів «під час досудового розслідування» доповнити словами «а у випадку недотримання розумних строків слідчим суддею - в апеляційному порядку».

у ч. 2. ст. 308 КПК України замінити слова «прокурор вищого рівня зобов'язаний розглянути скаргу» словами «скарга розглядається».

5. У ст. 309 КПК України:

доповнити ч. 1 ст. 309 КПК України п. 5-2, п. 8-1, п. 8-2, п. 8-3 такого змісту:

«5-2) зміну запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді застави, домашнього арешту, тримання під вартою;

8-1) примусове відібрання біологічних зразків у особи;

8-2) здійснення примусового освідкування;

8-3) проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи».

у п. 9-1 ч. 1 ст. 309 КПК України після слів «або відмову у ньому» доповнити словами «скасування арешту майна або відмову у ньому».

6. Доповнити КПК України ст. 309-1 такого змісту:

«Стаття 309-1. Ухвали суду апеляційної інстанції, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування.

1. Ухвали суду апеляційної інстанції за результатами розгляду скарг на ухвали слідчих суддів під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в касаційному порядку».

7. Доповнити КПК України ст. 310-1 такого змісту:

«Стаття 310-1. Порядок оскарження ухвал суду апеляційної інстанції під час досудового розслідування.

1. Оскарження ухвал апеляційного суду під час досудового розслідування здійснюється в касаційному порядку».

ДОДАТОК Д

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
доктор юридичних наук, професор
Єгор НАЗИМКО
«   »   2025 р.

**АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження
в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової роботи, доктор юридичних наук, доцент

Члени комісії: 1. Ольга ГАПОНЮК, начальник навчально-методичного відділу, кандидат економічних наук, доцент

2. Ольга КОВАЛЬОВА, гарант освітньо-професійної програми «Право (поліцейські)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ступеня «бакалавр» галузі знань 08 Право, зі спеціальності 081 «Право», доктор юридичних наук, доцент

3. Ольга ЛИТВИНЕНКО, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії, майор поліції.

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження Андруха Віталія Васильовича на тему: «Оскарження у досудовому кримінальному провадженні» зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Доказування у кримінальному процесі», «Особливості участі прокурора та адвоката у кримінальному процесі», а також при підготовці лекцій,

навчальних посібників та інших навчально-методичних матеріалів із зазначених дисципліни, зокрема в частині:

– встановлення дефектності правової регламентації оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні;

– обґрунтування необхідності розширення меж оскарження щодо окремих рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні;

– доведення доцільності нормативного регулювання процедури оскарження в апеляційному порядку недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні;

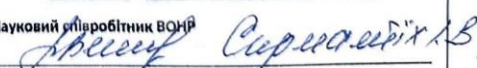
– визначення поняття «ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні» як здатності оскарження на підставі якісних процесуальних норм та / або змісту принципів кримінального судочинства, шляхом судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, що ініційована заінтересованими учасниками кримінального процесу або іншими заінтересованими особами, за мінімальний термін часу досягнути мети щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Голова комісії:

 Ганна БУГА

Члени комісії:

 Ольга ГАПОНЮК
 Ольга КОВАЛЬОВА
 Ольга ЛИТВИНЕНКО

ЗАРЕЄСТРОВАНО	
в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес	
Донецького державного університету внутрішніх справ	
« 14 »	05 2015 р.
Науковий співробітник ВОНІ	
 (підпис, прізвище)	

ДОДАТОК Е

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший заступник
доктор юридичних наук, професор
Єгор НАЗИМКО
«17» 2025 р.

**АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження
в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету
внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

Голова комісії:

Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової роботи, доктор юридичних наук, доцент

Члени комісії:

1. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач докторантури, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

2. Андрій ЗАХАРЧЕНКО, завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

3. Артур ВОЛОБОЄВ, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження Андруха Віталія Васильовича на тему: «Оскарження у досудовому кримінальному провадженні» зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, використовуються в науково-дослідній діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток науки кримінального процесуального права.

У науково-дослідній роботі Донецького державного університету внутрішніх справ використовуються положення щодо:

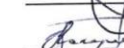
- визначення поняття «оскарження у досудовому кримінальному провадженні» як обумовленого приписами норм кримінального процесуального законодавства та / або змістом принципів кримінального судочинства, ініційованого заінтересованими учасниками досудового кримінального процесу або іншими заінтересованими особами порядку судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні;
- доведення, що оскарження у досудовому кримінальному провадженні виконує такі функції: забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів; захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів;
- встановлення недосконалості кримінального процесуального закону у частині правового регулювання оскарження повідомлення про підозру у досудовому кримінальному провадженні;
- окреслення напрямів підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Голова комісії:

 Ганна БУГА

Члени комісії:

 Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

 Андрій ЗАХАРЧЕНКО

 Артур ВОЛОБОЄВ

ЗАРЕЄСТРОВАНО	
в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в науково-дослідну діяльність	
Донецького державного університету внутрішніх справ	
« 14 »	03 2025 р.
Науковий співробітник ВОНР Сергій І.В.	
(підпис, прізвище)	

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

13. Андрух В. В. Недоліки правової регламентації оскарження недотримання розумних строків у досудовому кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 432-438.

14. Andrukh V. V. The concept of appeal in pre-trial criminal proceedings. *Visegrad journal on Human Rights*. 2024. № 3. P. 6-12.

15. Андрух В. В. Проблеми правового регулювання оскарження повідомлення про підозру. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 84. Ч. 4. С. 11-17.

16. Андрух В. В. Проблеми апеляційного оскарження судових рішень, пов'язаних із забезпеченням права на свободу та на недоторканість права власності у досудовому кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 286-293.

17. Андрух В. В. Поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. № 4. Т. 35 (74). С. 94-99.

18. Андрух В. В. Напрями підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 85. Ч. 4. С. 11-17.

19. Андрух В. В. Щодо оскарження окремих процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні. *Право.ua*. № 3. 2024. С. 108-115.

20. Андрух В. В. Дефекти нормативного регулювання оскарження деяких процесуальних рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. *Наше право*. 2024. № 3. С. 75-82.

21. Андрух В. В. Проблемні питання нормативної регламентації оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 1. С. 691-696.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Андрух В. В. Деякі питання щодо меж оскарження процесуальних рішень у досудовому кримінальному провадженні. *Актуальні питання досудового розслідування: збірник матеріалів круглого столу* (м. Кривий Ріг, 28 квітня 2023 року). Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2023. С. 21-23.

23. Андрух В. В. Загальні питання забезпечення права на оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: «Юридика», 2023. С. 455-457.

24. Андрух В. В. Окремі аспекти функціонального призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної наук.-практ. конференції* (м. Львів, 3 листопада 2023 року). Львів. 2023. С. 19-21.